

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1922.

Andra kammaren.

Nr 19.

Lördagen den 18 mars, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr statsrådet *Olsson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 181, angående reglering av löneförhållandena för befattningshavare vid lots- och fyrstaten m. m.;

nr 188, angående förslag till förordning angående befrielse i vissa fall från erläggande av lastpenningar;

nr 49, angående dyrtidstillägg åt biskoparna i Växjö stift K. L. Lindberg, i Härnösands stift E. F. Lönegren och i Luleå stift O. Bergqvist;

nr 141, angående ändringsarbeten inom kungl. bibliotekets byggnad;

nr 160, angående dyrtidstillägg åt svenska sjömanspräster i vissa utländska hamnstäder;

nr 161, angående tillfällig löneförbättring åt nordiska museets personal;

nr 162, angående dyrtidstillägg åt nordiska museets och livrustkammarens personal;

nr 163, angående tillfällig löneförbättring för viss personal vid livrustkammaren;

nr 164, angående dyrtidstillägg åt befattningshavare vid vissa statsunderstödda anstalter för yrkesundervisning;

nr 165, angående upplåtande av mark från kronoparken Åsen och Uppsala slottsjord för utvidgning av akademiska sjukhusets i Uppsala tomt; och

nr 166, med förslag till grunder för tillfällig löneförbättring under ecklesiastikåret 1922—1923 åt kyrkoherdar och komminister i nyreglerade pastorat samt åt kontraktsprostar och vissa extra ordinarie präster.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 2.

Herr talmannen gav nu ordet till

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet *Thorsson*, som anförde: I en med kammarens tillstånd till mig riktad inter-

Andra kammarens protokoll 1922. Nr 19.

*Svar å
interpellation.*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

pellation har herr Claes Lindskog till mig framställt följande spörs-
mål:

»Anser Herr Statsrådet, att de nuvarande bestämmelserna för bankinspektionen, rätt tillämpade, innebära en garanti för en be-
tryggande kontroll vid våra enskilda bankers skötsel i den grad,
som har genom detta ämbetes inrättande åsyftats och som allmänhet-
ten kan ha rätt att därav förvänta?

Om så ej är fallet, har Herr Statsrådet för avsikt att föreslå
några bestämmelser, som inom ramen för den nuvarande bankin-
spektionen kunna åt densamma förläna nödig effektivitet?»

Till en början får jag för kammaren framlägga en promemoria,
som jag i anledning av interpellationen infordrat från bank- och
fondinspektionen. Bankinspektionen anför däri.

»De privata bankernas verksamhet är reglerad dels genom be-
stämmelser i banklagen och dels genom föreskrifter i den för varje
bank av Kungl. Maj:t fastställda bolagsordning. I den mån bank-
lag och bolagsordning icke meddela regler för bankernas rörelse äga
bankerna utöva denna lika fritt som idkare av varje annan lovlig
näring och utan andra hämmande band från det allmännas sida än
i allmän lag givna föreskrifter. — Då staten ansett sig böra genom
ett sitt organ — bankinspektionen — övervaka bankernas verksam-
het läser motivet hava varit detta: När staten genom en special-
lagstiftning fastställt vissa regler för bankrörelse tillhör det ock-
så staten att tillse att dessa regler iakttagas, i annat fall kan den
allmänhet bliva gäckad, som anförtror en bank sina medel under
antagande att dess rörelse bedrivs inom lagligen utstakade gränser.

Tillsynsmyndighetens främsta uppgift är alltså att övervaka,
det de bestämmelser i banklag och bolagsordning, varigenom banker-
nas verksamhet på sätt ovan antytts blivit reglerad, behörigen efter-
levas, samt att där så ej sker föranstalta om rättelse. Jämlikt den
för bank- och fondinspektionen fastställda instruktion har densam-
ma vidare att, där vid undersökning eller eljest befinnes att i bank
förekomma förhållanden, som påkalla rättelse, meddela de erinring-
ar eller vidtagna åtgärder, som finnas erforderliga. I detta hän-
seende innebär tillsynsmyndighetens åliggande i stort sett att den-
samma skall söka befordra en sund och motverka en osund
bankpolitik även där den rör sig inom lagens rāmärken. —
Då det gäller tillsynen över efterlevnaden av lag och bolagsord-
ning lämnar banklagen tillsynsmyndigheten befogenhet att genom-
driva givna direktiv. Erinringar som på sätt nyss nämnts med stöd
av instruktionen göras rörande en banks skötsel saknar inspektionen
åter i regel möjlighet att göra effektiva; huruvida resultat kan er-
nås genom dylika erinringar beror på den mottaglighet för kritik,
som förefinnes hos vederbörande direktör eller bankstyrelse.

Uppställer man då den frågan, vilkas rätt tillsynsmyndigheten
skall bevaka, så blir svaret att kontrollen måste anses vara anord-
nad till skyddande av insättarnas rätt. Vad åter angår bankdel-
ägarna blir deras intresse av tillsynsmyndigheten tillvarataget en-

dast i den mån detsamma är beroende av att gällande föreskrifter iakttagas av bankstyrelserna.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Om nu, såsom interpellanten i motiveringen till sin interpellation framhåller, allmänheten av inträffade bankkrascher drager den slutsatsen, att antingen har den nuvarande bankinspektionens ledning brutit utövat av den kontrollerande myndighet, som honom åligger eller också äro de bestämmelser, som det åligger den att följa, otillfredsställande för sitt syfte, så torde av det ovan anförda framgå, att denna slutsats icke är riktig. Bankinspektionen har nämligen ingen *bestämmanderätt* ifråga om en banks skötsel för så vitt laga föreskrifter iakttagas. Och det har heller aldrig varit lagstiftarens avsikt att lämna inspektionen en sådan bestämmanderätt. Bankinspektionen kan sålunda mycket väl i fråga om en bank, för vilken rekonstruktion funnits nödvändig, hava fullgjort sin skyldighet i alla de avseenden, som man vid ämbetets inrättande tänkt sig, utan att därför kunna förhindra bankens förolyckande. Att bankinspektionen skulle kunna utgöra ett preventivmedel mot bankkrascher, torde lagstiftaren icke heller hava tänkt sig. Fastmera har lagstiftaren lämnat bankinspektionen en uppgift med avseende å bankbolag som måst träda i likvidation och även å sådana som försatts i konkurs.

Då allmänheten, såsom för övrigt ofta tillförne, vid inträffade bankkrascher drar den slutsats, som ovan omförmäls, överskattar den betydelsen av bankinspektionens verksamhet sådan densamma med nu för inspektionen gällande bestämmelser kan gestalta sig. I sådant avseende förtjänar erinras om ett i prop. nr 136, till 1909 års riksdag åberopat utlåtande av bankinspektionen, där det bl. a. heter följande: »Det förhölle sig nog så, att värdet av den kontroll bankinspektionen utövade icke sällan överskattades. Det förbisågs så lätt, att bankerna inom de gränser, som av gällande föreskrifter vore för dem utstakade, ägde och måste äga fria händer. Bankinspektionen kunde t. ex. hysa den mening, att en bank i allt för hög grad baserade sin verksamhet på kredit hos andra banker, att den allt för djupt sänkte sig i ett eller annat företag, att den icke utövade tillräcklig kontroll över vissa sina funktionärer, m. m.; och en sådan mening jämte det skäl, som talade för densamma, borde givetvis meddelas bankstyrelsen. Men om denna icke ginge med på bankinspektionens uppfattning finge styrelsen naturligtvis göra sin egen gällande; och det borde därför vara uppenbart, att bankinspektionen, även om det högsta mått av klokhet och insikt vore där representerat, icke kunde förhindra, att en banks ledning toge en äventyrlig riktning. Väl inträffade det icke sällan, att bankinspektionen även på detta område, där bankerna ägde fritt röra sig, kunde på övertygelsens väg utöva ett gagnande inflytande; men den påtagligaste nyttan av bankinspektionens verksamhet bestode i övervakande av de för bankerna fastställda föreskrifternas efterlevnad.»

Om nu, såsom erfarenheten även från tiden före den nuvarande bankinspektörens tillträde till sin ämbetsbefattning visat, bank-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

inspektionen icke kunnat förhindra bankkrascher under normala tider, så måste detta tydligtvis i ofantligt mycket högre grad vara fallet under de förhållanden på penningväsendet och det ekonomiska livets område i övrigt, som uppkommit i sammanhang med världskriget. De verkningar, som särskilt förändringarna i penningvärdet medfört med avseende å i bankerna hypotiserade värden av olika slag, har det uppenbarligen icke stått i bankinspektionens makt att förekomma. Och givet är att den omvärdering av de under inflationsperioden i bankerna inkomna värden, som under deflationsperioden ägt rum, har för våra banker måst bliva ofantligt påfrestande.

Att de senaste banksvårigheterna i främsta rummet hänföra sig till den pågående ekonomiska krisen medgives ock av interpellanten. Men han ifrågasätter huruvida icke bankinspektionen skulle kunnat, i varje fall beträffande Sydsvenska kreditaktiebolaget, genom sitt ingripande förhindra eller mildra den inträffade kraschen. Med anledning därav får inspektionen meddela följande.

De förluster, som vid Sydsvenska kreditaktiebolagets rekonstruktion ansetts föranleda avskrivning, hänföra sig, på ett väsentligt undantag när, i huvudsak till i banken befintliga lån mot hypotek av aktier och hava i pressen särskilt utpekats tvenne engagemang, det ena med ett bankiraktiebolag i huvudstaden och det andra med ett banken närstående emissionsaktiebolag. Det torde vara närmast dessa engagemang, som interpellanten åsyftat, då han talar om bankledningens lättsinniga handskande med bankens medel.

Till en början må framhållas, att vid de undersökningar, som gjorts i banken, icke konstaterats någon överträdelse av lag eller bolagsordning, i varje fall icke någon överträdelse som icke på anfordran blivit rättad. Däremot hava de erinringar beträffande bankens utlåningspolitik, som tid efter annan framställts till styrelsen, föga beaktats.

Sydsvenska kreditaktiebolagets aktiebelåning var redan vid krigets utbrott betydande. Den utgjorde ultimo juni 1914 38,5 miljoner kronor eller cirka 35 % av hela utlåningen. Såsom av inspektionens månatliga publikation av bankernas ställning framgår, hade denna belåning ultimo december 1918 stigit till 123 miljoner kronor eller cirka 43 % av utlåningen.

Efter undersökning i banken framställdes i januari 1916 erinringar till bankstyrelsen angående bankens utlåning mot aktier till närstående bolag. — Sedan bankens aktiebelåning i sin helhet tagit en proportionsvis större omfattning än i flertalet andra banker fäste inspektionen i skrivelse i juni 1917 styrelsens uppmärksamhet härå, framhöll på samma gång vådan av dylik utlåning vid de redan då högt uppdrivna aktiekurserna, påpekade skadligheten av fondavdelningar vid avdelningskontor och manade till återhållsamhet. Enahanda erinringar förekommo efter inspektion av ett flertal avdelningskontor i november 1917, och efter undersökning i banken i september 1918 framställdes bl. a. ånyo erinringar dels mot bankens aktieutlåning överhuvud, dels beträffande kreditgiv-

ningen till vissa banken närstående personer och bolag, däribland ovanberörda emissionsaktiebolag, vilket bildats på senhösten 1917 med ett aktiekapital av 6 miljoner kronor och därefter erhållit betydande krediter i banken.

*Svar å
interpellat ion.
(Forts.)*

Därjämte förtjänar i detta sammanhang framhållas, att fullmäktige i Sveriges riksbank genom cirkulär till landets penninginrättningar i november 1916 varnat för följderna av den med kredit i bankerna understödda spekulatören i aktier, att bankinspektören vid 1917 års bankmöte hållit ett föredrag rörande bankernas likviditetsproblem, därvid han »med hänsyn till den kommande fredskrisen» starkt betonat nödvändigheten av återhållsamhet i kreditgivningningen överhuvud och särskilt för aktiespekulationsändamål, att riksbankschefen, som var vid mötet närvarande, kraftigt understödde de gjorda uttalandena, samt att från finansrådet, där bankinspektören jämte riksbankschefen och bankföreningens ordförande hade säte, i april 1918 utgick ett cirkulär i enahanda syfte till landets kreditinrättningar, vilket i september 1918 följdes av ett annat cirkulär från bankofullmäktige, för vars tillkomst bankinspektören icke var främmande.

Trots dessa erinringar och varningar ökades efter ovan senast omförmälda undersökning till början av år 1919 såväl bankiraktiebolagets som emissionsaktiebolagets engagemang med särskilt för det sistnämnda högst avsevärda belopp. Efter februari månads ingång 1919 har det senare bolagets engagemang icke ökat utan tvärt om minskats, varemot under fortsättningen av samma år bankirbolagets engagemang synes hava vuxit.

Nu frågar man sig, hade icke bankinspektionen, då dess erinringar icke vunno beaktande av bankens styrelse, något medel att göra sin mening gällande? Förhindra bankstyrelsen att lämna eller öka krediterna i fråga, därtill saknade, såsom ovan påvisats, inspektionen fog och framtinga en avveckling mot styrelsens vilja kunde inspektionen lika litet. Men ett medel, som kunde leda till åsyftat resultat stod dock möjligen inspektionen till buds, nämligen att vid bolagsstämma för aktieägarna framlägga betänkligheterna mot den förda bankpolitiken. Att bankinspektionen skulle hava gjort detta lärer väl dock ingen vid närmare övervägande sätta ifråga. Engagemangen ingingos under själva högkonjunkturen. Inom alla kretsar av finans- och näringsliv rådde då en nära nog enhällig tro på att en bättre konjunktur skulle komma efter krigets slut, därunder en avveckling av spekulativa engagemang skulle med lätthet kunna äga rum. Därtill kom, att särskilt vad angår bankiraktiebolaget krediterna upptagits mot en mångfald olika aktier, vilka belånats till kurser i allmänhet icke överstigande de av bankföreningens styrelse föreslagna. Dessa understego ännu i början av år 1919, då aktiemarknaden redan sedan några månader var i vikande, med i genomsnitt 40 % de noterade kurserna. Och att sagda belåningskurser även i övrigt icke kunde anses omotiverade torde framgå därav, att den kursen motsvarande medelavkastningen för de aktier, för vilka sådan fastställdes, vid den tiden utgjorde mer än 11 %. Det vill

Svar å
interpellation.
(Forts.)

förefalla som om bankledningen, därav ordförande och verkställande direktören varit med sedan bankens bildande, skulle ganska lätt kunnat vid en dylik bolagsstämma klara situationen till sin förmån, särskilt som inspektionen av hänsyn till banksekretessen svårigen kunnat närmare ingå på engagemangen i fråga. Åtgärden skulle därför sannolikt icke hava lett till åsyftat resultat, men däremot kunnat medföra fara för banken. Att den allmänna meningen skulle kraftigt reagerat mot en i och för sig så synnerligen uppseendeväckande åtgärd är emellertid uppenbart, i all synnerhet som det ju vid den tiden icke kunde befaras att icke bankens fonder under alla omständigheter skulle förslå att täcka möjligen uppkommande förluster.

I detta sammanhang torde ock böra framhållas, att inspektionens ovanberörda skrivelser tagits till styrelsens protokoll, och sålunda varit tillgängliga för bankens revisorer.

Såsom ovan nämnts har sedan 1919 någon ökning av nu ifrågasvarande engagemang icke ägt rum. Under detta år började depressionen göra sig allt mera märkbar på aktiemarknaden. Och att under sådana förhållanden söka framkalla en avveckling, som ej bankstyrelsen eller revisorerna fann påkallad, därtill saknade inspektionen benägenhet med hänsyn till de verkningar en dylik avveckling skulle haft 1) å samma marknad, 2) för andra banker samt 3) för allmänheten, som skulle fått på sig överflyttad den förlustrisk, som banken genom att ursprungligen bevilja krediterna mot hypoteket i fråga så att säga skapat. Emellertid har dels före revisionen av 1919 års förvaltning i skrivelse till allmänna ombudet fästs revisorernas uppmärksamhet på engagemangen i och för eventuell behöflig avskrivning vid bokslutet dels i bokslutet för 1920 tillsetts att medel till mötande av då konstaterbar förlust funnos disponibla. — Redan någon tid före uppgörande av 1921 års bokslut, som skedde i samråd med bankinspektionen, stod det klart att en rekonstruktion av banken måste ske, därest icke banken skulle nödgas gå i likvidation. Det var endast fråga om när tiden kunde anses lämplig härför. Emellertid kan icke bankinspektionen påfordra rekonstruktion av en bank. Enligt gällande bestämmelser skulle inspektionen möjligen haft att föranstalta därom, att banken försattes i likvidation. Att inspektionen icke, innan rekonstruktionsvägen försökts, borde gå därhän och därmed framkalla en katastrof av oberäknelig räckvidd, ligger i öppen dag.»

För egen del vill jag anföra att de synpunkter med avseende å tillsyningsmyndighetens verksamhet som i den nu upplästa promemorian framläggas, synas mig överensstämma med vad som enligt nu gällande lag och instruktion skall vara denna myndighets uppgift.

Till min kännedom har icke kommit något fall, då bankinspektionen underlåtit att göra vad som enligt lag och instruktioner bort anses åligga densamma.

De senast timade händelserna inom bankväsendet synas giva vid handen att de bestämmelser, som i banklagen givits i avsikt att

trygga bankernas soliditet, icke äro för sitt ändamål tillfyllest. Därvid måste dock betonas, att hurudan lagstiftningen på detta område än varit, bankerna icke skulle under den nuvarande tiden hava undgått svårigheter eller olyckor.

Därtill hava de förhållanden på det ekonomiska livets område, som världskriget medfört, varit alltför revolutionerande. Emellertid synas mig sagda händelser häntyda på, att bestämmelser kunna vara av nöden bland annat till motverkande av den särskilda risk för bankerna, som kan ligga i vissa grenar av deras utlåningsrörelse. Jag tänker därvid närmast på utlåningen mot säkerhet av aktier samt kreditgivningen till emissions- eller andra dylika bolag. Fallet Sydsvenska kreditaktiebolaget framkallar även tanken på behövligheten av bestämmelser i syfte att motverka det allt för stora risken hopas på en hand.

Men därjämte synes det mig vara av vikt att något åtgöres i syfte av en reformering av vårt privata bankväsens förhållande till landets industri. Utvecklingen på detta område har uppenbarligen icke varit odelat gagnelig vare sig för industriföretagen eller för bankerna själva. Och för mig står det klart, att förhållandena i detta avseende icke äro ur samhällelig synpunkt tillfredsställande. Till en början måste det enligt min mening förebyggas, att den nära anknytning av emissionsrörelse till bankrörelse, som under krigsårens inflationsprocess blev så framträdande och som kan antagas i mycket hava varit orsaken till de nuvarande banksvårigheterna, vid en ändring i konjunkturläget åter komme att framträda.

Om man alltså måste känna sig övertygad om att ganska genomgripande förändringar äro nödvändiga i den lagstiftning som berör våra banker, så är det å andra sidan givet, att dessa under nu rådande förhållanden icke få göras brådstörtat. Den avvecklings- och utrensningssprocess, som för närvarande pågår inom vårt bankväsen och näringsliv, skulle efter all sannolikhet icke härigenom underlättas. Och någon fara i dröjsmål torde icke föreligga då inga tecken tyda på att en ny högkonjunktur med ty åtföljande spekulationsmöjligheter är att emotse inom den närmare framtiden. För övrigt äro föreliggande frågor av den natur att de kräva ett omsorgsfullt övervägande, innan de kunna göras till föremål för lagstiftning. Det synes vara av vikt att icke under nu rådande stämning lagbestämmelser tillkomma, som under mera normala förhållanden befinnas skadliga eller olämpliga.

Något förslag till nya lagbestämmelser i det av interpellanten angivna syfte kommer därför icke att föreläggas denna riksdag. — Däremot har jag för avsikt att föranstalta därom, att genom Kungl. Maj:ts försorg en utredning av ovan omnämnda och andra hithörande spörsmål kommer till stånd. I enahanda sammanhang torde en överarbetning böra äga rum av det förslag till lag om emissionsrörelse, som på basis av ett 1917 års bankkommittés förslag föreligger utarbetat, men som icke ansetts vara av så oomtvistlig beskaffenhet, att det hittills kunnat föreläggas riksdagen.

Men alldeles särskilt bör denna utredning omfatta frågan om

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

tillsyningsmyndighetens ställning till vårt bankväsen och de åligganden, som böra tillhöra densamma. Åtgärder för sådant ändamål har bankspektören redan förra året under hand påkallat, liksom den frågan även i viss mån stod på 1917 års bankkommittés program. Ett klart preciserande av vad som bör vara inspektionsverksamhetens omfattning och innebörd synes mig vara nödvändigt, för att institutionen skall kunna göra det avsedda gagnet. Att bankspektionen bör bibehållas, står för mig utom allt tvivel; dess verksamhet har nämligen varit såväl bankväsendet i gemen som, enligt vad jag har mig bekant, särskilt de mindre bankerna till stort gagn. Det är ju nämligen så, att det endast är de fall, då bankspektionen *ej* haft framgång med sina åtgärder, som tränga till allmänhetens känedom vid en banks iråkade svårigheter, varemot de talrikare fall, då inspektionens åtgärder lett till åsyftat resultat, stanna i det tysta. Att märka i detta hänseende är ock att alla våra grannländer antingen redan inrättat eller äro i färd med att inrätta dylika institutioner därvid bankspektionen i Sverige tjänat såsom förebild.

Nödvändigheten av verksamhetens närmare preciserande framgår emellertid klart icke minst av det förhållande, att medan nu bankspektionen angripes för att den med avseende å de banker som råkat i svårigheter icke skulle hava tillräckligt kraftigt gjort bruk av sin befogenhet, så var den under nästlidet år såväl i pressen som i riksdagen föremål för skarpa angrepp för att den i stor omfattning skulle hava genom ingripande i bankernas kreditgivning överskridit sin befogenhet.

Ett rättvist bedömande från den allmänna meningens sida av det berättigade eller oberättigade i dylika angrepp, utgående från två rakt motsatta synpunkter, blir givetvis i hög grad vanskligt, då inspektionen på grund av banksekretessen saknar möjlighet att genom framläggande av fakta belysa förekommande fall.

Slutligen kan jag icke underlåta att i detta sammanhang begagna tillfället att uttala en varning mot den överdrivna pessimism, som för närvarande synes råda på många håll. Under högkonjunkturen såg man allt i rosenrött, nu sedan det ofrånkomliga bakslaget kommit, ser man allt i svart. Den ena överdriften är lika farlig som den andra. Att de värsta svårigheterna på det ekonomiska området skulle inställa sig, när det gällde att gå tillbaka från krigstillståndet till fredstillstånd, kunde på förhand förutses. Vi befinna oss nu mitt uppe i dessa svårigheter. De äro sannerligen i och för sig besvärliga nog, men behålla vi huvudet kallt, har vårt land goda utsikter — kanske bättre än de flesta andra länder — att övervinna svårigheterna. Men om vi låta oss gripas av panikstämning, bereda vi oss själva kanske mycket betydande och i vart fall alldeles onödiga svårigheter. Därför tror jag, att en maning till lugn och besinning är på sin plats.

Vidare yttrade:

Herr L i n d s k o g: Herr talman! Jag tillåter mig att frambära ett vördsamt tack till herr statsrådet och chefen för finansdeparte-

mentet för det välvilliga svar, som han lämnat på min interpellation. Jag kan kanske också förklara mig i stort sett synnerligen tillfredsställd med detsamma och intager därmed, tycks det, en slags lycklig undantagsställning i interpellanternas skara att döma av de ord, som för några dagar sedan hördes från statsrådsbänken.

Det har, när jag framställde min interpellation, för ingen del varit min avsikt att därmed skapa någon oro eller panik i landet. Denna oro och denna panik funnos tyvärr förut, och lika litet har det varit min mening att söka framkalla några omedelbara, skärpta åtgärder vare sig från bankinspektionens sida mot bankerna eller från bankernas sida mot allmänheten. Det behövs tvärtom den allra största mjukhet och varsamhet under nuvarande hårda tider. Men det föreföll mig, att när händelser inträffat, som upprört hela vårt land, det ändå vore nödvändigt, att det kom till något uttryck och någon utlösning även i Sveriges riksdag, och jag är tacksam för att herr statsrådet också tycks ha fattat saken på det sättet. Jag är tacksam för särskilt slutorden, där han manade till lugn och besinning. Jag tror, att en sådan maning från ansvarsfullt håll verkligen är både berättigad och på sin plats.

Om jag således i stort sett kan säga, att jag känner mig tacksam och tillfredsställd med svaret, är det dock, såvitt jag nu kan finna, på ett par punkter, som jag ändå skulle vilja inlägga en viss gensaga och framställa en avvikande mening, där det i alla händelser är av den allra största vikt för allmänheten att få klart besked, detta besked må utfalla på ena eller andra sättet. Detta gäller framför allt den frågan: vad är bankinspektionens uppgift? Det har nu igångsatts en mycket livlig pressdebatt, där man på rätt många håll framhållit, att bankinspektionen uteslutande har att tillgodose insättarnas intressen och att aktieägarna få lov att sköta sig själva. Denna åsikt har bland annat förfäktats av min gode vän och kollega i Lund professor Sommarin. Jag vill för min del säga, att det förefaller mig ganska svårt att upprätthålla denna uppfattning. För det första skulle jag vilja fråga: var går gränsen mellan ett ingripande, där det gäller insättarnas intressen och där det gäller aktieägarnas intressen? Om man tänker sig till exempel ett fall som just det föreliggande, där en bank beviljar krediter åt ett eller ett par håll, krediter som överstiga bankens hela grundfond, kan man då säga, att detta är saker, som röra insättarna eller aktieägarna? Eller när som i det här föreliggande fallet med Sydsvenska kreditaktiebolaget bankstyrelsen behagar bilda ett emissionsbolag, som sedermera erhåller alldeles orimliga krediter av sin egen bank, skapas icke därigenom ett osunt förhållande, vars konsekvenser kunna gå ut över såväl insättarna som aktieägarna? Det fall, som här föreligger, bevisar ju bäst detta, då av 63 miljoner kronor endast 4 miljoner återstå. Det är, mina damer och herrar, så pass nära ögat, som det gärna är möjligt, och man kan säga, att nog är det mera tur än skicklighet, att det icke blev 4 miljoner på *andra* sidan gränsen.

Det finns vidare i lagen om bankinspektionen en paragraf som talar om, att bankinspektören äger att ingripa på visst sätt, då han

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

finner anledning antaga, att 10 procent av bankens grundfond gått förlorade. Allmänheten, som icke äger inblick i lagens allra djupaste mysterier, måste dock därav få den uppfattningen, att här föreligger en punkt, där lagen talar om ett ingripande i aktieägarnas intressen. I varje händelse måste man säga, att om så icke är, så visar detta, hur omöjligt det är att skilja mellan aktieägarnas och insättarnas intressen. Det verkar nästan som en bitter tillfällighet, att när lagen talar om bankspektionens ingripande, när 10 procent gått förlorade, har här ingripande ägt rum, först när 10 procent återstå.

Här ha anförts olika auktoriteter för den tolkning, som bankspektören gjort sig till målsman för och som finansministern instämt i. Jag skulle också kunna anföras auktoriteter för en motsatt uppfattning. Jag talade blott för några få dagar sedan med en av vårt lands allra främsta jurister och rättslärare, en person, vilkens namn jag icke vill nämna här, men som ingalunda är okänd för eller i denna kammare. Han nämnde för mig, att enligt hans mening är det uppenbart, att lagen måste åsyfta bägge kategorierna, och, om det, som han uttryckte sig, per impossibile vore så, att den icke åsyftade de bägge grupperna, så måste lagen ofördröjligen ändras. Jag kan icke hjälpa, att jag tycker, att det verkar egendomligt, att man har en statens inrättning, som här i det upplästa dokumentet förklarar sig hava ingripit i fall, där den ansåg fara vara å färde, och sedan säger, att varningarna blevo obeaktade. Det förefaller, som om det vore ett egendomligt förhållande, att staten har en kontrollerande myndighet och denna märker felet utan att kunna göra något.

Jag skulle vilja säga ännu en sak. Om bankspektören verkligen icke haft möjlighet att här ingripa till aktieägarnas favör, så har han i alla händelser, synes det mig, icke haft vare sig rättighet eller skyldighet att ingripa på det sätt, som han till exempel gjorde den 22 september i fjol, då han med sitt namn och sin auktoritet kontrasignerade en lugnande förklaring från bankstyrelsen till aktieägarna, att allt var väl beställt. Det är dock orimligt detta, och det förefaller, som samme bankspektör, som är tillsatt för att övervaka och kontrollera våra bankstyrelser, här har gått bankstyrelsens ärenden. Man kan verkligen fråga, om icke bankspektören i detta fall gjort direkt skada. I en intervju för några dagar sedan i en Stockholms-tidning talade bankspektören om, att vid detta tillfälle ägde verkligen denna bank värden, som kunde uppskattas till 80 procent av grundfonden. Det är nog rätt svårt att räkna i sådana fall, men det verkar i alla fall överraskande, när man tänker på, att då hade banken redan gjort sina stora förluster på de två håll, som jag nyss åsyftade. Och nog får man säga, att bankspektörens uppträdande den gången var mindre framsynt och mindre välbetänkt.

I samma intervju omnämnde också bankspektören, att det arbetsområde, som han har, är så svåröverskådligt och vidsträckt, att det icke är så lätt att behärska det. Jag kan inte underlåta att ställa detta bankspektörens uttalande i samband med en annan fråga, som måhända snart nog kommer här på andra kammarens bord. Det gäller lagen om våra sparbanker. Där hava de tillsatta kommitterade

framkommit med ett förslag, att våra sparbanker skola kontrolleras av en särskild sparbankskontrollör, en slags ny inspektion för sparbankerna. Till detta utlåtande är fogad en reservation, som innebär, att denna sparbanksinspektion bör fungera och verka under bankinspektionen, och denna reservation är undertecknad av två medlemmar av kommittén, professor Emil Sommarin och — bankspektören Kru-senstjerna, d. v. s. samme bankspektör, som klagat över sitt svåröverskådliga arbetsområde, vill ytterligare lägga under sin inspektion vården och kontrollen över 465 sparbanker i Sverige. Jag tillåter mig redan nu fästa kammarens uppmärksamhet på denna punkt.

Det är verkligen i dessa dagar landssorg, kan man säga, i vida kretsar i Sveriges land på grund av de inträffade katastroferna. Jag känner ett fall, där en person tänkte placera sina små besparingar i bankaktier, som för honom, tack vare våra bankers anseende och hans tilltro till bankspektionen, gällde för att vara mycket säkra papper. Men med kändedom om alltings förgänglighet och osäkerhet ville han dock fördela sina risker, varför han placerade en tredjedel i Kopparbergs enskilda bank, en tredjedel i Mälardöningarnas bank och en tredjedel i Sydsvenska kreditaktiebolaget. Så inferniskt träffsäkert hava antagligen icke många placeringar gjorts, men säkert är, att i dessa dagar är det hundratals och tusentals människor, människor i små omständigheter lika väl som förut burgn människor, som nu stå ruinerade och träffade av dessa katastrofer. Och de tänka sig med rätt eller orätt, att staten genom bankspektionen i någon mån har en medansvarighet i det skedd. Jag vill icke alls här lägga sten på börda, och jag hör ingalunda till dem, som fordra bankspektörens huvud på ett fat. Jag skulle tvärtom anse det vara en mycket stor olycka, om någon personförändring i dessa tider inträffade på den posten. Men jag skulle blott vilja säga, att om man över huvud taget skall hava en bankspektör, så skall det vara en inspektör, som gör nytta och icke skada, och om man skall hava bestämmelser för en bankspektion, så bör det vara sådana bestämmelser, att både allmänheten och bankspektionen själv vet, vad de syfta till. De skola angiva både gränsen för denna inspektions rättigheter och området för dess skyldigheter.

Herr Engberg: Herr talman! Jag tror, att icke blott kammaren utan även den stora allmänheten kommer att vara herr Lindskog tacksam, för att han framställt sin interpellation i detta ämne. ty såsom interpellanten i sitt briljanta anförande underströk, är det uppenbart, att man här står inför en hel del punkter, som det gäller att få uppklarade, vilket ju också med skärpa betonades i finansministerns svar till interpellanten.

Det är emellertid en sak, som i detta sammanhang väl också förtjänar att en smula uppmärksammas. Vi sågo genom tidningarna, att här hållits ett par större bankstämmor, representativa för ett par av våra större affärsbanker. På den ena bankstämman riktades det en anklagelse gentemot riksdagen och regeringen, en anklagelse gående ut på, att tack vare en förvänd social lagstiftning och framför allt

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

en förvänd *skattelagstiftning* — där man naturligtvis särskilt sik- tade på krigskonjunkturskatten — hade de stora bankerna kommit i dessa svårigheter. Jag tror det kunde vara skäl i att man ändå säger, att dylika beskyllningar böra icke få stå alldeles obesvarade i riksdagens andra kammare. Det är så mycket större anledning att underlåta att på denna punkt göra en erinran, som den ledande personen på den ena stämman också är en ledande person i riksdagens andra kammare, vilken själv medverkat i den krigskonjunkturlagstiftning, som vi haft, och som själv säkerligen skulle vara bet på frågan, var staten skulle under dessa tider ha tagit pengar till dyrtidstillägg, neutralitetsvakt och allt detta, därest man icke haft krigskonjunkturskatten. Det förefaller mig, som om det ändå skulle vara ganska svårt att å ena sidan medverka i en dylik politik och å andra sidan stillatigande giva sitt understöd åt framställandet av anmärkningar gentemot statsmakterna för att de skulle hava vållat dessa förluster för storbankerna.

Medan jag har ordet, vill jag tillägga, att det synes mig klart, att den katastrof, som nu går fram över en del av våra storbanker — det är ju icke *alla!* — är den naturliga konsekvensen av hela den häxdans, som fortgått särskilt under de senaste åren. När man läser igenom sammansatta lag- och bankoutskottets utlåtande från 1907 års riksdag, vilket var avgivet med anledning av en väckt motion om inrättande av emissionsbanker, finner man, att utskottet däri uttalat, att dylika emissionsbanker skulle komma att tjäna till att upprensa den osunda terrängen, skulle tjäna till att avstyra alltför våldsamt osund spekulation. Utskottet säger bland annat några ord, som jag skall tillåta mig citera: »Vad som därefter särskilt föränlett frågans återupptagande synes vara den omfattande och okontrollerade spekulation i industri- och andra aktier, som under de senare åren förekommit i vårt land med tendens till ständig stegring och som framkallat oro inom vida kretsar. Man har trott, att genom en lagstiftning av den art, som nu ifrågasättes, skola uppkomma penninginstitut, som hava förmåga att leda denna spekulation i en sundare riktning till följd av bättre kännedom om de respektive företagens verkliga affärsställning.» I fortsättningen giver utskottet en ytterligare utveckling av dessa synpunkter och kommer fram till ett tillstyrkande.

Ja, mina herrar, jag undrar, om man icke den dag som i dag är måste säga, att den förhoppning, som man 1907 från utskottets sida hyste, har kommit jämmerligt på skam. Ty i stället för att leda in spekulationen på *sundare* banor, är det väl ett faktum, att dessa emissionsbanker ha kommit att *förvärra* spekulationen. Hela detta aktiejobb, som fortgått särskilt under kristiden, har ju varit sådant, att det icke kunde bli annat än en katastrof, när den dagen kom, då stagnation inträdde. Det går ju an att skylla på riksdagen och regeringen. Men när man från de stora bankernas ledares sida icke har gjort någonting för att lägga tygel på hela denna verksamhet, när man har givit kredit på kredit till företag av tillfällig natur, som vuxit upp under krisen som svampar ur jorden, när man har

gynnat denna emissionsverksamhet på kort sikt, är det då något så underligt, att när den dag kommer, då industrien, som skall utgöra lungorna åt dessa stora affärsbanker, förlamas, så att det blir andnöd och luften tryter — är det då, säger jag, något så underligt, att också katastrofen går ut över aktieägarna? Jag tror, att det kan vara skäl i att säga, att den väg, man slog in på genom denna lagstiftning om emissionsbanker, var knappast en lycklig väg, ty det har visat sig mer och mer, att den varning, som den gången från en sakkunnig höjdes, var fullt befogad, nämligen att denna väg skulle leda till att riskera sundheten och säkerheten i det ekonomiska livet.

Jag har, herr talman, för min del ingen annan erinran att göra än denna, men det har syntts mig nödvändigt att på grund av vad som passerat säga ifrån, att vad man än från de stora jobbande bankernas sida må taga sig för, låt bli att skylla på riksdagen och regeringen, som sannerligen icke under de senare åren givit något som helst stöd åt hela denna verksamhet.

Herr S o m m e l i u s : Herr talman, mina herrar! Jag tager för givet, att kammaren nu kan vara nöjd med denna debatt rörande bankspektionen och bankinstitutet. Jag vill dock vid detta tillfälle erinra om att jag redan tidigare i uttalanden i bankspektionsfrågan tillkännagivit samma uppfattning, som den siste talaren här gjort sig till tolk för, nämligen beträffande den ofantliga skada, som beredes vårt land genom dessa emissionsinstitut och genom bankernas fondavdelningar. Överallt i vårt land har man jobbat och förstört icke blott sitt eget välbefinnande utan sina medmänniskors också. Den sista katastrofen, som inträffat med Sydsvenska kreditaktiebolaget, är ju ett uttryck från början till slut av hur lätt och lössläppt kreditgivningen har hanterats och hur spekulatören fått gå för fulla segel och all välfärd satts på spel för att därmed fånga lyckan på hasardspel. Hela det industriella livet i vårt land har utstått ett kolossalt lidande just genom dessa jobbartendenser, som tyvärr befordrats i allra högsta grad av våra bankinstitut och framför allt av storbankerna, som samlat ihop från hela svenska landsorten allt vad som fanns att få av rörligt kapital. Hade icke dessa sammanslutningar kommit till stånd, är jag dock övertygad om, att olyckan i någorlunda god tid kunnat hejdas.

Jag ber att få framföra ett tack till den, som haft mod att här i kammaren uppträda med en interpellation rörande bankspektionen. Jag bringar honom ett tack, därför att det är icke många människor i vårt land, som våga uppträda och göra en framställning om att få veta, hur det hänger ihop med bankspektionen och kanske också med bankvärlden i landet. Jag skulle också vilja bringa ett tack till statsrådet och chefen för finansdepartementet, som varit så vänlig att svara på frågorna. Jag fäste mig särskilt vid den del av svaret, som avsåg uppdelningen av kontrollen över depositörernas rätt och aktieägarnas rätt. Det framgick av den

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

mycket vidlyftiga förklaring, som avgivits av bankinspektionen, att när det gäller aktieägarnas rätt, har bankinspektionen ingen makt. Nu har det i den sista bankkalamiteten gått så långt, att för aktier med ett nominellt värde av 100 kronor, som vid sista emissionen såldes för 160 kronor, bjuder man nu de stackars aktieägarna 10 kronor. Det är kanske nödvändigt, att så sker, men i varje fall är det icke att undra över, om det uppstår missnöje och modlöshet och elände landet runt, bland alla dem, som trott sig hava några slantar i säkert förvar i ett penningverk.

Jag kan icke underlåta att ävenledes giva uttryck åt min stora häpnad över att bankinspektionen har kunnat göra upprepade undersökningar i sistnämnda bank, och att man icke tagit minsta hänsyn till hans ord utan fortsatt på samma sätt med utlåning mot aktier, belånade till höga kurser. Det är i varje fall beklagligt, men just på detta sätt, mina herrar, har man överallt inom vår bankvärld gått tillväga. I kunnen ju själva se de redovisningar, som dagligen äga rum. Den ena banken har förlorat 21 miljoner, den andra 15, den tredje 10, en har förlorat 32 plus 20 och en 60 miljoner kronor.

Vad tro kammarens ledamöter, att detta skall medföra för vår befolkning? Det kommer naturligtvis att gå dithän, att fattigdom i stället för välmåga har blivit resultatet av det ohyggliga världskriget. Efter den lysande konjunkturen, då alla trodde sig sitta med den ekonomiska lyckan i sina händer, blev det ett omslag, och man står nu i de flesta fall med ekonomiska bekymmer för framtiden. Det är vår vinst av världskriget. Det är det tack, som man ger oss för att vi hållit oss neutrala under denna tid.

Det är mycket att beklaga, att inspektionen är så ineffektiv. Jag tillät mig verkligen förra året, då sjunde huvudtiteln debatterades här i kammaren, att yttra några ord om bankinspektionen. Herr statsrådet har alldeles rätt, då han säger, att den föreliggande interpellationen står i ett nästan motsatt förhållande till det uttalande, som i fjol gjordes rörande bankinspektionen. Javäl, jag är fortfarande i den övertygelsen, att bankinspektören har överdrivit sin maktbefogenhet och tillåtit sig att ingripa i förvaltningen på ett sätt, som icke kunnat lända till nytta. Jag uttalade därjämte den åsikten, att bankinspektionen i flera konkreta fall, som jag påpekade, hade begått försummelser. Och såväl herr Lindskogs interpellation i dag som den uppfattning, som jag i fjol uttalade, äro riktiga och icke motsägande varandra. I mitt uttalande då framhöll jag ju tydligt och klart, att det icke skulle dröja länge, förrän industrien överallt måste gå tillbaka och bankerna vidkännas förluster, men icke kunde jag tänka mig, att sådana kalamiteter skulle kunna inträffa som dem, som nu komma till synes.

Herr statsrådet säger emellertid, att man skall hålla huvudet kallt, och han manar till lugn och besinning och framhåller, att det icke är lämpligt med några pessimistiska uttalanden. Någon gång måste de dock komma. Jag för min del har ingen anledning att dämpa min uppfattning. Så stor skada har i varje fall inträffat

i vårt land, att det kan hända, att sådana obehärskade beslut framkomma ur det nuvarande kaos, att det kan krävas lugn och besinning.

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Chefen för en av våra större banker höll vid dess bolagsstämma helt nyligen ett anförande, i vilket även han manade till lugn och besinning. Det är dock icke så lätt för den som har hela sin ekonomiska välfärd i en bankrutterad bank, icke för en fattig änka, som har barn att försörja, att hålla sig lugna och besinningsfulla, när man ser, att allt vad de byggt sin tillvaro på glider ur händerna. Det måste tydligen smärta dem, men jag tror visst icke, att man har annat att göra än att hålla sig i skinnet, hur olyckliga de än må vara.

Jag skall be att få fortsätta något med denne bankchefs yttrande. Han sade, att det icke för en storbank är nog att åstadkomma en grundfond och att bilda en reservfond och andra fonder, utan det finns även något annat, som man vill ha fram, och det är, att aktieägarna och alla de, som ha med banken att göra, skola skänka den sitt fulla förtroende och därigenom bilda en *förtroendefond*. Det bästa skydd, man kan finna för en bank, är att ha fullt förtroende för den.

Men när denna bank helt nyligen utan angivna skäl avskedade sin verkställande direktör, som i många år tjänat banken, när vidare banken haft kolossala förluster och dess aktier nedgått till ofantligt låga värden, är det då skäl att på allmänheten och på aktieägarna kasta skulden för nervositeten? Hade det icke varit mycket bättre, om denne bankchef hade sagt till sig själv: Ja, det är på min bankledning hela ansvaret vilar. Den skulle göra klokt i att själv börja med ett ordentligt tillskott som grundplåt till denna förtroendefond och icke låta aktieägarna, som litat på banken, få plikta därför.

Ja, jag skall icke längre taga kammarens tid i anspråk. Jag skall blott be att ännu en gång få framföra min tacksamhet till herr statsrådet och till herr Lindskog, som bragt ärendet på tal. Jag kan för min del icke dela den uppfattning, som pressen i allmänhet hyser, att det skall vara alldeles tyst om dessa frågor, och att ingen får säga något, att ingen får vidtaga några åtgärder utan att allt skall läggas förtroendefullt i deras händer, som ha skapat den olyckliga situationen. De skola lösa frågan, medan de förlorende skola lägga sina vanmäktiga händer samman.

Herr Kristensson: Herr talman! När jag lyssnat till debatten, har det kommit för mig, som om man verkligen här skulle kunna säga, att allting flyter, men att aktierna sjunka. Den siste ärade talarens åsikter synas också vara åtskilligt se så där i litet flytande form. I fjol höll han, min gamle vän herr Sommelius, ett anförande i kammaren — det står ordagrant återgivet här i riksdagsprotokollet — där han på det skarpaste uppträdde mot den bankinspektör, som vi då hade, vilken »t. o. m. tillåter sig att ingripa i kreditgivningen». Kan man verkligen tänka sig, att bankinspek-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

tören för ett år eller ännu mera tillät sig att ingripa i kreditgivningen och att varna bankstyrelserna för att alltför mycket ge sig ut på hal is!

Längre fram heter det, att bankerna skola ha frihet att existera och icke vara beroende av bankspektörens alltför kraftiga ledning. Det är på tiden, säges det vidare, att man sätter »en bom för vidare utveckling av denna bankspektörens maktutövning». Den ärade talaren kommer vidare in på ett exempel — det gäller en bank, som i dessa dagar låtit mycket tala om sig, nämligen Mälardalens länss bank — och talar om den rekonstruktion, som bankspektören då — som jag antar, att erfarenheten har visat, på mycket goda grunder — motsatte sig. Detta klandrade min gamle vän i utskottet, och så säger han till sist: »Särskilt under en kristid, sådan som den, vi nu leva i, är det av behovet påkallat, att de banker, som vi ha, få arbeta under fria former och icke pressas av något överdrivet ämbetsmannanit utan underkastas en kontroll, som är någorlunda hovsam.»

En sak är i alla fall säker, och det är, att det icke är gott att vara bankspektör inför högerstadsrepresentanterna i sydöstra Skånes valkrets, ty den andre representanten, nämligen den ärade interpellanten, har, som vi nyss hört, hållit ett anförande, som i dess senare del — i vilken mån denna sammanhänge med den vackra elogen i början och instämmandet i herr finansministerns synpunkter lämnar jag därhän — i varje fall går stick i stäv med vad jag här nyss nämnt.

Nu har jag en liten — icke mycken — kännedom om det svåra värv, som bankspektören haft sig ålagt, därför att han har ansett — jag tror icke, att det ingår i hans instruktion — att han under dessa år då och då borde konferera även med bankutskottets ordförande. Jag har vidare under dessa år haft samtal med åtskilliga av Sveriges privatbankers chefer, och jag vill icke undertrycka, att man från det hållet verkligen uppträtt ganska hänfullt emot de varningar, som bankspektören har givit. Det är min personliga uppfattning, att denne under denna svåra kris i stort sett torde kunna sägas ur statens intresse och efter paragraferna i sin instruktion ha uppträtt på ett sådant sätt, att han icke kan anses vara förtjänt av det skarpa klander, som nu kommit till uttryck bl. a. i en stor del av den svenska tidningspressen. Man vill ha en syndabock, men det förefaller mig, som om man åtminstone i Malmö borde låta styrelsen och icke bankspektören vara den syndabocken.

Herr Lindman: Herr talman! Den fråga, som här egentligen i första hand beröres, är, huruvida bankspektören har fyllt sin plikt i överensstämmelse med de bestämmelser i lag och i den instruktion, som finnes utstakad för honom. Av det svar, som herr finansministern nu har givit, synes det mig framgå, att man icke gärna kan få någon annan uppfattning än att så varit fallet.

Man måste ju tydligen i detta fall tänka på hurudan denna instruktion är, och icke på hurudan man vill att den skall vara. I

rättvisans namn måste jag då säga, att det väl icke är mer än billigt att en ämbetsman, som fyller sina funktioner efter den instruktion, som föreligger och som den hittills uppfattats, icke blir utsatt för kländer, därför att han icke gör det, som en eller annan skulle vilja, att han skulle göra.

Vi ha nu, som sagt, i finansministerns förklaring fått en ganska god redogörelse för innebörden i hans åliggande, nämligen att han skall, som jag tror orden föllö sig, övervaka, att bestämmelser i banklag och bolagsordningar iakttagas och efterlevas, och att det sålunda i främsta rummet är avsikten, om jag fattade honom rätt, att han skall tillse, att insättarnas medel bliva skyddade. Vidare skulle det åligga honom att, där förhållanden förekomma, som tarva en rättelse, göra erinringar och sålunda befordra en sund bankpolitik, även där denna har sin fulla frihet.

Det har ju vid flera tillfällen framhållits, att frågan gäller att skydda insättarna, och vi måste väl alla erkänna, att detta är det kardinala och viktigaste i denna sak. Vad bankerna själva beträffar, vill jag för min del framhålla, att jag nog tror det vore en viss fara, om man tänkte sig, att en statsmyndighet skulle äga befogenhet att övervaka deras verksamhet i en sådan omfattning, att alla aktieägare skulle kunna sova lugnt och tänka, att allting är väl beställt, därför att icke blott den styrelse, som de tillsatt, och de revisorer, som de valt, vaka över deras angelägenheter, utan att det också finns en statsmyndighet, som vakar över att de penningar, som de ha placerade i banklotter eller bankaktier, skola vara säkerställda. Jag tror, att det ligger en viss fara i en dylik tankegång, därför att jag kan icke tro, att huru man än bär sig åt man skall kunna skapa fram en sådan myndighet, som kan fullgöra ett dylikt värv. Jag har av en händelse nyss här fått i min hand av en kamrat i kammararen ett utdrag av en tidningsartikel, som förre bankinspektören Beckert, vilken ju åtnjöt allmän aktning och hade stort anseende, och vars ord därför torde ha en viss betydelse, skrev den 7 januari 1908 i tidningen Aftonbladet om »Bankpolitik och Bankinspektion». Han var en erfaren man, och därför ber jag, herr talman, att få läsa upp den — den är icke så lång: »Då man till delägarnas skyddande vill skärpa bankkontrollen, vill utrusta bankinspektionen med en längre gående befogenhet, förgäter man, menar jag, att bankverksamheten är ett enskilt företag, som bör fritt bedrivas med iakttagande av de föreskrifter, lag och bolagsordning innehålla. Man skulle nog göra de många bankdelägarna i vårt land och väl även näringslivet en tvivelaktig tjänst, om man . . . skulle vilja konstituera bankinspektionen till någon slags banköverstyrelse, som, om den skulle kunna fylla de fordringar, man synes nu vilja uppställa, skulle äga rätt att antingen på förhand fixera de olika kreditbeloppen för en banks kunder eller framtvunga minskning av beviljad kredit. Den givna följden av en sådan vetorätt skulle bliva, att bankinspektionen, som tydligen icke kan förskaffa sig en sådan ingående kännedom om bankens kunder som bankstyrelsen själv, i talrika fall skulle av försiktighet lägga en hämsko på en nyttig verksamhet såsom med-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

förändring risk; ty genom en dylik anordning skulle ju ansvaret till väsentlig del överflyttas från bankstyrelsen på bankinspektionen. Denna bör emellertid icke utrustas med någon allmakt, då den icke tillika kan göras allvetande och allvis.» Min tro är i likhet med vad här uttalats, att man skulle försvaga ansvaret hos dem, som ha att i första hand leda en banks verksamhet, därför att de skulle tänka, att ansvaret låg i sista hand hos denna inspektionsmyndighet.

Nu gjorde interpellanten den frågan: Var går gränsen mellan att skydda insättarnas och aktieägarnas insatser? Det är ju uppenbart, att han har rätt att göra en sådan fråga. Jag skulle vilja svara honom, att mig veterligt har icke sedan många år tillbaka någon insättare i de enskilda bankerna förlorat några pengar på detta. Det hindrar ju naturligen icke, att man därför icke skulle öva en stark kontroll, men det är dock ett faktum, som icke bör förbises. Jag menar vidare, herr talman, att de, som sätta in pengar i aktier i en bank, böra ha samma skyldighet som näringsidkare över huvud, som insatt sina pengar i ett annat bolag, att själva genom sina förtroendemän övervaka skötseln av detta företag. Det är deras skyldighet, och man måste på det allra bestämdaste upprätthålla ansvarsplikten hos dem, som fått förtroendet att vaka över deras angelägenheter.

Vart vill då interpellanten komma? Vill han, att man skall ha en inspektion, som verkligen tar hand om detta och föreskriver i olika fall, att den eller den krediten får lämnas, den eller den krediten får icke lämnas? Jag undrar, om han verkligen tänkt sig in i, vilka stora svårigheter det skall medföra, då det givetvis skulle betyda, att bankinspektören måste ha ombud, som snart sagt dagligen skulle vara närvarande i varje bank för att se om någon bank icke skulle fylla den uppgift, som väl är avsedd med deras tillvaro. nämligen att vara kreditgivare för svenskt näringsliv och svensk industri?

Nu talade herr Engberg om ett uttalande, som fällts på en banks bolagsstämma för ett par dagar sedan, och han uttryckte sig ganska skarpt om att där hade från ledande håll talats om den skuld, som statsmakterna hade i den nuvarande krisens förefintlighet. Jag vet icke, om man icke har rätt att såsom det yttrades av den person, på vilken herr Engberg alluderade, uttala sig på följande sätt: »Att under en tid, då skattelagstiftning, arbetarlagstiftning och det mesta av vår ekonomiska politik i övrigt verka i riktning att i förening med de mest vidriga världskonjunkturer lamslä vårt lands industri — att under en sådan tid de svenska bankerna skulle gå fria från förluster och kännbara förluster på sina krediter till landets industri och till sina kunder i övrigt, det lär väl icke av någon förutsättas.» Det är ett enkelt konstaterande av ett faktum, som, såvitt jag kan förstå, icke är annat än ett faktum, att många ogynnsamma omständigheter framtvingat förhållanden, som gjort det för allt svenskt näringsliv utomordentligt svårt att kunna bestå. Ibland dessa sätter man naturligen först de av det allmänna världsläget framkallade svåra förhållandena, krigets ödeläggelser, penningknappheten, svå-

righeten att kunna köpa varor och omöjligheten att kunna tillverka varor. Allt detta måste väl få anses som ett faktum, och att t. ex. de höga skatterna ha inverkat, det torde väl nästan en var av oss ha kunnat iakttaga — skatterna, som, jag skulle vilja säga, till och med denna dag långt ifrån äro betalda, därför att de många gånger äro betalda med lånade medel. Gentemot herr Engberg skulle jag vilja säga, att jag tror, att man med full rätt kan göra ett sådant uttalande. För övrigt har naturligtvis denna ekonomiska kris, som dock obestridligt — vilka nu anledningarna än må vara — går över hela vårt land, bidragit att undergräva den ekonomiska ställningen i landet. Det kan ju icke förnekas, att denna kris finns. Den går ju fram över den ena näringsgrenen efter den andra, och även om vi ännu icke fått bevittna densamma i dess allra fullaste omfattning, skola kammarens ledamöter dock komma att få erfarenhet av att den finnes och har funnits ganska länge den dag, då budgeten skall göras upp nästa riksdag. Jag vill säga, att då först kommer den, som icke trott på detta, att verkligen få upp ögonen.

Då nu industrien och näringslivet varit utsatta för en sådan kris, huru tror man då, att t. ex. penninginstitutet, som varit industriens och näringslivets kreditgivare, skulle kunna stå oberörda av det, och att de skulle kunnat vara de enda, som tack vare kanske en bankinspektion, som haft mycket större befogenhet än den nuvarande, och som kunnat ingripa på ett annat sätt, undgått förluster? Det finns blott en väg för att så skulle kunnat ske, nämligen att penninginstitutet icke under den tid, då högkonjunktur rådde, 1919 och 1920, skulle hava fyllt den plikt, som jag är övertygad om att var och en i kammaren då skulle ha ansett vara deras plikt, nämligen att lämna de krediter, som erfordrades av deras gamla kunder och av landets näringsliv. De hade väl skyldighet att icke blott under den goda tiden hjälpa dem, som hos en bank voro låntagare, för att sedermera en vacker dag säga att banken icke längre ville det, därför att det måste varit klart, att de höga pris, som då gällde, en gång komme att falla, och därför vågade man icke. Hade så skett vid den tiden, så hade redan för ett par år sedan den katastrof framkallats, som sedermera kom, och då hade säkerligen av många det kommit att läggas på bankernas konto, att de varit ogina och icke tänkt på annat än blott att skydda sig själva.

Vidare måste jag ytterligare påpeka, att ingen väl kunde förutse, att det prisfall, som inträffade, skulle komma med en så förfärande hastighet. Jag skall icke här — för att icke utsättas för herr Engbergs onåd — uttala mig om vem som är skulden till deflationen. Jag skall endast konstatera, att deflationen, prisfallet kommit så fruktansvärt hastigt, att den svenska industrien och våra näringsgrenar över huvud icke haft tid att avveckla. De, som legat inne med stora, dyrbara lager av råmaterial, ha på ett enda år tvingats att nedskryva dessa till hälften eller ännu mindre, och det har icke lämnats något andrum för dem att kunna under en längre period avveckla sådana förluster. Nu sedan detta kommit över oss, är det nästan, som om en del människor tappat besinningen och försökte

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

leta efter att få någon syndabock, som det nyss talades om av bankoktettets ordförande, en syndabock, som man skall ha att skylla på.

Då herr Sommelius talade om banker och bankförluster och om bankspektören, gjorde jag verkligen precis samma reflexion som bankoktettets ordförande gjorde rörande de uttalanden, som han hade för ett år sedan, och som förvånade mig då rätt mycket. Är det nu t. ex. meningen, att man skall skydda, såsom det heter, aktieägarnas intressen i en bank, skulle jag vilja fråga den nyss apostroferade ärade talaren, om det också är hans mening, att andra näringsgrenar skola skyddas av inspektion utav staten. Vill herr Sommelius t. ex., att det skulle finnas en inspektion över industriella företag, i vilka en allmänhet insätter sina pengar? Interpellanten talade om den där mannen, som hade den utomordentligt fatala oturen att placera sina pengar på så olyckligt sätt, som han talade om. Jag skulle kunna räkna upp en hel rad av industriella företag, i vilka det skulle hänt detsamma, om han där placerat sina pengar. Ja, då säger man sig, att då finns det icke något annat skydd än att sätta in sina pengar i statsobligationer, ty än så länge har ju den svenska staten den solventaste ställningen i alla fall. Huru kommer det då, herr Sommelius, att gå med svenskt näringsliv? Det vet jag sannerligen icke. Jag tror, att om man tillåter en vidare frihet på såväl det ena som det andra området, förtager det, herr talman, allt ansvar, vilket man efter min mening icke bör undertrycka eller på något sätt förrycka.

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet uttalade till sist i de erinringar, som han gjorde utöver den P. M., han uppläste, en del anmärkningar, som man kunde göra mot de svenska bankerna. Jag vill icke alls förneka, att icke herr finansministern i det fallet kan ha rätt i åtskilligt. Så t. ex. då han talade om överdriven aktiebelåning och en emissionsverksamhet, som utvecklat sig på ett sådant sätt, som väl aldrig från början varit meningen. Att en utredning nu kommer till stånd, som herr statsrådet talade om, nämligen en överarbetning av ett föreliggande förslag till lag om emissionsrörelse samt undersökning om tillsyningsmyndighetens ställning till bankväsendet samt ett klart preciserande av denna myndighets befogenheter har jag naturligtvis icke heller något att invända mot. Jag vill emellertid, herr talman, innan jag slutar, betona såsom min uppfattning, att det icke kan vara något att invända emot, utan endast bra att man preciserar respektive myndigheters befogenheter, så att de bli klara och tydliga, men att det icke kan bli till någon nytta, om man utsträcker dem så, att man skapar en bankspektion, som skall fungera såsom förmyndare för bankerna och alla dem, som vilja sätta in sina pengar i aktier i ett bankbolag.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Herr talman! Det är, såsom det här redan under debatten av tvenne talare anförts, mycket vanligt, att då det inträffar något, som är galet eller som man känner sig missbelåten med, så söker man alltid efter en syndabock, på vilken man kan vältra skulden till det, som har inträffat. Bank-

inspektörens verksamhet klandrades i fjol därför, att han fört ett för hårt och strängt regemente. I år är läget annorlunda. Bankinspektörens mera kritiska syn på läget har tyvärr besannats av erfarenheten. Genast är man färdig att kasta om och säga, att bankinspektören varit för slapp. Han har icke vakat över bankernas kreditgivning på sådant sätt, som han bort göra.

Då jag läst denna motsägande kritik i tidningar och annorstädes, har jag icke kunnat undgå att erinra mig den gamla historien om källarmästaren, som fick klagomål över, att än var soppan sådan och än var soppan sådan. Han förklarade då, att det icke var möjligt att alltid hålla lagom av en viss sorts kryddor, som man icke gärna ville se i en soppa. Men icke nog med att man anklagar bankinspektören, utan nu vill man söka en syndabock även hos regering och riksdag. Det är en sak, som förvånar mig. Och det är, att man icke vill gå in i sitt eget väsen, d. v. s. till bankerna själva och undersöka: männe det icke kan vara så, att även vi i vår kreditgivning hava någon skuld i vad som inträffat? Det är alldeles visst, att en sådan undersökning, ett sådant öppet erkännande av, att man gått något oförsiktigt till väga vid kreditgivningen, utan tvivel skulle ge livligare anslutning till den förtroendefond, om vilken en ärad talare vid ett bankmöte nyligen talade, än om man söker vältra skulden för det inträffade på andra.

Under denna debatt, såväl som i fjol, har det talats om bankinspektörens uppgift. Ja, läser man såväl banklagen som bankinspektörens instruktion, lider det intet tvivel, att icke bankinspektörens uppgift är att tillgodose insättarnas intressen. Men om jag sålunda erkänner, att detta är hans uppgift, så vill jag bestämt uttala den meningen, att den uppgiften kan icke fyllas av bankinspektören utan att bankinspektören även måste ha sin uppmärksamhet fäst på det sätt, varpå respektive banker placera de medel, som av allmänheten anförtrotts åt bankerna. Ty det är ju så, att det är just på denna placering av medlen, som det helt och hållet beror. huruvida insättarnas intressen tillvaratagas eller ej. För min egen del tvekar jag icke att uttala, att 1907 års lagstiftning rörande emissionsbolag och emissionsbanker var en lagstiftning, som nog till sitt syfte var god, men som visat sig vara olycksbringande för icke allenast bankväsendet utan, man kan säga, även för vårt lands näringsliv. Varför har den visat sig vara olycksbringande, då syftet tvivelsutan var gott? Jo, helt enkelt därför, att vederbörande icke visat sig äga förmåga att på ett gagneligt sätt handhava detta instrument. Detta innebär ju också en mycket kraftig maning till att så snart, som det möjligen kan ske, taga upp detta spörsmål till den allvarliga omprövning, som ju också herr statsrådet och chefen för finansdepartementet i sitt svar utlovat, för att härutinnan åstadkomma en förändring.

Den ärade talare, som i fjol klandrade bankinspektörens hårdhänta ingripande gent emot bankerna, sade i sitt anförande här i dag, att han häpnade över, att bankledningarna icke tagit hänsyn till de varningar, som bankinspektören tid efter annan lämnat, och sär-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

skilt till den bank, som nu närmast är anledning till denna interpellationsdebatt. Ja, det kan man ju häpna över. Men nästan mera kan man dock häpna över, att det i fjol ifrån det hållet klandrades och i den ärade talarens tidningspress högljutt klagades över, att bankinspektören på det sättet ingripit. »Bort med händerna ifrån detta område!», det var den kör, som då ljöd landet över. Jag vet icke, vilket man skall häpna mest över, över denna ofantliga omsvängning från den ena ståndpunkten till den andra eller över att vederbörande bankstyrelser icke åttlydde de varningar, som bankinspektören gav dem. Ja, säger då herr Sommelius, icke kunde man tänka sig i fjol, att läget var sådant, som det sedan visat sig vara. Men det kan ju hända, att det fanns *någon*, som då såg, att läget var sådant, att det fanns anledning till att uttala dessa varningar. Är det då icke klokare, att man, när man slår på trumman, utdelar dessa slag först då, när man känner, att man åtminstone har en sådan plattform att stå på, att ens uttalanden kunna få giltighet någon längre tid?

I vad mån en utvidgning av bankinspektörens befogenhet bör äga rum eller ej vill jag nu icke yttra mig om. Jag vill bara säga det, att den saken bör prövas i lugn och icke under kristidsstämning. Och detta därför att under kristider är det tyvärr så med svenskt folklyne — ja, kanske icke allenast med svenskt folklyne utan även med andra folklynen — att man handlar icke under det lugn och den besinning, som äro erforderliga. Jag skulle vilja uttala den meningen, att vad den föreliggande situationen kräver är framförallt lugn, besinning och hopp på framtiden. Därutöver kräves det gemensamt arbete för att vi skola komma igenom de svårigheter, vari vi befinna oss. Ty det är icke så, att det är en och annan, som är spänd för vagnen, utan vi äro spända för vagnen allesammans. Och därför behöva vi alla och envar spänna våra krafter i gemensam strävan att komma ur svårigheterna och icke kivas så mycket om, vem det är, som är skulden därtill, utan allenast låta oss varnas av de erfarenheter, man i denna tid har vunnit, och därav hämta lärdom, huru vi böra förhålla oss. Den förtroendefond, om vilken en ärad bankman talade, och som han ansåg vara en nödvändig livsbetingelse för att ett bankinstitut skulle kunna framgångsrikt verka till fromma för landets näringsliv och därigenom till bättnad för landet i dess helhet, den får icke och bör icke rubbas av några okloka och oriktiga uttalanden. Detta gäller lika mycket, om det är en bankman, som gör uttalanden av den natur, som jag i varje fall beklagar, att den bankmannen vid det tillfället gjorde, eller en riksdagsman.

Jag vill, innan jag slutar, säga, att vårt näringsliv vilar på en solid grundval. Vi veta, att vårt trä, papper och järn dock äro artiklar, som världen behöver. Att det icke är så stor efterfrågan på dessa varor nu beror därpå, att världsmarknaden blivit köpsvagare under den förstörelsens tidsperiod, som vi för kort tid sedan genomlevat. I samma mån som styrkan börjar växa därute i världen, kommer också efterfrågan på dessa våra artiklar. Vi hava haft depressionstider förr, och vi hava då övervunnit dem och gått

till hälsa, och vi skola göra det även nu, om vi hålla vårt huvud kallt och icke handla i överhinnning utan i varje fråga handla med lugn, besinning och hopp om framtiden.

*Scar å
interpellation.
(Forts.)*

Herr Kilbom: Herr talman! Jag skall be att få förena mig med dem, som i dag uttalat ett tack till herr Lindskog för hans interpellation. Jag skall förena mig i detta tack därför att det var så lämpligt, att denna sak kom upp från det parti, herr Lindskog representerar. Och jag vill också, innan jag går vidare, konstatera det underbara i, att nu i dessa dagar, då följderna — de självklara följderna, synes det mig t. o. m. från herrarnas egna utgångspunkter — av den bankpolitik, som har bedrivits under de sista 4—5 åren, klart och tydligt ligga på bordet, då ropar man på den arme bankinspektören. Men hur länge sedan var det, när herrarnas rop hade en helt annan klang och fullständigt konträrt innehåll? Och det var icke heller tillfälligt, man gjorde det, utan det pågick många, många år: »Bort med fingrarna», lät det då, »bankinspektören har ingenting som helst med bankernas kreditgivning att göra!» Det är f. ö. belysande att se, huru herrarna av högern och dess organ, som alltid gornat, grälat och källt på staten, ändå nu, när det kommer till kritan, trygga sig till staten.

Men i övrigt kan jag icke hjälpa, att det synes mig, som debatten i den föreliggande frågan hade en långt vidare bakgrund än om det problemet, huruvida bankinspektören har fullgjort sin uppgift eller icke, och huruvida bankinspektörens instruktion är tillfyllest eller ej. Är det icke så, herr Lindman — jag kan icke hjälpa, att det åtminstone förefaller mig vara så — att man på många håll har gått som katten kring het gröt? Är det icke så, att talet om bankinspektören och hans instruktion icke är ett dugg annat än camouflager? Vad diskussionen här bör röra sig om är, huru bankerna under den gångna högkonjunkturen hava förvalt de pengar, de fått från den stora allmänheten. Det är därom dagens debatt borde röra sig, och det skall icke kunna sägas om den kommunistiska riktningen, att den icke dragit fram det. Därför hoppas jag, herr talmannen ursäktar mig, att jag med några exempel belyser, huru det gått till att förvalta — det heter ju »förvalta», ett mångtydigt och oriktigt uttryck, som döljer den officiella lögnen — förvalta, alltså, allmänhetens medel.

När högkonjunkturen började, vilka var det då, som »gingo i spetsen» för landets näringsliv, först och främst våra gamla och stabila företag — mer eller mindre stabila naturligtvis? Jo, det var bankerna, som hade den uppgiften sig tilldelad, och som också fyllde den. Bara några gravvårdar över en del av vårt lands bästa industriföretag, som jag kan föra i erinran genom att nämna namnen, karakterisera mer än väl det sätt, på vilket bankerna gingo i spetsen. Jag nämner Scania-Vabis med dess underlydande företag, Larsbo-Norn uppe i Dalarna t. ex., C. E. Johansson i Eskilstuna samt Atlas-Diesel, en hel massa andra att förtiga, som bankerna och deras direktioner strypt.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Det var icke för ro skull det gick som en röd tråd genom herr Lindmans anförande, att man för Guds skull aktar sig för att ge bankinspektören för stor myndighet. Man förstår så innerligt väl varför, när man ser, huru bankerna skött sig under de senaste åren. Kritik och ingripande vore obehagligt. Bankerna ha gjort stora utvidgningar med industriföretagen för att kunna genomföra stora nyemissioner. Tag exempelvis C. E. Johansson. Det företaget synes mig vara ett lysande bevis på svensk bankföretagsamhet och den svenska industrialismens stora förmåga att bedöma avsättningsmöjligheterna och framtidsutsikterna. Man bygger en fabrik, som kan ta in flera hundra arbetare. Man kan i den fabriken fabricera måttsatser, som anses kunna fylla icke endast den nu existerande industriella världens behov utan vid full produktion — man har sannolikt anført det på skämt — tio lika stora världars behov. Detta lilla aber i beräkningarna kom man dock att tänka på först efteråt, först sedan utvidgningarna genomförts, sedan kapitalet var bundet. Men då hade bankerna och emissionsinstitutet hävat in pengarna och i sin tur släppt ut aktierna landet runt till tusentals fattiga människor, som varit nog enfaldiga att tro på bankernas skönmålningar. Dessa aktier stå i dag i några kronor, och deras ägare äro utfattiga, men bankerna hava i stor utsträckning icke förlorat på den historien. Och i de fall där de förlorat, såsom i Sydsvenska kreditbanken, har man gjort förluster sannolikt icke, som herr Sommelius säger, 60 miljoner kronor, utan om vi titta till botten, skola vi finna ännu större belopp. Då man också i Mäljarbanken avskrivit 30 å 40 miljoner, huru stor var förlusten? Då man i den ena banken efter den andra måste avskriva förluster till ett visst belopp, äro dessa i verkligheten säkerligen långt, långt större. — Där bankerna emellertid gjort dessa förluster, beror det endast på, att man icke hunnit placera ut aktierna till den stora allmänheten.

Herr Lindman nämnde något om kreditgivning. Jag skall be att få anklaga det svenska bankväsendet och den svenska storbanksledningens speatsr i gemen för att de under kristiden hava uppmuntrat och bedrivit spekulation, i stället för att de bort göra motsatsen. Om man under högkonjunkturen gick till en bank i vårt land med en första in-teckning i ett arbetarhem och på fri grund, herr Lindman, eller med en första in-teckning i något hemman, var det nästan omöjligt att uppdriva något lån, men om någon kom med aktier, som voro uppjobbade till tiotals, ja hundra procent över pari på börsen, då kunde det erhållas lån av bankerna. Jag vill säga herr Lindman, när dylik kreditgivning ägt rum, då tror jag icke man kan göra gällande, att bankerna äro de som nu skola hava tack, utan att de tvärtom böra sättas på de anklagades bänk.

När bankerna icke kunde jobba i gamla företag, startade de nya, och i det fallet har man begått samma fel som när det gällde att utvidga de gamla företagen. Först och främst har man släppt ut bluffmeddelanden om det lancerade företagens lysande framtidsutsikter, varvid det alltid funnits tjänstvilliga tidningar, icke minst ett visst organ här i Stockholm, som stått till förfogande som en god

hjälpare. Ofta har anledningen varit svår att konstatera, men jag antar, att tidningens huvudredaktör mycket väl känner den. Det hör till saken, att den åsyftade tidningen är en av de mest inflytelserika av högerns organ här i Stockholm, naturligtvis alltid också iklädande sig sanningens, moralens och landsvälfärdens välsittande kappa — nåja, icke alltid så välsittande men åtminstone som sådan avsedd. När man alltså grundade dessa nya företag, så släppte man ut stora aktieposter, och sedan det gjorts, meddelades att aktiekapitalet garanterats av ett emissionsbolag, som för övrigt icke är något annat än, tillåt mig uttala det kätterska omdömet, bankernas medel att begå lagbrott. Sedan emissionsbolagen garanterat aktie-teckningen, har man genom tusen kanaler spritt aktierna till allmänheten, som nu sitter med förlusten, när kraschen har kommit. Herr Lindskog betecknade den som landssorg. Ja, landssorg över det kapitalistiska spekulationssystemets bankrutt, ingenting annat.

Huru har nu allt detta kunnat äga rum? Jo, för det första vill jag säga, att så långt jag känner har den nu sittande finansministern någon del i skulden. Huru var det sist, då man förändrade sparbankslagstiftningen och då man hade bankfrågan under behandling. Var det icke då så, att man underlättade möjligheten för de stora bankerna att sluka upp de små, vare sig det var en sparbank eller en folkbank eller en mindre bank av annan natur? Detta samtidigt som man försvarade tillkomsten av nya småbanker. Jo, det gjorde man, men dessa mindre banker hade dock att fylla en uppgift, till och med en mycket stor sådan, då det gällde det näringsliv, på vilket hela vårt svenska samhälle i största utsträckning vilar, nämligen jordbruket. Om den pågående utvecklingen, där storbankerna uppsluka de mindre, får fortsätta som hittills, och det är icke att hoppas annat, så länge den fria företagsamheten och kapitalismen få härska, så är icke den dagen så långt avlägsen, då våra större bankinstitut *fullständigt* behärska *hela* Sveriges näringsliv och *all* penningförvaltning. Jag undrar för övrigt, om icke utvecklingen redan kommit så långt, att storbankerna icke nöja sig med att sluka upp de mindre bankerna utan att de nu även taga de medelstora och till och med försäkringssällskap. Vi stå alltså nu i vårt land långt framme i den utveckling, som man står mitt uppe i ute i Amerika, och som där för massorna visar sina vådor varenda dag, icke minst i dessa tider.

Konsekvensen av denna utveckling, som jag här vill uttala — även om många av andra kammarens ledamöter skratta åt mig, men i det avseendet tror jag, att ordspråket skrattar bäst, som skrattar sist, äger sin fulla tillämpning — är socialisering av penningförvaltningen genom att lägga den i samhällets händer. Varför skulle för övrigt detta icke gå för sig i Sverige? Vi hava en riksbank och därmed en grund att bygga vidare på. Man har under många år kämpat förtvivlat för att riksbanken icke skulle bliva något annat än kreditgivare och möjliggörare av de privata bankernas spekulationer. Varför skulle icke riksbanken kunna vara en affärsdrivande bank, varför skulle den icke kunna fortsätta på den in-

*Svar å
interpellation.
(Forts.)*

Svar å
interpellation.
(Forts.)

slagna vägen i fråga om långivning, som den de sista åren varit inne på? Tro icke herrarna, att det skulle gå för sig mycket väl, och tro icke herrarna, att det är den väg, som man *måste* slå in på, för den händelse vi skola slippa ifrån den landssorg man här talat om? Om storbankerna få fortsätta på detta sätt och »kapitalismens fria spel» får fortgå, så medför det ingenting annat än att driva större och större massor av folket till uppfattningen att här finns endast ett medel att använda, nämligen att vända upp och ned på det hela.

Herr Lindman hade ett uttalande, som jag vill taga fasta på. Han frågade, huru många insättare hava på många år förlorat pengar på en bank. Jag ber få erinra herr Lindman om, att det fanns en bank i Stockholm för några år sedan — avvecklingen skedde för icke så länge sedan — där det inträffade, nämligen Folkbanken. Där förlorade insättarna, om jag icke misstänker mig, rätt så tappra belopp och för en hel del av dem rätt så kännbara, alldenstund det var fattigt folk. Men, herr Lindman, om det är riktigt att insättarna icke förlorat pengar på bankerna, varför är det så? Jo, därför att storbankernas utveckling har fortgått, kapitalkoncentrationen har gått med sjumilaskritt framåt och underlagt sig det ena relativt stora bankinstitutet efter det andra i landsorten. Och icke minsta orsaken är att man aldrig gått ordentligt till botten, aldrig ordentligt vid kristider rensat upp i det träsk, som alltjämt säkerligen finnes i ett stort antal banker. Skedde det, skulle förlusten för insättarna sannolikt icke utebli. Inom parentes är jag övertygad om, att om regeringen tror att de 50 miljoner kronor, den äskat i kredit till att stödja de värst utsatta bankerna, skola vara tillfyllest, så är jag rädd för att den närmaste tiden kommer att visa, att så icke är fallet. Sannolikt komma nämligen ännu flera bankkrascher att inträffa. Och om det icke sker, så bevisar det icke, att det icke är genomruttet i många avseenden, utan att man har lyckats dölja eländet, som icke tål att ses.

Till sist skall jag be att få instämma med finansministern, då han säger, att hurudan lagstiftningen än hade varit, så hade bankerna säkerligen icke kunnat undgå svårigheter. Det är att slå huvudet på spiken, men man hade måhända kunnat hava rätt att vänta av en socialdemokratisk finansminister, att han också litet tydligare skulle hava klargjort, varför det är så, klargjort att eländet nu är en följd av spekulation, klargjort att det är det kapitalistiska systemet, som ytterst är orsaken till det hela.

Då man så slutligen här från alla håll har manat till lugn och besinning, så är det självfallet, att ingen kan hava någonting mot detta. Men jag måste uttala ett stilla tvivel om, huruvida icke detta lugn och denna besinning under nuvarande förhållanden är detsamma som att lägga hyende under lasten, med andra ord kommer att förhindra en ordentlig upprepning, som möjliggör att en gång för alla komma på en solid och för framtiden byggfast grund. Då vi nu ändock hava en kris av större mått än någonsin tidigare, och då varje man, som sysslar med hithörande ting, vet, att här finns oändligt mycket att rensa bort, vore det då icke bättre att gå till

djupet på en gång, så att vi på det viset finge möjlighet att sedan komma framåt.

Jag kan heller icke, det må vara kätterskt eller ej, vara med om att draga slutsatser, som nyss skedde från något håll — jag tror det var från herr E. A. Nilson i Örebro —, gående ut på, att inom kort vårt lands stora stapelartiklar ånyo komma att få stor avsättning på världsmarknaden. Jag är icke expert eller fackman på området, men jag skulle vilja ställa den frågan till herrar fackmän på järnhanteringens område: tro ni verkligen, att den tid ånyo är i antågande för vårt lands järnhantering i fråga om export, som vi haft under de senaste åren? Jag tror det för min del icke, vare sig det gäller råvaran, tackjärn, som varit en av våra viktigaste exportartiklar, eller det gäller mera förädlad järn. Det har nämligen inträffat något i utlandet under de gångna sista åren. Under det våra banker insatt sitt kapital för jobb, icke minst i järnindustrien — en utveckling som i forcerad form började för en 10 eller 12 år sedan eller ännu längre tillbaka i tiden — så har man i andra länder insatt kapital för att skapa en konkurrenskraftig järn- och stålindustri med utomordentliga tekniska hjälpmedel. Då järn utgör en av våra förnämsta exportartiklar, tror jag alltså icke, att man så lättvindigt som skett kan tala om att framtiden skimrar i ljusa och härliga färger. Kanhända erhålla vi en kort uppblomstringsperiod, men säkert är, att den på nytt kommer att följas av en ny krisperiod. Det kommer att bli utvecklingen under de närmaste 10 eller 15 åren. Därom tror jag, att alla, som sysslat med dessa faktorer, äro ense.

Herr talman! Jag skulle vilja uttala den uppfattningen, att vare sig man skriver instruktionen för bankspektionen så eller så, så hjälper detta föga, så länge den kapitalistiska penningförvaltningen ligger i privata händer och tages i bruk av det spekulationsraseri, som särskilt under den sista tiden kännetecknat hithörande förhållanden. En förbättring kan endast ske genom penningväsendets socialisering, genom att riksbanken utbygges till fullt affärsdrivande och praktiskt organiserad bank i samhällets tjänst.

Herr S o m m e l i u s: Herr talman! Blott en replik! Avsikten med mitt förra anförande var att komma till livs det system, som icke blott tillintetgör andras välfärd utan också eget. Jag kan icke underlåta att upprepa detta ännu en gång.

Nu tillåter sig herr Kristensson, som är en mycket vaken och pigg herre, att hänvisa till ett årsgammalt protokoll och till vad jag förra året yttrat i denna fråga, och jag skäms icke för vad jag då sade. Och om herrarna vilja läsa detta protokoll, tror jag att herrarna skola påträffa en del tänkvärda saker.

I mitt förra anförande — som herr Kristensson säkerligen icke åhört — har jag sagt, att mina anmärkningar förra året avsett andra saker än dem, interpellanten vidrört. Men jag skall i framtiden icke underlåta att uppvakta herr Kristensson med åtskilliga hans uttalanden ur gamla protokoll, som säkerligen torde vara av det värde, att han finner det rådligast att smita ut genom närmaste dörr.

Scar å
interpellation.
(Forts.)

Scar å
interpellation.
(Forts.)

Herr Eng berg: Herr talman! Jag vill för min del först uttrycka min tacksamhet för att herr Kilbom ur sitt på merkantil erfarenhet tvivelsutan rika liv har hämtat en del exempel till belysning av de grundsatser, på vilka jag i mitt första anförande tryckte. Jag kan i detta avseende giva honom rätt däri, att den grundsyn, som han ansåg att man något borde framhålla, också i den här debatten bör komma till synes. Men jag tror icke, att han är inne på den rätta vägen, när han säger att intet annat kan hjälpa än att med ens vända upp och ned på alltsamman. En dylik tankegång, en sådan frestelse kan ju ligga snubblande nära. Men när man ser, huru denna politik gestaltat sig, där man fallit för denna frestelse, bör man taga sig till vara, lärande av livet, historien och erfarenheten. Jag erinrar herr Kilbom exempelvis, att försöket där *österut* att taga galoppen in i ett nytt samhälle lyktade i ett fiasko, som mycket väl kan betecknas som världshistoriskt. Går man igenom samtliga de dekret, som utfärdats i fråga om denna upp-och-ned-vändning, så finner man, att de under de sista två åren samt- och synnerligen, om icke formellt, dock reellt *upphävts*. Framför allt gäller det att rekommendera att icke omedelbart gå till en sådan upp-och-ned-vändning av penningväsendet, som bankernas *omedelbara* socialiserande skulle innebära. Riksbankens utvecklande till ledande affärsbank är den rätta vägen. Där borta i Sovjet-Ryssland gick det till så, att man visserligen genom dekret och även i verkligheten socialiserade bankverksamheten, men förra året släppte den loss igen, d. v. s. såg genom fingrarna med dess återuppspirande och man har nu en privat bankverksamhet. Jag hänvisar herr Kilbom till den kanske främste kännaren av det nuvarande Ryssland, en person som levat bland och stått i kontakt med ryssarna och som ägnat flera arbeten åt skildringen av Rysslands utveckling, nämligen den förutvarande österrikiske utrikesministern Otto Bauer, som i sin bok »Der neue Kurs in Sovjet-Russland» visar upp alla dessa saker. Jag säger icke detta för att ingå i polemik med herr Kilboms enligt min uppfattning *riktiga* värdesättning av spekulativen och dess roll, utan jag säger det för att i någon mån lägga kapson på hans kommunistiska escapader i denna debatt, där det givetvis icke är alldeles obefogat, att man också säger ett varningens ord åt det hållet, där man tror, att en plötslig upp-och-ned-vändning av allt är det rätta botemedlet.

Men när jag begärde ordet, hade jag icke hört herr Kilbom, utan jag begärde det för att säga några ord till herr Lindman. Herr Lindman anmärkte mot mig, att det uttalande, som jag tillät mig kritisera, i själva verket icke vore så farligt, och han läste upp en version av detsamma, som i formen skilde sig rätt väsentligt från den version, som varit synlig i en morgontidning, som låg till grund för mitt omdöme. Men även i den form, som herr Lindman föredrog detta, må jag säga, att det icke på något sätt motiverar, att jag skulle taga tillbaka av mitt omdöme en enda sak. Ty det står kvar, att man på riksdagen, på statsmakterna, vill skjuta något av den skuld, som bör gå ut över dessa banker. Jag vädjar till herr

Lindman: gör det tankeexperimentet, att de medel, som gått till krigskonjunkturskatten, fått fortfarande disponeras av företagen! Vad hade följden blivit? Jo, säkerligen denna: man hade investerat *ytterligare* kapital i näringslivet, och denna redan allt för stora industriella apparat hade ställts inför en katastrof, som varit ännu mera omfattande. Ty det är klart, att ju mera kapital som investeras i en industri, som går mot förlamning, desto större förluster måste komma att uppstå, när icke någon förräntning kan komma att äga rum.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Det är på den punkten, som jag anser, att det väsentliga i detta spörsmål ligger, det är den roll, som affärsbankerna spela i industriens utveckling till att bli osund. Om herr Lindman anlägger en skofabrik i Stockholm, anlägger han den icke för att fylla behovet av skodon, utan han anlägger den för att genom tillverkning av skodon förränta ett visst kapital. Ty om herr Lindman ansåge det mera fördelaktigt att tillverka trähästar, nappar eller dylikt, skulle han lägga kapitalet på en dylik tillverkning. Med andra ord, det är icke fråga om i den nuvarande produktionen att tillfredsställa faktiska samhällsbehov, utan det är fråga om att åstadkomma en förräntning av det kapital, över vilket man disponerar. När då bankerna, tack vare emissionsverksamheten, tack vare möjligheten till aktiejobberi, träda ut på den industriella marknaden, är det icke för att ge stöd åt industrien, ännu mindre för att ge stöd i den meningen, att man vill utveckla den sunda, för människors behov producerande industrien, utan för att begagna denna industri för sina förräntningssyften, och man dirigerar sina kapitalmassor uteslutande med hänsyn till detta. Vad blir då följden? Jo, följden blir, att där drages upp den ena anläggningen efter den andra, i den mån den gynnar denna förräntningsprocess, i dag här i morgon där. I dag blomstra de, i morgon vissna de. I dag sysselsätta de hundraden och tusenden; i morgon göra de dessa arbetslösa. Det är den roll i det moderna näringslivet, som storbankerna ha spelat; det är den, som jag anser vara i hög grad ödesdiger, och som i detta sammanhang behöver påtalas.

Det faller mig icke ett ögonblick in att lägga några ord till förmån för aktieägarna, som *spekulerat* i banker och dylikt. Jag har för min del ingen som helst lust att skapa något skydd för dessa aktieägare, ty det är som i kortspel. Ger man sig ut att spela kort, får man finna sig i att själv betala förlusten. Och jag tror, att lika litet som man skall ropa på statens hjälp, om man gör förlust i kortspel, lika litet bör man ropa på statens hjälp, om man gör förlust på aktiespekulationer. På den punkten har jag intet ömmande hjärta för aktieägarna. Men jag måste beteckna som i högsta grad anmärkningsvärt, att man nu från högerns sida liksom så ofta förut är inne på den där tankegången, att så fort det kniper skall man hoppas på *staten*. Det är, som det en gång sades av Jaurès i franska deputeradekammaren, det är, som när det kommer en allmosetiggare och man ger honom en allmosa, sedan kastar han glåpord efter givaren. Det är högerns förhållande

*Scar å
interpellation.*
(Forts.)

till statsmakterna. I tider, då man kan skära guld med täljknivar och behöver armbågsrum för att skära, då vill man ej veta av statens inblandning. I tider, då konjunkturerna äro dåliga, då utdelningen blir liten, är det på staten man ropar; den skall skydda och hjälpa. Har vad som timat icke inskärpt annat, bör det ha inskärpt den lärdomen, att när man från svenskt högerhåll härnäst talar om, att man icke vill veta av statsmakternas inblandning och mellankomst, har man anledning att göra en erinran därom, att det beror på, hur konjunkturerna gestalta sig. Man vill ha denna frihet och betackar sig för statens inblandning, när vinsten står att få. Men därest det blir nöd, därest denna andnöd, som jag talade om i mitt första anförande, kommer på, då är staten god att ha, då skall staten genom sina tullar hjälpa företagen att stoppa vinster i sin ficka, då skall staten träda emellan. När banker och bolag hålla på att ramla, då skall staten gripa in, så att ej den enskilde spekulanten också förlorar sin egendom. Det inskärper mer än kanske något annat, huru riktig den tankegången är, som vi från vårt håll omfattat och förfäktat, att, med mindre än att produktionen ställes i behovstillfredsställelsens tjänst och lösgöres från spekulatjonen, med mindre kunna vi ej komma till bättre förhållanden.

§ 3.

Herr statsrådet *Hansson* överlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 155, angående anslag för täckande av under år 1921 uppkomna brister å vissa för marinen avsedda ordinarie reservationsanslag under fjärde huvudtiteln;

nr 156, angående vissa ändringsarbeten vid garnisonssjukhuset i Stockholm m. m.;

nr 157, angående anslag för täckande av under år 1921 uppkommen brist å ordinarie reservationsanslaget till sjuk- och veterinärvård m. m.;

nr 158, angående pension å allmänna indragningsstaten åt vissa i lantförsvarets tjänst anställda personer;

nr 159, angående pension å allmänna indragningsstaten åt kanslisekreteraren i Kungl. Maj:ts kansli friherre O. T. Hermelin;

nr 170, angående pensionsförbättring för vissa f. d. beställningshavare vid armén och marinen;

nr 171, angående pensionsförbättring för officerare och underofficerare samt civilmilitära beställningshavare vid armén och marinen;

nr 173, med förslag till lag om ändrad lydelse av § 3 i lagen den 21 maj 1920 om värnpliktiga, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot värnpliktstjänstgöring; och

nr 185, angående pension å allmänna indragningsstaten åt fortifikationsarbetaren J. Pettersson.

Nämnda propositioner bordlades.

§ 4.

Föredrogos var för sig följande å kammarens bord vilande Kungl. Maj:ts propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 151, angående disponerande av medel för iordningställande av beskickningshusen i Köpenhamn och Helsingfors samt konsulat-
huset i Hamburg m. m.;

nr 152, angående omorganisation av postsparbanken och införande av postgiroörelse m. m.; och

nr 168, angående medgivande att påbörja anläggning av en radiostation för trafik med Amerikas Förenta stater.

till jordbruksutskottet propositionen, nr 150, angående dyrtidstillägg åt vissa lärare vid lantmannaskolor och lanthushållsskolor samt lantbruksskolor ävensom vid lanthushållningsseminariet å Rimforsa;

till statsutskottet propositionen, nr 153, angående ersättning till tredje stadsfogden i Stockholm Viktor Karlsson för visst av honom till statsverket inbetalt belopp;

till bankoutskottet propositionen, nr 154, angående årligt understöd å allmänna indragningsstaten åt förre underofficeren Nils Jönssons efterlämnade änka; och

till bevillningsutskottet propositionen, nr 167, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering;

Vid härpå skedd föredragning av propositionen, nr 169, med förslag till förordning om provtaxering i anledning av ifrågasatt omläggning av det kommunala beskattningsväsendet överlämnades propositionen i vad den avsåge antagande av upprättat förslag till förordning om provtaxering till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Härefter remitterades

till statsutskottet propositionen, nr 174, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § i förordningen den 18 juli 1913 (nr 199) angående statsverkets fond av rusdrycksmedel; och

till behandling av lagutskott propositionen, nr 175, angående viss ändring i gällande bestämmelser om vågar.

§ 5.

Vidare föredrogos var efter annan de på kammarens bord liggande motionerna; och hänvisades därvid

till bankoutskottet motionerna:

nr 215, av herr *Holmgren m. fl.*; och

nr 216, av herr *Fjellman m. fl.*;

till bevillningsutskottet motionen nr 217, av herr *Lindberg*;
 samt
 till statsutskottet motionen nr 218, av herr *Olofsson* i Digernäs
m. fl.

§ 6.

Härefter föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets
 utlåtande nr 10 och första lagutskottets utlåtande nr 8.

§ 7.

Till avgörande förelåg först statsutskottets utlåtande, nr 8 A,
 angående regleringen för tiden 1 januari—30 juni 1923 av utgifterna
 under riksstatsens åttonde huvudtitel, innefattande anslagen till eckle-
 siastikdepartementet.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, be-
 gärdes ordet av

Herr *Anderson* i Råstock, som yttrade: Herr talman!
 Jag tillåter mig hemställa, att statsutskottets utlåtande nr 8 A lik-
 som även samma utskotts utlåtande nr 8 B måtte föredragas punkt-
 vis samt endast kantrubrikerna uppläsas, om ej annat påyrkas av
 någon kammarens ledamot.

Denna hemställan bifölls.

Punkterna 1—10.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 11.

Lades till handlingarna.

Punkterna 12—14.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. anslag till nationalmuseum. Efter föredragning av *punkten 15*, angående anslag till natio-
 nalmuseum, begärdes ordet av

Herr *Somelius*, som anförde: Herr talman, mina herrar!
 Jag har begärt ordet beträffande nationalmuseum, men ej för att
 begära någon ändring i vad som förordats av statsutskottet — jag
 skulle gärna vara med om att öka dessa anslag, om det vore goda
 tider — utan för att erinra om, att jag i pressen ett par gånger
 sett, att överintendenten vid nationalmuseum skulle varje vecka ar-
 rangera några föreläsningar för besökande. Det är det förnämsta
 konsttemplet i vår huvudstad. Det är alltså skäl, att allt göres och
 ingenting underlåtes för att bringa till så många människor som

möjligt kännedom om, vad detta konsttempel innehåller. Jag vill därför, när jag ser herr ecklesiastikministern vara närvarande här, vördsamt hemställa, att han ville komma ihåg dessa föreläsningar. Kanske ha de redan börjat.

*Ang. anslag
till national-
museum.
(Forts.)*

Jag vill tillika säga en sak, som rör den depositionsverksamhet, som bedrives. Nationalmuseum lånar ut konstföremål, särskilt tavlor, och placerar dem på vissa ämbetslokaler i Stockholm. Jag vill då till statsrådet rikta den hemställan, att statsrådet ville komma ihåg landsorten, så att även den, som bereder huvudstaden så många fördelar — andliga och världsliga — någon gång måtte få komma i åtnjutande av fördelen att se några av nationalmusei skatter.

Jag har ingen hemställan att göra men en erinran, åtminstone. Som herrarna veta, består organisationen av nationalmuseum av en överintendent och fyra intendent. Överintendenten är chef för museet i dess helhet och de fyra intendenterna chefer, en för bildhuggar- och målarkonst, en för handteckningar och gravyrer, en för konstslöjd och en för depositions- och slottssamlingar. Nu fruktar jag, att man vid inköp av konstverk för nationalmusei räkning har till sitt förfogande en alltför ensidigt bedömande myndighet, som avgör, vilka saker som skola inköpas eller icke. Intendenten har den allmänna uppgiften att vaka över museet, och jag tror, att hans specialitet rör sig omkring de porslins- och keramikting, som finnas i museet. Sedan finnes där för själva den konstnärliga avdelningen endast en intendent. När man här i landet eller i utlandet gör inköp av eller exponerar konstverk, plägar det ske genom en jury, där ett flertal åsikter och smakriktningar äro representerade, och ofta av konstnärer, som äro fullt kompetenta att bedöma värdet av skatterna. Det förefaller mig dock, som om kanske måhända alltför mycket vore lagt i en hand, och att därför icke alla konstarter bli vederbörligen uppmärksammade och olämpliga sådana icke avisade. Det är möjligt, att det icke kan låta sig göra, men jag vill dock göra en erinran härom.

Jag har, herr talman, intet yrkande att göra.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 16—18.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 19.

Lades till handlingarna.

Punkterna 20—22.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 23.

Lades till handlingarna.

Punkterna 24—35.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 36.

Lades till handlingarna.

Punkterna 37—59.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.*

Punkten 60, angående anslag till svenska akademiens Nobelbibliotek.

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 59 av åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att såsom bidrag till uppehållande av verksamheten vid svenska akademiens Nobelbibliotek anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 ett reservationsanslag av 10,000 kronor.

Utskottet hemställde att riksdagen måtte såsom bidrag till uppehållande av verksamheten vid svenska akademiens Nobelbibliotek anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 ett reservationsanslag av 5,000 kronor.

Vid punkten voro emellertid fogade reservationer:

av herrar *Kvarnzelius, Swartz, Oscar U. B. Olsson, Johan Nilsson* i Malmö och *Bergqvist*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa att riksdagen måtte såsom bidrag till uppehållande av verksamheten vid svenska akademiens Nobelbibliotek anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 ett reservationsanslag av 10,000 kronor; samt

av herr *Widell*, som med särskild motivering biträtt det slut, vartill nyssnämnda reservanter kommit.

Punkten föredrogs. Därefter yttrade:

Chefen för ecklesiastikdepartementet herr statsrådet *O l s s o n*: Herr talman! Jag har ett par ord, som jag skulle vilja säga vid denna punkt.

Det ser ut, som skulle alla vara ense i huvudsak, och huvudsaken är ju den, att det inte är meningen att det anslag, som det här gäller, skall göras till ett ärligen återkommande anslag. När det första gången lades fram, så skedde det under den förklaringen, att man väl borde vänta och se, hur det i framtiden komme att gestalta sig med ekonomien för detta bibliotek. Det kunde ju hända, tänkte man, att saker och ting kunde vända sig till det bättre. Någon sådan lyckans vändning har i alla fall inte hörts av, och frågorna äro därför nu desamma som de voro 1920: behövas de här pengarna, och, om de behövas, har då staten något intresse av att bevilja dem? Emellertid har jag i år alldeles som år 1920 en förnimmelse av att

frågorna inte ligga så enkla, som man skulle kunna tycka, utan att det blandar sig in någonting som bra nära liknar indignation. Är det verkligen rimligt, frågar man sig, att staten skall träda till och gripa under armarna en institution, som har en mycket naturligare målsman och för resten en rik målsman med miljonmedel? Jag förstår mycket väl detta, men jag tycker ändå, att det i onödan trasslar till den här saken. Kammarens ärade ledamöter veta ju, att detta nobelbibliotek har kommit till för att vara svenska akademiens nobelinstitut och nobelkommitté till hjälp, när det gäller att dela ut litteraturprisen. Det står inte i någon som helst annan förbindelse med de stora miljonfonderna, och man kan följaktligen i detta sammanhang mycket väl taga biblioteket fullkomligt fristående.

Hur finansieras nu nobelbiblioteket? Det är tre fonder som ge sina bidrag. Den första är den s. k. huvudfonden. När svenska akademien mottager sin andel av nobelstiftelsens avkastning, så lägges det undan en fjärdedel. Denna fjärdedel skall först bekosta nobelkommittén och nobelinstitutet jämte övriga utgifter som stå i förbindelse med själva prisutdelningen. Vad som blir över, det går till nobelbiblioteket. År 1920, när jag lade fram propositionen i det här ärendet, utgjorde denna fjärdedel 44,709 kronor, och det var ungefär 4,000 kronor mera än samma fjärdedel uppgått till under de senare åren. Den andel som den gången gick till nobelbiblioteket var 9,750 kronor. Om detta bidrag kan man naturligtvis säga, att det inte är nödvändigt att det skall bestå av precis den summan. Det kan ju mycket väl tänkas, att en förskjutning kan äga rum i dessa utgifter, som gör att nobelbiblioteket får en större andel. Men att denna förskjutning skulle bli av någon större utsträckning, det tror jag för min del inte. Ty de medel, som gå till nobelkommittén så väl som till nobelinstitutet, äro inte på något sätt överdrivet stora. Nobelinstitutet, som för närvarande består av fyra personer, har att göra undan det första grovarbetet, så att säga: man skall här sovra det material, som sedermera lämnas åt nobelkommittén, och för detta arbete har man hittills erhållit 14,000 kronor om året. Nobelkommittén, som hittills bestått av fem personer och som sedan har att taga ansvaret för prisutdelningen, har för sitt arbete fått mottaga 16,400 kronor årligen — en summa, som är mindre, än vad nobelkommittéerna inom de andra prisgrupperna få mottaga.

Den andra fonden är den s. k. organisationsfonden. När svenska akademien började sin nobelverksamhet, om jag så får säga, hade den till sitt förfogande 300,000 kronor i organisationspengar. Man anslog 100,000 kronor till den första bokuppsättningen, och räntan på de återstående 200,000 kronorna går till nobelbiblioteket. I fjol be-
löpte sig denna ränta till 8,992 kronor.

Och så ha vi till sist den särskilda fonden. Det har hänt ett par gånger, att svenska akademien inte delat ut priset utan i stället anslagit beloppen till en fond, och räntan ur den fonden går också till nobelbiblioteket. Den utgjorde i fjol 12,818 kronor. Det är klart, att om man inom den närmaste tiden skulle ha att räkna med en missväxt på skalder eller om årsväxterna skulle bli så klena, att de

*Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)*

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)

inte nådde upp i höjd med litteraturpriset, så skulle nobelbiblioteket kunna gå en synnerligen lycklig framtid till mötes. Men det är ju inte mycket troligt, att man behöver frukta någonting i den vägen.

Vi ha således här alla de ordinarie inkomster, som stå till nobelbibliotekets förfogande, och vi se att de äro begränsade. Om dessa inkomster kan i övrigt sägas, att det är klart, att de få räcka. Svenska akademien får naturligtvis ha det nobelbibliotek som det har råd till; det är ju alltid så, att man får rätta munnen efter matsäcken. I varje fall kan man säga, att staten inte har någon speciell anledning att gripa in. Men att staten i alla fall har sett sig nödsakad att gripa in, det beror på någonting annat, och det beror därpå, att svenska akademien inte har låst in sitt bibliotek inom lykta dörrar. Ty när biblioteket stod där nytt och praktigt, då ville akademien att det skulle gå ut i världen och göra nytta, och detta gjorde att akademien öppnade dörrarna för det från första början. Men detta hade naturligtvis i sin tur till följd, att omkostnaderna blevo större, och så en vacker dag dök den frågan upp, huruvida det inte egentligen vore klokare att förvandla det här biblioteket till ett vanligt handbibliotek. Jag tror, att vi kunna vara tacksamma för att den frågan inte vann någon större ankläng. Men fortfarande är det på det sättet, att svenska akademien kastas emellan de två önskingarna: akademien vill naturligtvis själv bekosta sitt nobelbibliotek, men då har den inte råd att hålla det öppet, och den vill naturligtvis helst hålla det öppet, men då måste den gå till staten.

När nu situationen är sådan som denna, då förefaller det mig, att staten bör taga under överbägande, huruvida det ur det allmännas synpunkt finnes någon anledning att träda till. Nobelbiblioteket omfattar för närvarande inemot 50,000 volymer. Det är de germanska, romanska och slaviska folkens klassiska och bästa litteratur; det är också den skönlitteratur från de sista årtiondena, som har något större intresse — det är annat också, men det är framför allt detta. Det framhölls 1920, att dessa böcker äro ute på ständigt vandring. Det framhölls vidare, att genom detta bibliotek inbespara de stora statsbiblioteken årligen tusentals kronor; och jag tror, att det är så. Det sades visserligen också, att det vore säkerligen en klokare ekonomi att köpa för 20,000 kronor böcker och ställa dem i kungliga biblioteket. Men det är klart, att det inte är för 20,000 kronor böcker det här gäller, utan det gäller att så att säga rädda åt allmänheten de 50,000 volymerna, vilket naturligtvis är någonting annat. Och så mycket kan då sägas utan överdrift, att den studerande ungdomen här i Stockholm — inte bara den vid högskolan, utan kanske ändå mera den vid de olika seminarierna — skulle komma att känna det, om nobelbiblioteket skulle stängas.

Jag sade i början, att frågorna äro nu som förra gången: behövas dessa pengar, och har staten något intresse av att skjuta till dem? Jag tror att de behövas. Svenska akademien själv har sökt göra besparingar; man har i år sänkt avlöningarna i Nobelinstitutet

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)

från 14,000 till 11,000 kronor. Men man har också måst för bibliotekets egen flyttning förskottera organisationsfondens avkastning både för i år och för nästa år. Och vad statens intresse beträffar, så tror jag, att detta är styrkt både i utskottets utlåtande och i reservationerna.

Jag skulle måhända kunna lägga till ännu ett par ord, och det skulle då vara, att donatorns intentioner inte på något sätt komma att störas och hans minne heller inte att skadas, för den händelse riksdagen skulle vilja gå med på det anslag, som Kungl. Maj:t hemställt om.

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman! Vi ha från statsrådsbanken fått höra, att meningen med detta anslag icke varit att det skulle årligen återkomma, något som också framgår av den långa debatt som fördes vid 1920 års riksdag. Och jag vågar uttala den meningen, att om det icke då betonats att det var ett tillfälligt anslag, så hade åtminstone icke denna kammare tagit det. Två av ledarna för de större partierna uppträdde till förmån för anslaget, varvid den ene betonade, att anslaget endast skulle utgå *en gång*, under det den andre gjorde gällande, att det här vore fråga om en av ett *nödläge framkallad åtgärd*. Det var inför dessa argumentationer, som det blev majoritet i kammaren för anslaget.

Nu har emellertid herr statsrådet sagt, att det har icke skett någon »lyckans vändning» sedan 1920. Det förvånar mig mycket, ty när man läser 8:e huvudtiteln i statsverkspropositionen, finner man snart sagt beträffande varje anslag, som herr statsrådet prutat ned, denna nedprutning motiverad med att tidsläget nu är ett annat än förr. Menar herr statsrådet med detta uttryck »lyckans vändning», att det icke skett någon förbättring i statens ekonomi, så kan jag förstå det, ty det har ju skett en försämring, men detta kan ju icke tala till förmån, att man förnyar detta anslag. Som bevis för att det dock skett förändringar till det bättre för Nobelinstitutet sedan 1920 vill jag framhålla, att såväl avlöningar som inköpsprisen å böcker gått ned och även utgifterna för bokbindning ha blivit mindre än förut.

Nu vet jag icke, om man behöver uppehålla sig så mycket vid denna punkt, då ingen reservant finnes i denna kammare. Men då beträffande 8:e huvudtiteln statsrådet icke dragit sig för att gå till minskning av anslagen till folkbildningen, så tycker jag, att detta talar för att man icke bör bevilja ett anslag sådant som detta.

Det skulle kunna anföras flera skäl, men jag anser mig icke böra göra det på frågans nuvarande ståndpunkt. Och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Edén: Herr talman! Icke heller jag vill besvära kammaren med någon lång debatt i detta ärende med hänsyn till den

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)

omfattade föredragningslistan. Och jag vet icke, vilka utsikter som kunna finnas att få kammaren att reflektera över och behärta de synpunkter, som ecklesiastikministern nyss har framlagt. Men för min del kan jag dock icke vara med om att utskottets yrkande i denna kammare skall få passera utan ett motyrkande, och ett sådant motyrkande tänker jag tillåta mig framställa.

Det förhåller sig ju så, att hela denna institution, Nobel-biblioteket — såsom ecklesiastikministern klart framlagt och såsom framgick vid debatten vid förra tillfället då frågan var uppe — från början är ett enskilt bibliotek, ett bibliotek för Svenska akademiens särskilda ändamål, och ett bibliotek, som av denna akademi ställts till allmänhetens förfogande, därför att det ansågs vara önskvärt, att den stora bokskatt, som det innesluter, icke skulle hållas inlåst endast för akademiens och dess experters och särskilt medgivna besökares behov. Det förhåller sig också så, att genom att detta bibliotek har gjorts halv-offentligt har akademien ådragit sig en kostnad, som den icke för närvarande kan bära. Då är frågan, alldeles som ecklesiastikministern utvecklat, den: anser man här i riksdagen, att det är ett så pass betydande tillskott av svenska bildningsmedel, som tillhandahålles genom detta biblioteks öppethållande, att staten vill lämna bidrag för att möjliggöra, att det hålles tillgängligt?

På den frågan har den föregående talaren icke alls gått in, utan i stället hänvisat till akademiens egna tillgångar. Jag har icke någon närmare kännedom om, huru akademien betraktar Nobel-bibliotekets finanser, men efter allt vad jag kan förstå, efter de siffror som meddelats av ecklesiastikministern och efter vad som blev bekant till föregående behandling av ärendet, torde väl tyvärr saken ligga så, att om riksdagen drar in detta anslag, detta lär betyda, att akademien icke ser sig i stånd att såsom hittills hålla biblioteket öppet. Jag kan för min del icke finna annat än att om så bleve förhållandet detta vore icke endast till mycket stor skada utan ett mycket allvarligt fel av riksdagen. Här har ecklesiastikministern påpekat, att om man ser saken ur rent ekonomisk eller statsanslags-synpunkt, så är det väl obestridligt att anslaget till Nobel-bibliotekets öppethållande är för staten en lindrigare utgift än om staten skulle träda in för att med sina egna bibliotek införliva hela det stora område, som Nobel-biblioteket representerar. Skulle staten i sina bibliotek lägga upp avdelningar, som motsvarade detta, och som ständigt skulle förnyas genom accessioner, så bleve utgiftssumman här för utan fråga vida mera betungande än vad staten kan behöva giva ut för Nobel-biblioteket.

Härmed vill jag icke ha sagt, att det behöver eller kanske bör bli ett fast anslag såsom bidrag till Nobel-biblioteket. Men jag vill däremot ha sagt, att jag icke kan finna, att det är klokt och riktigt att draga in detta, låt mig fortfarande kalla det så, tillfälliga anslag just vid den tidpunkt, som för institutionen är den allra ömtåligaste tänkbara. Nobel-biblioteket har naturligtvis — som ecklesiastikministern också framhöll — fått göra stora utgifter under de senaste åren, särskilt under flyttningen till nya lokaler, och det

har fått sätta sig i skuld för att täcka uppkommen brist. Hela dess finansiella ställning är sålunda just nu extraordinärt betungad. Kommer då riksdagen att besluta att för 1923 nedsätta de belopp, som begärts, från 10,000 kronor till 5,000 kronor och om dessutom — och det är det icke minst allvarliga — riksdagen kommer att i enlighet med utskottets yrkande säga ifrån, att för kommande år några statsmedel för nu förevarande ändamål icke alls skola ifrågasättas, ja, då kan jag icke finna annat än att man på en gång strypt möjligheten för denna viktiga kulturinstitution att verka, att man ställt det på det sättet, att det finnes ingen annan möjlighet för biblioteket och dess styrelse än att stänga in sig, inrätta sig för förknappning och på så sätt söka återställa det ekonomiska jämviktsläge, som man ur bibliotekets egen synpunkt är tvungen att upprätthålla.

Jag vill icke bestrida, att när man kommer in i mera normala förhållanden det kan vara skäl att åter upptaga till övervägande, om icke biblioteket kan reda sig självt. Det *kan* ju hända, att den fond, som statsrådet talade om, har vid den tiden vuxit så, att bibliotekets ställning blivit förbättrad. Jag skulle i varje fall vilja medgiva, att jag finner det rimligt, att när verkningarna av den svåra inflyttningstiden och av de höga bok- och bindingspriserna äro övervunna, man kan tänka på att nedsätta anslaget. Men jag tycker, att det väl icke vore för mycket begärt, att riksdagen låter med avgörandet av dessa frågor anstå ett eller ett par år, tills vi få se, om man icke kan rangera denna sak utan att tillfoga biblioteket och därmed svenska bildningsmöjligheter en så pass allvarlig skada som ett bifall till utskottets hemställan nu skulle innebära.

Herr talman! För min del har jag, såsom jag antydde i början av mitt anförande, icke kunnat vara med om att denna kammare, utan att en gensaga och ett yrkande i annan riktning gjordes, går med på ett beslut, som jag anser vara betänkligt för en så viktig kulturinstitution som denna. Vi ha klart för oss nödvändigheten att göra indragningar och besparingar även på 8:e huvudtiteln, och det är ju påtagligt att så också skett. Men det ligger väl dock så, att man får lov att placera indragningar och besparingar på de punkter, där man icke riskerar själva den institution, det gäller, för den händelse man sätter värde på denna institution.

Jag skall endast tillägga, att även den reservation, som gör ett sådant yrkande, nämligen reservationen av herrar Kvarnzelius, Swartz, Olsson, Nilsson och Bergqvist, en reservation, om vilken sålunda framträdande män av olika partier i statsutskottet ha förenat sig, framhåller nödvändigheten av att senare taga upp frågan till avgörande, men den dekretarar inte uttryckligt, att ett sådant anslag med år 1923 en gång för alla skall upphöra att utgå.

Jag ber, herr talman, på dessa grunder och med åberopande av vad herr statsrådet anfört få yrka bifall till herr Kvarnzelius' reservation.

Häruti instämde herrar *Sköld* och *Dalgren*.

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)

Herr Rydén: Herr talman! Då den siste ärade talaren yrkade avslag på utskottets hemställan och bifall till den reservation, som är avgiven av herr Kvarnzelius med flera, känner jag mig föranlåten att säga några ord, vilket jag inte skulle gjort, om han stannat vid att yrka bifall till den andra reservationen, som är avgiven av herr Widell.

Jag vill som min uppfattning uttala, att det varit mycket oklokt och oriktigt av Nobelstiftelsen att använda den utväg, som man valde år 1920, för att komma ut ur de svårigheter, som man råkat in i, vad angår detta bibliotek. Det förvånar mig, att inte denna stiftelse, med dess enorma tillgångar på över 30 miljoner kronor, använder sig av möjligheter härvidlag, som ligga ofantligt mycket närmare till hands än att begära anslag av riksdagen.

Jag skall inte här — det skulle taga alldeles för lång tid — närmare gå in på en redogörelse för Nobelstiftelsens statuter och de möjligheter, som yppa sig för svenska akademien såsom prisutdelare att i detta fall tillgodose behovet av anslag för biblioteket. Jag har samtalat med Nobelstiftelsens nuvarande ordförande härom, och jag vet vilka möjligheter som kunna anses föreligga, men jag skall inte trötta kammaren med att draga fram dem.

I mina ögon är detta anslag — vilket också från början angavs — inte att betrakta som annat än ett kristidsanslag, ett anslag under själva topperioden av högkonjunkturen. Hela debatten i kammaren vid anslaget beviljande klargjorde, att beloppet i fråga antogs såsom ett tillfälligt anslag vid en tid, då priserna stodo på sin höjdpunkt. Meningen torde icke ha varit — i alla händelser uttalades den icke allmänt — att man skulle upprätthålla detta anslag i fortsättningen. För min enskilda del har jag därför i statsutskottet gått på den linjen att få bort anslaget så fort som möjligt. Det finns för övrigt åtskilliga andra anslag, som härröra från ett sådant abnormt tidsförhållande, som rådde för ett par tre år sedan, och vilka böra försvinna ur statsbudgeten så snart som ske kan.

Jag vågar uttala den uppfattningen, att svenska akademien som prisutdelare absolut inte behöver, såvitt den vill handla omtänksamt, komma i svårigheter för att upprätthålla verksamheten vid Nobelbiblioteket.

För att jag nu personligen skall kunna vittna, att det inte på något sätt är avoghet, snålhet och småsinne, som dikterar min ståndpunkt, vill jag nämna, att jag har den åsikten, att det är en fullkomlig skandal, att staten och Stockholms stad taga skatt av Nobelstiftelsen på det sätt som sker. Skatterna för Nobelstiftelsen uppgingo förra året till över en halv miljon kronor. Uttryckt på ärlig svenska vill detta säga, att staten och Stockholms stad konfiskera tredjedelen av hela Nobelstiftelsen för skatteändamål. Jag kan inte finna annat än att detta är ett fullkomligt skandalöst förhållande. Om man i stället söker få en rättelse till stånd på den linjen, finner jag för min personliga del detta vara riktigt och naturligt.

Emellertid ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr E d é n: Herr talman! Bara några ord med anledning av min ärade väns, herr Rydén, anförande. Jag igenkände däri åtskilliga av de synpunkter, varigenom han i forna dagar icke sällan ledde denna kammars tankar som vattubäckar, när det gällde att framhålla möjligheten att passa på att göra en besparing på grundval av en jämförelse med anslag till andra kulturändamål. Men jag igenkände inte alldeles den styrka i argumentationen, som förut brukat ligga bakom en sådan hänvisning.

Herr Rydén började med att påminna om, att det är stora fonder, som Nobelstiftelsen har till sitt förfogande — han nämnde t. o. m. siffran 30 miljoner kronor. Ja, gudbevars, fonderna äro stora, men frågan är den, om de kunna komma till användning för detta ändamål. Jag skall inte heller jag gå in på någon detaljdebatt om den sidan av saken, men jag tror, att man kan stå för den uppgiften, att på grund av de för dessa fonder gällande bestämmelser låter det sig helt enkelt inte göra att frigöra andra inkomster för detta bibliotek än som redan skett.

Vidare anförde herr Rydén, att det är ett kristidsanslag, som det här gäller, och att alla sådana böra avvecklas. Även detta är riktigt, men det olyckliga och i detta läge betänkliga är, att den kritiska tiden för detta Nobelbibliotek aldrig varit så svårartad, som den är just nu. För Nobelbiblioteket innebar kristiden, liksom för alla andra dylika institutioner, fördyrande av böcker, inbindning och övriga omkostnader men läget har ytterligare försvårats just nu genom de dryga flyttningkostnader, som först ecklesiastikministern och sedan jag erinrat om. Kristiden har sålunda detta bibliotek långt ifrån övervunnit — tvärtom står det mitt uti den. Vi ha för övrigt på åttonde huvudtiteln även andra anslag, där vi alltjämt erinras om kristidens verkningar — jag bara påminner om anslaget till materiell- och bibliotekskassorna vid de allmänna läroverken, för vilka verkningarna av kristiden nu göra sig gällande och tvinga till högst extraordinära åtgärder.

Slutligen anförde herr Rydén, att det vore — han använde ett så starkt ord — skandal, att staten och Stockholms stad taga så stora belopp av Nobelstiftelsen i skattemedel, och han antydde, att det vore riktigt, att man genom ändring härutinnan skulle bistå stiftelsen, så att den kunde fylla sina uppgifter, bland annat denna. Då skall jag bara be att få fråga: vilket anser denna kammare vara bättre principiellt och praktiskt, antingen att nu lämna ett anslag på tio tusen i stället för fem tusen kronor åt Nobelstiftelsens bibliotek för första halvåret 1923, eller att gå in för en tankegång, som skulle innebära, att man på något vis lindrade eller kanske t. o. m. borttoge den skattskyldighet för denna stiftelse, som nu en gång är införd, och som för både staten och Stockholms stad representerar högst betydande belopp? Med andra ord: min förträfflige vän får ursäkt mig, men *den* förhoppningen, som han liksom kastade fram, att biblioteket och Nobelinstitutionen skulle kunna få hjälp genom lindring i beskattning, fruktar jag, att denna kammare och kanske

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)

även Kungl. Maj:t inte är sinnad att infria. Under sådana förhållanden är den synpunkten rakt inte till någon tröst med hänsyn till det faktiska läge, i vilket biblioteket nu befinner sig.

Jag kan inte finna, att vare sig den förste talaren, som uppträdde på utskottets sida eller herr Rydén har förebragt något som helst verkligt bärande skäl för denna nedprutning och för ett dekreterande av, att härmed skall det vara slut med varje anslag till ifrågavarande ändamål. Jag måste anse, att ecklesiastikministerns framställning, som jag än en gång skall nöja mig med att hänvisa till, från första början lade upp denna fråga på ett sådant sätt, att det är klargjort, att man gör skada och att man begår en oklokhets även från statens synpunkt, om man nu följer utskottet.

Jag vidhåller mitt yrkande.

I detta anförande, under vilket herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna, instämde herrar *Eurén* och *Söderberg*.

Herr Sköld: Herr talman! Jag har redan förut instämt i herr Edéns första yttrande, så att ur den synpunkten finnes det egentligen ingen anledning för mig att uppträda. Det var emellertid herr Rydéns framställning om Nobelstiftelsens skatteskyldighet, som kom mig att begära ordet. Jag skall nu i sammanhang härmed vädja till kammaren ifrån en ny synpunkt. Om det nu skulle vara så, att denna kammare, i likhet med herr Rydén, skulle anse, att det är oriktigt, att Nobelstiftelsen får betala ut så mycket pengar i skatt, och när man vidare vet, att en förändring härutinnan inte kan ske annat än genom en ändring av skattelagarna eller åtminstone genom att stiftelser av Nobelinstitutets karaktär få sin ställning i beskattningsavseende särskild klarlagd — när alltså, säger jag, en sådan skattebefrielse inte kan ske i dag och kanske inte blir färdig till nästa år heller (för den händelse det nu skulle vara så att man ville ha den genomförd), är det då inte rättvist, att vi gå med på, att Nobelinstitutet här får tillbaka en liten del av de skatter, som på detta sätt betalas in? Ligger det inte rättvisa och billighet i ett sådant förslag? Från den utgångspunkt, som herr Rydén hade, och med vetskap därom, att det vackra syftemål, som herr Rydén uttryckte, inte genast kan förverkligas, tycker jag, att vi, tills denna beskattningssak blir uppklarad, här kunna ge Nobelstiftelsen tillbaka en liten del av de erlagda skatterna, t. ex. dessa 5,000 kronor, som statsutskottet inte vill bevilja.

Jag vill sålunda vädja till kammaren att bifalla det yrkande, som är framställt av herr Edén.

Herr Rydén: Herr talman! Jag vill bara säga ett par ord i allra största korthet. Naturligtvis är jag övertygad om, att man alltid kan ordna det så, att det vid varje tidpunkt, även med hänsyn till ett sådant anslag, som är avsett att vara en utgift, som inte skulle komma tillbaka, kan föra en argumentering därhän, att

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)

just nu kan inte anslaget släppas; på detta sätt kommer det då att bli kvarhängande i budgeten. Jag har, som jag förut sagt, den uppfattningen, att det är alldeles ovanligt osympatiskt, att en stiftelse av Nobelinstitutets storlek — den största i sitt slag i hela världen, omfattande 30 miljoner kronor — inte skall kunna reda sig utan detta anslag. Jag uttalar än en gång, som min uppfattning, att det bara behöves en smula omtänksamhet hos dem, som handha vården av denna stiftelses angelägenheter, för att man skall kunna ordna det hela utan att behöva göra sig beroende av riksdagsanslag i detta avseende. Då jag hyser den uppfattningen, att det är mycket litet tilltalande och i och för sig oriktigt att i längden upprätthålla detta anslagskrav, är detta ett skäl för mig att yrka avslag.

Jag har sedan uttalat en principiell åsikt i en annan fråga, och det förvånar mig verkligen att herr Edén ville — jag skall inte använda ett fullt ord — vädja till kammarens instinkter, kan jag säga, genom att lägga sitt anförande på det sätt han gjorde. Det är naturligtvis inte för att rädda biblioteket som jag framfört min principiella uppfattning om Nobelstiftelsens skatteskyldighet utan det är för att undvika det faktum som snart kan bli ett allmänt samtalsämne över hela världen att man i realiteten konfiskerar tredjedelen av stiftelsens medel för skatteändamål. Det var därför, jag pekade på denna saken och inte för att draga in densamma i *denna* debatt.

Den som tror, att svenska akademien, som är den ena principalen för detta bibliotek, och Nobelstiftelsen själv — om avseende fästes vid de delar av fonderna, som kunna användas för ifrågavarande ändamål — skulle vara så barskrapade att den ställdes i svårigheter om man ej beviljar dessa 5,000 kronor, som striden gäller för första halvåret 1923, tar alldeles fel; så är icke förhållandet i verkligheten. Vilja vi ha bort detta anslag så skola vi ta bort det nu. Man kan diskutera, om man skall ta bort 5,000 kronor eller mindre, eller om man skall ta bort det hela på en gång, men givetvis bör man ta bort det, om det också skall ske i två omgångar, mot vilket jag icke opponerat mig; men att det skall bort måste jag bestämt hålla på.

Jag tillåter mig vidhålla mitt yrkande.

Herr O s b e r g: Herr talman! Jag har icke varit med vid den slutliga behandlingen av detta ärende, men jag har suttit på avdelningen och lyssnat till förhandlingarna i detsamma.

Man har resonerat mycket om denna sak i utskottet, och majoriteten har kommit till den uppfattningen, att, när det gäller en stiftelse som denna, den största i vårt land och kanske den största för övrigt, som finnes, med ett kapital på 37 miljoner kronor, man har svårt begripa, att ett sådant kapital icke kan ombesörja det ändamål, för vilket det är avsett. Det är väl ändå så, att för dessa män, som gjort sig bemärkta och till vilka dessa pris utgå, betyder det väl icke så mycket, om de äro 1,000 kronor större eller mindre, det

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.

(Forts.)

är icke huvudsaken. I många fall händer det ju, att dessa Nobelpristagare skänka bort sina pris — och när det är på det sättet, tycker jag, att man egentligen bör bestrida sina egna utgifter för detta bibliotek, och därjämte har ju stiftelsen även andra möjligheter. Det har framhållits på avdelningen, att det finnes ingenting, som hindrar att få utöka den särskilda fonden för detta ändamål. Jag kan försäkra herrarna, att jag tror icke, att biblioteket kommer att avstängas för allmänheten, om vi fatta det ena beslutet eller det andra i detta fall.

Jag tycker, att själva principen skulle vara farlig att slå in på, nämligen att man låter denna stora fond så att säga förstärkas av statsmedel. Då finnas många andra stiftelser och inrättningar av dylikt slag med svag ekonomi och lika mycket berättigade att stödjas, men sådana saker går man spårlöst förbi. Jag kan icke på något sätt anse annat, än att utskottet kommit till en ståndpunkt, som på allra bästa sätt kan försvaras.

De är naturligt, att det är många som ömma för att man skall göra så mycket som möjligt i detta avseende, men under dessa tryckta förhållanden vi nu leva uti, så tror jag, att vi stå till svars med de åtgärder som utskottet i sitt betänkande kommit till, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Engberg: Herr talman! Jag har för min del ingen anledning att frångå den mening som jag gav uttryck åt, när saken förra gången var före i kammaren. Det är min uppfattning, att vad som säges i den Swartzska reservationen, är, så vitt jag förstår, det riktiga: det är bättre att bevilja det här begärda anslaget nu och undersöka saken sedan än att gå på utskottets hemställan. Jag är för min del övertygad om att kammaren har all anledning att gå på den linjen, därför att vi vinna ingenting med njugghet i det här stycket. Det är ju naturligt, att om svårigheter uppstått för stiftelsen, dessa kunna icke i en handvändning avhjälpas. Naturligtvis ligger åtskilligt i vad den ärade talaren på Malmöbanken sade, att fonden borde kunna klara sig ändå. Men det är nu ett faktum å andra sidan, att de svårigheter, varmed den laborerar, också förefinns. Och det är ett så pass stort intresse, som det här gäller att bevaka, och därtill är anslaget så blygsamt, tänker jag, att det icke finnes någon anledning att vara så njugg.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den av herrar Kvarnzels och Swartz m. fl. avgivna reservationen.

Herr Starbäck: Herr talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma med herr Edén, men jag skall ändock, även med fara för upprepningar, be att få säga några ord. Förhållandet är ju enligt vad jag kan förstå på det sättet, att genom Nobels testamente, allom bekant, fick även svenska akademien såsom sådan i uppdrag att utdela ett litterärt pris. För att sätta sig i stånd till detta ansvarsfulla värv, ansvarsfullt icke minst därför, att varje gång detta pris utdelas, riktas intensivt hela den kulturella världens blic-

kar uppmärksamt på Sverige, så måste akademien skaffa sig ett bibliotek. Detta bibliotek måste bibehållas, och detta sker med Nobelstiftelsens pengar. Nu är det ju endast den frågan: finnes det något statsintresse för att denna bildningsskatt, som på grund av dessa förhållanden existerar uti Sveriges huvudstad, verkligen blir tillgänglig för allmänheten eller finnes det icke? Detta är för mig den enkla frågeställningen. Dock vill jag tillägga, att det synes verkligen vara ett statsintresse, att när vi fått till skänks denna stora bildningsmöjlighet, vi i någon mån böra bidra till att den skulle tillhandahållas allmänheten. Enbart detta skulle för mig vara bestämmande. Men jag tycker också, att någonting inom mig säger, att det är väl alldeles icke oriktigt — jag skall här gärna medge, att min gamle statsutskottskamrat herr Rydén inlagt synnerligen stora förtjänster på budgetsområdet — eller det kan väl icke ur någon som helst synpunkt vara riksdagen ovärdigt att bevilja dessa 10,000 kronor, med hänsyn därtill att, ehuru det visserligen är svenska akademien, som skall handhava Nobelpriset, det dock i detta sakförhållande ligger såsom en maning att också göra själva denna miljö tillgänglig för de bildningssökande, vilket är nödvändigt, om akademien rätt skall kunna sköta detta sitt värv. Ty det är icke alls utan betydelse, att denna miljö verkligen skall ha någon uppfattning i kulturella frågor, och den prestige, som Sverige vunnit genom Nobels testamente, är dock i alla fall framför allt av ett ideellt värde och ett värde av den beskaffenhet, att jag tror icke, herr talman, att det kan vara oriktigt att i denna debatt fästa uppmärksamheten därpå. Jag kan med bestämdhet våga det påståendet, att även riksdagen har skyldighet att se till, i vad det kommer an på densamma, att vilja vara med och vårda de förutsättningar, som behövas för att stärka denna prestige.

Jag skall be att få yrka bifall till den vid punkten fogade reservationen.

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av att skattefrågan dragits in i debatten, vilket enligt min mening icke bort göras, ty den hör icke samman med detta; och talet om skattefrihet får icke av vederbörande fattas såsom någon inbjudan att begära att slippa ifrån skatteskyldigheten. Jag vet nog, att det betraktas såsom mindre kulturvänligt att här uppträda emot ett anslag sådant som detta, men man har genom kulturministerns åtgöranden, om jag så får uttrycka mig, fått bevittna, hur statens ekonomiska trångmål gått ut över samtliga fortbildningskurser i landet, ut över stipendierna till de fattiga folkhögskoleeleverna o. s. v., därför att man inte haft råd.

Nu säger herr Engberg att man icke skall vara njugg. Ja, jag hade verkligen väntat, att han skulle förstå, att här är ett område, där man kan ha rätt att vara sparsam. När det sedan säges, att just nu behöves detta anslag, därför att inbindning av böcker, bokinköp och sådant hållas uppe i pris, så bör det påminnas om att det är för år 1923 detta anslag beviljas, och då både avlöningar, priser för in-

*Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.
(Forts.)*

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.

(Forts.)

bindning och inköp av böcker redan ha fallit, komma de säkerligen att ytterligare falla till 1923.

Herr Edéns yrkande, efter hans skickliga anförande — det vill jag gärna erkänna — såsom han lade det, går dock icke alldeles i samma riktning som reservationen, fastän han naturligtvis måste yrka bifall till denna såsom den enda möjliga gent emot utskottet. Statsutskottet är enigt om att detta anslag skall dragas in, såsom det framgår av reservationen, där det heter: »utskottet har icke ansett sig böra omedelbart förorda en nedsättning», och i slutet uppmana reservanterna Kungl. Maj:t att särskilt aktgiva »på möjligheten att helt avlyfta kostnaderna för biblioteket från statsbudgeten». Med hänsyn till statsutskottets sätt att skriva tycker jag icke, att detta uttalande från reservanterna kan missförstås; och det torde icke vara mycket uppmuntrande för den ecklesiastikminister, som nästa gång skall lägga fram ett budgetförslag, att vidare intressera sig för detta anslag. Nu har ju herr Edén sagt, att anslaget kan ju i en framtid avlyftas, och vi för vår del ha ju icke heller begärt, att det *nu* på en gång skall strykas. Men jag frågar: vilket är bäst, antingen att så småningom gå ned på det sätt, som vi föreslagit, med 5,000 kronor för första halvåret 1923, och sedan avvakta, vad Kungl. Maj:t kan komma med, eller att framdeles avlyfta allt på en gång.

När den årliga kostnaden för utdelningen av Nobelprisen uppgår till den avsevärda summan av 35,000 kronor, så undras om det icke här kan sparas in något, så att staten icke behöver bisträcka. Det är ju dock, som förut anförts, den största ekonomiska donation, som finnes i vårt land.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr A n d e r s o n i Råstock: Herr talman! Det gick någon förbi här och viskade till mig, att här segrar lärdomen, och jag viskade tillbaka, att det kan mycket väl hända, men det hindrar icke att vi få lov att försvara utskottet. Det var emellertid med anledning av detta lilla replikskifte, vilket här växlades, som jag nu begärde ordet.

Herrarna ha här, icke minst herr Starbäck men även herr Edén, sökt vädja till svenskarnas kända nationallyte flottheten; men jag vill, även med fara att bli betraktad som kulturfientlig, säga, att statsutskottet har ej visat sig njuggt och gått bryskt till väga. Det förhåller sig tvärtom så, att statsutskottet velat följa sin gamla princip, att när det är begärt ett anslag för en gång, skall det också vara begärt endast för en gång och icke smugglas in i fortsättningen bland för staten ovidkommande utgifter.

Här resoneras, som om det skulle gälla att hjälpa en fattig stackare av något slag, men jag vill bara understryka, att det ej är fråga om något sådant här. Jag tror, att den, som det här är fråga om att hjälpa, gagnar bäst sin stora kulturuppgift, om den får visa sig i stånd att ensam, utan att staten årligen tillskjuter medel, sköta om det, som den åtagit sig att sköta.

Då jag sålunda icke kan se, att det här föreligger fara, för att

Nobelstiftelsen skall brista i sin förmåga att sköta vad den åtagit sig, antingen den får dessa 5,000 kronor eller icke, skall jag be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. anslag till Nobelbiblioteket.

(Forts.)

Herr Sköld: Herr Anderson i Råstock påstod, att man från den sida, jag representerar, vädjat till svenskarnas vanliga dygd eller kanske last: flottheten. Men det är icke så. Herr Anderson sade, att då anslaget blivit beviljat endast för en gång, skulle det också utgå endast en gång. Om jag inte missminner mig, har emellertid kammaren redan två gånger beviljat detta anslag. Vad vi från vår sida yrka, är icke, att anslaget skall få finnas i evighet, utan endast, att det icke allt för brådstörtat skall indragas just nu, utan att riksdagen i år skall bevilja anslaget och Kungl. Maj:t sedan taga under övervägande och så att säga uppgöra en plan för lämpligaste sättet för en avveckling av anslaget.

Herr Andersons vädjan till att det här icke gällde någon fattig stackare utan en institution, som har gott om penningar, tror jag icke, att vi kunna taga så särdeles allvarligt, då det redan före herr Andersons anförande blivit upplyst, vilka ekonomiska svårigheter, biblioteket har att dragas med.

Jag begärde emellertid ordet med anledning av att herr Bengtsson i Norup i båda sina anföranden i dag sade ungefär så: Då herr ecklesiastikministern prutat så starkt på anslagen till fortbildningskurserna och folkbildningen, är det icke mer än rätt, att vi pruta här. Ja, men, herr Bengtsson, statsutskottet har ju bättre på Kungl. Maj:ts förslag i båda dessa punkter och yrkat på en utökning. Varför skulle vi då pruta här? Låt oss jämställa dessa anslagskrav; annars kan det lätt se ut som om prutningen på detta anslag skulle vara en hämnd på ecklesiastikministern för att han vågat lägga sin hand på de båda andra anslagen. Något sådant har herr Bengtsson säkerligen icke menat, men jag tror, att saken lätt kan få det utseendet, och att detta bör beaktas såsom ett ytterligare skäl för riksdagen att bifalla det yrkande, som framstälts av herr Edén.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till den av herr Kvarnzelius m. fl. avgivna, vid punkten fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 60 av utskottets förevarande utlåtande nr 8 A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. anslag
till Nobel-
biblioteket.

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Kvarnzelius m. fl. avgivna, vid punkten fogade reservationen.

(Forts.)

Omröstningen utföll med 145 ja mot 46 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 8.

Herr statsrådet *Linders* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 183, angående utbyte av mark mellan kronan och ägarna av Rotsunda gård i Sollentuna socken av Stockholms län; och

nr 184, angående förkortning av tiden för vissa arrenden.

Ifrågavarande propositioner bordlades.

§ 9.

Härefter fortsattes föredragningen av statsutskottets utlåtande nr 8 A.

Punkterna 61 och 62.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 63.

Lades till handlingarna.

Punkterna 64—76.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 77 och 78.

Lades till handlingarna.

Punkterna 79 och 80.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 81.

Lades till handlingarna.

Punkterna 82—88.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 89.

Lades till handlingarna.

Punkterna 90—103.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 104.

Lades till handlingarna.

Härpå föredrogs *punkten 105*, angående väckt motion om ersättning åt stenhuggaren Johan Svensson i Kilafors för förlust å arbete vid tekniska högskolans nybyggnader i Stockholm; och begärdes ordet därvid av motionären

*Ang.
ifrågasatt er-
sättning åt
stenhuggaren
J. Svensson för
viss förlust.*

Herr Johansson i Edsbyn, som yttrade: Herr talman, mina damer och herrar! Jag hade ursprungligen inte tänkt begära ordet i den här frågan, utan låta det bero vid vad som framhållits i ämnet uti motionen och dess motivering. Detta så mycket mer, som utgången på förhand är given.

Men det har inträffat något här i kammaren på sista tiden, som gör, att jag ändå vill beledsaga vår motions gravsättning med några ord, och jag skulle härvid särskilt vilja adressera mitt anförande till herrar Anderson i Råstock och amiral Lindman. Jag ser dock med beklagande, att den sistnämndes plats står tom för tillfället.

Då jag och mina medmotionärer velat draga under riksdagens omprövning frågan huruvida stenhuggare Svensson där uppe i Hälsingland icke kunde beredas gottgörelse av statsmedel för den förlust han lidit på utfört arbete vid Tekniska högskolans nybyggnader här i Stockholm, så hava vi därvid letts utslutande av rättfärdighetskravet och medkänslan för dessa stackars arbetare, som genom den förlust de gjort blivit ekonomiskt ruinerade. Detta förhållande är närmare utvecklat i motionens motivering, och skall jag därför ej nu uppehålla mig vidare vid den saken. Alltnog, vi motionärer hava låtit våra hjärtan och samveten tala i den föreliggande frågan.

Nu är det ju en trosartikel här i riksdagen, att statsutskottet aldrig övertygas av eller tar någon hänsyn till känsloskäl. Utskottet har intet hjärta, som det heter. Då det gäller statsutskottet *såsom sådant*, tror jag nog också, att omdömet i fråga allt fort har sin fulla giltighet. Ätminstone tycker jag, att dess utlåtande i den här föreliggande frågan bestyrker detta.

Däremot har jag på sista tiden tyckt mig finna, att statsutskottets *herrar ledamöter*, i likhet med oss andra dödliga varelser, ha hjärta i bröstet, då de befinna sig här i kammaren. Det kanske därför kan förklaras så, att statsutskottsledamöterna lägga sina hjärtan utanför dörren, då de gå in i utskottsrummen, men taga dem inombords igen, då de träda ut bland människorna.

Jag har föranletts till dessa reflexioner, sedan jag för tre veckor sedan åhörde debatten här i kammaren om ersättning till källarmästare Jönsson för liden förlust å restaurangrörelsen här

Ang.
ifrågasatt er-
sättning åt
stenhuggaren
J. Svensson för
viss förlust.
(Forts.)

ner. Det finnes åtskilliga likheter beträffande ersättningsanspråken i de här båda fallen: källarmästare Jönsson och stenhuggare Svensson. Jönsson hade kontrakt på att sköta restaurangrörelsen här i riksdagshuset, utan att någon klausul inryckts i kontraktet, som gav honom rätt att kräva ersättning, ifall förlust skulle uppstå på rörelsen. Detsamma var fallet med Svensson beträffande granitarbetena för Tekniska högskolans kemiska avdelning. Likaså uppstodo förlusterna för såväl källaremästare Jönsson som för stenhuggare Svensson under de exceptionella prisstegringsåren 1918 och 1919. De belopp, som krävts som ersättning för de lidna förlusterna, äro också i det närmaste lika stora i båda fallen. Det är sålunda i flera avseenden rätt så slående likheter.

I två avseenden skilja de sig dock. Det första är, att under det att Jönsson gjort sin förlust icke genom någon leverans åt staten, utan genom mathållningen åt riksdagsmännen, så har Svensson gjort sin förlust genom leverans åt staten *själv*. Den andra olikheten består däri, att enligt vad som under debatten om ersättning åt källarmästare Jönsson, utan att bliva motsagt, sades, så är han en burgen man, under det att stenhuggare Svensson i Kilafors är en fattig stenarbetare. Så vitt jag kan bedöma saken, visa dessa relaterade förhållanden otvetydigt på, att de starkaste skälen för ersättning ligga på Svenssons sida.

Sedan jag för tre veckor sedan åhörde med vilken entusiasm och hänförelse herr vice ordföranden i statsutskottet här i kammaren förde rättfärdighetens och billighetens talan i fråga om ersättning åt Jönsson, så har jag icke utan en viss misräkning tagit del av detta utskotts betänkande. Jag har nämligen gått och närt på en stilla förhoppning, att herr Anderson i Råstock skulle smussla sitt hjärta med sig in i utskottsrummet och förse detta betänkande med en reservation till förmån för vår motion.

Då så emellertid icke är fallet, så får jag väl åter försjunka i samma pessimistiska tankar om världens vrånghet, som jag hade, innan herr Anderson i Råstock uppträdde som kypare vid det Jönssonska smörgåsbordet. Jag kanske inom parentes också borde tillägga, att på det smörgåsbordet fanns litet kallskuren skånsk skinka från herrar Lovéns och Sommelius' andelsslakteri här på Helgeandsholmen.

Men det var inte bara herr Anderson i Råstock, som höll på att göra mig till optimist under behandlingen av den Jönssonska frågan. Själveste herr amiral Lindman bidrog också därtill i ej ringa mån. Då jag hörde hans oförbehållsamma accepterande av herr Lindhagens universalmedel mot tidens ondska, nämligen införandet av *samvetspolitik här i landet*, då började jag tro, att vi ändå kommit ett stycke framåt i en god utveckling, trots allt stillastående. Nu kan det hända, att herr Lindman vill slå ifrån sig med båda händerna, om jag vill ställa honom vid den idérike, men något misskände senatorns sida, och kan jag därför behöva tillägga, att jag visst icke tror, att herr Lindman teoretiskt anammat herr Lindhagens läror. Men då herr Lindman rekommenderat dem att prakti-

seras och då gärningar alltid tala bättre än ord, så måste det få betecknas som ett stort steg framåt mot ljusare tider.

Emellertid äro, trots allt, mina förhoppningar om att få vår motion bifallen, mycket små. Om jag också borde ha grundad anledning få påräkna, att de 51 röster, som avgåvos för bifall till Jönssons ersättningsanspråk, även skulle tillfalla denna motion, så är ju därmed intet vunnet.

Men det vill jag säga, innan jag slutar, att om den dag kommer, då herrar Anderson i Råstock och amiral Lindman eller vilka det nu blir, som i fortsättningen skola stå för rusthållet i den Jönssonska frågan, få se sina bemödanden krönta med framgång, den dagen skall också giva mig nytt mod att föra fram denna ersättningsfråga till riksdagens förnyade prövning.

Som frågan nu ligger till, skall jag emellertid, herr talman, för närvarande icke besvara kammaren med något yrkande.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 106.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 107.

Lades till handlingarna.

Punkterna 108—120.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 121, angående arvoden åt extra och vikarierande ämneslärare vid de allmänna läroverken.

Under punkten 119 av förevarande huvudtitel hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till arvoden åt extra och vikarierande ämneslärare vid de allmänna läroverken anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 ett förslagsanslag, högst, 278,000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte till arvoden åt extra och vikarierande ämneslärare vid de allmänna läroverken anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 ett förslagsanslag, högst, 269,000 kronor.

Vid denna punkt hade reservation avgivits av herr *Oscar U. B. Olsson*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag oförändrat.

Efter föredragning av punkten anförde

Herr *Dalgren*: Herr talman! Innebörden av statsutskottets utlåtande i denna punkt är ju, att utskottet icke vill gå med på den

*Ang.
ifrågasatt er-
sättning åt
stenhuggaren
J. Svensson för
viss förlust.
(Forts.)*

*Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.*

*Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.
(Forts.)*

av Kungl. Maj:t föreslagna förhöjningen av anslaget till extra lärare vid de högre allmänna läroverken. Utskottet har velat pruta ned anslaget och göra en besparing på cirka 9,000 kronor. Som motivering för denna åtgärd har statsutskottet anfört, att de ordinarie lärarnas tjänstgöringstid icke vore fullt utnyttjad utan borde mera tagas i anspråk och att behovet av extralärare på så sätt skulle kunna minskas. Den motiveringen har utskottet hämtat, tycks det, ifrån en tabell, som finnes bifogad åttonde huvudtiteln i statsverkspropositionen, av vilken utskottet har slutit sig till, att lärarnas tjänstgöringstider i allmänhet ligga i underkant, som utskottet uttrycker sig, av den i stadgan föreskrivna.

I fråga om denna motivering får jag för min del säga, att jag tycker utskottet har tagit rätt schablonmässigt på saken. Av tabellen framgår, att vid dess uppgörande ingen hänsyn tagits till en del faktorer, som enligt läroverksstadgan skola ha inflytande på läroverkslärarnas tjänstgöring. Det har icke tagits hänsyn till att en del av läroverkslärarna äro ledamöter av domkapitel och i sådan egenskap ha kortare tjänstgöring. Det har icke heller tagits hänsyn till de särskilda förhållandena vid provärläroverken lika litet som till den uttryckliga föreskriften, att en större börda av uppsatslag skall medföra viss kompensation i fråga om antalet undervisningstimmar. Jag kan också tillägga, att skolöverstyrelsen, med vilken statsrådet i den punkten är fullständigt ense, anser, att lärarnas tjänstgöring, sådan den praktiseras, står i ganska god överensstämmelse med de i författningen givna bestämmelserna.

Men även om man antar, att denna tjänstgöring skulle kunna i någon mån utökas, så blir det en annan sak, om den kan så utökas, att behovet av extra lärare därigenom blir mindre. På den punkten säga både skolöverstyrelsen och statsrådet, att det endast i något enstaka undantagsfall torde vara så, att undervisningen för de ordinarie lärarna kan ökas i sådan utsträckning, att behovet av extra lärare blir mindre. Jag tror, att man, när man bedömer denna sak, inte kan gå tillväga schablonmässigt, utan man får taga hänsyn till förhållandena vid varje läroverk för sig. För att man vid ett läroverk skall kunna indraga en extra lärare t. ex., fordras det ju, att de 27 à 28 timmar, som denne skall ha, övertagas av de ordinarie lärarna. Och jag har svårt att tro, att det i allmänhet, om man skall hålla sig till stadgans bestämmelser för tjänstgöringstiden, går att ordna det på det sättet. Det skall vara i rent enstaka undantagsfall.

Det är ju faktiskt så, att det råder vid läroverken brist på lärarkrafter, framför allt naturligtvis brist på ordinarie lärarkrafter, beroende på att statsmakterna under avvaktan på den stora skolreformen inte ha inrättat några ordinarie befattningar. Men det är också brist på lärare överhuvud taget. Jag har själv erfarenhet från medelstora och mindre läroverk av att det ibland varit svårt att ordna undervisningen. Man har behövt en ny extralärare, men saknat utsikt att få en. Och så får man ordna det på det sätt, som är möjligt. Följden av denna brist på lärare blir givetvis, att

delning av klasser inte kan komma till stånd, där den skulle ske, om man skulle följa bestämmelserna. Det är ju så, att en klass inte får ha mer än ett visst antal elever. Överstiges detta, skall klassen delas i en A- och en B-avdelning. Nu uppges av överstyrelsen, att under läsåret 1920—1921 var det ej mindre än 131 klasser eller avdelningar, som hade övertaliga lärjungar. Hösten 1921 funnos övertaliga lärjungar vid 43 läroverk i 99 olika klasser och ringar. Och även klasser, som man har måst dela upp i A- och B-avdelningar, kunna under vissa timmar i vissa ämnen få läsa gemensamt. Jag har bläddrat igenom en del redögörelser för olika läroverk och där kunnat konstatera, hurusom t. ex. vid ett läroverk, där fjärde klassen var delad i A- och B-avdelningar på vardera 20 elever, dessa måste läsa historia gemensamt. Där satt således en historielärare och hade 40 fjärde-klassister under sina lektioner. Det är klart, att detta inte kan vara till fördel för undervisningen, utan tvärtom. Ibland tillgriper man också utvägar som förefalla rätt onaturliga i alla fall. Jag kan påpeka, hurusom i ett läroverk t. ex. andra reallinjen och tredje latinlinjen läsa matematik gemensamt. Det kan heller inte vara någonting ur undervisningens synpunkt tillfredsställande. Vidare — och det är naturligtvis den följd, som den stora allmänheten närmast tänker på — är det ju så, att genom att man minskar möjligheterna för uppdelning av klasserna i parallellavdelningarna, så minskar man också utsikterna för de inträdessökande att tagas emot vid de olika anstalterna. Det är väl knappast något läroverk, föreställer jag mig, där det inte är så, att lärjungeantalet från år till år är i stigande; det är åtminstone det vanliga. Kan man inte då få en uppdelning av klasserna, så måste man ofta avvisa inträdessökande, som äro godkända för inträde. Om man har en första klass t. ex., där man får ha 35 å 36 pojkar och det blir ett 40-tal godkända, så kan man inte ta emot fler, än vad stadgan föreskriver. De andra bli ej intagna, fastän de ha godkänts.

Jag tror, att allt detta är olägenheter, som inte motvägas av den mycket lilla ekonomiska vinst, som man gör genom att taga utskottets förslag. Jag skulle därför som slut vilja yrka bifall, herr talman, till den vid punkten av herr O. U. B. Olsson fogade reservationen eller, vilket är detsamma, Kungl. Maj:ts förslag.

Herr *Wagnsson* instämde häruti.

Herr *Bengtsson* i Norup: Herr talman! Det var ju att vänta att den föregående ärade talaren i egenskap av läroverkslärare skulle i denna punkt föra reservantens talan. Men jag tror, att utskottet haft starka skäl för den väg, utskottet gått. Det nämndes ej av den föregående ärade talaren, att från och med hösten 1922 inträda 10 nya extralärare i arbetet, som riksdagen förut har beviljat anslag till. Och då han säger, att vi inte tagit hänsyn till den tjänstgöring på olika områden för läroverkslärarna, som han nu räknade upp, så vill jag bemöta det med att säga, att vi tagit samma hän-

*Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.*

(Forts.)

Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.
(Forts.)

syn därtill, som Kungl. Maj:t gjort. Ty det kan väl inte sägas, att alla dessa många små läroverk skulle kunna bli tillgodosedda, om än det bleve 4 extralärare till.

För övrigt förhåller det sig så, vilket är det starkaste skälet för statsutskottets ståndpunkt, att vi till nästa år ha att vänta skolkommissionens förslag till omläggning av undervisningsväsendet. Om ryktet talar sant, lär det vara så, att två klasser vid läroverken komma att föreslås till indragning. Under sådana förhållanden kan jag inte förstå, varför vi nu skola bjuda unga män att träda in på denna bana, utan det är bäst att vänta, till dess riksdagen har tagit ställning till den stora reformen, och därefter närmare ordna lärarefrågan.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för ekklesiastikdepartementet herr statsrådet O l s s o n :
Herr talman! Jag anser, att jag har en viss skyldighet att yttra mig i denna fråga också. Det är inte så mycket själva avstyrkandet av summan, som kallar upp mig, utan snarare den motivering, som föregår detta avstyrkande.

Utskottet refererar till den gamla frågan om de ordinarie läroverkslärarnas tjänstgöringstid och finner, att »den av departementschefen även nu framlagda tablan i avseende å läroverkslärarnas undervisningstid giver vid handen, att tjänstgöringstiden allt fortfarande håller sig i underkanten av den vederbörligen fastställda tiden». Och utskottet förklarar, att »då således, enligt utskottets mening, den tjänstgöringstid, som bör tillkomma läroverkslärare, ännu icke i avseende å sin omfattning uppnått önskvärd effektivitet, kan utskottet icke finna behovet av ökade lärarkrafter vara ovedersägligen styrkt».

Den tablå, som det här gäller, om den hade departementschefen sagt, att skolöverstyrelsen genom sina åtgärder åstadkommit »en jämförelsevis god överensstämmelse mellan de av läroverksstadgan föreskrivna timtalen och de verkligen förekommande». När så pass olika omdömen kunna fällas om samma sak, så beror detta naturligtvis därpå, att man har olika utgångspunkter. Och det ligger väl då närmast till hands att söka leta sig fram till den rätta utgångspunkten. Ty en sådan bör naturligtvis finnas.

Läroverksstadgan säger i denna punkt: lektor, som på samma gång är domkapitelsledamot, är skyldig att undervisa 18 till 20 timmar i veckan. Annan lektor såväl som adjunkt med huvudsaklig tjänstgöring i realskolans sjätte klass och på gymnasiet är skyldig att undervisa 20 till 22 timmar i veckan. Övriga adjunkter ha en undervisningsskyldighet av 24 till 28 timmar i veckan. Detta är stadgans föreskrifter. Och den faktiska tjänstgöringen har således att röra sig mellan de här uppdragna minimi- och maximigränserna. Men att man har skapat detta svängrum, det har naturligtvis berott på någonting.

Nu har det under de sista 10 åren, kan man väl säga, gång på gång varit tal om denna läroverkslärarnas faktiska tjänstgöringstid. När helst förslag varit framme om nya ordinarie tjänster eller om nya extralärartjänster, så har man yrkat på, att den skulle utsträckas. I statsverkspropositionen år 1919 förklarade dåvarande departementschefen, att skolöverstyrelsens utredning, som rörde läsåret 1918—1919, ådagalade, såvitt han kunde se, att tjänstgöringen i genomsnitt inte stämde med läroverksstadgans föreskrifter. I statsverkspropositionen år 1920 instämde jag för min del i detta yttrande och förklarade, att den nya undersökning, som skolöverstyrelsen hade kommit med, inte alls verkade på mig övertygande om, att allting vore så bra, som det borde vara.

Skolöverstyrelsen har emellertid under de senare åren företagit den ena indragningen efter den andra såväl av extraläraretjänster som också av timläraretimmar och från och med hösten i följande veckotimmarna i franska ökat till alla våra läroverk, i de högre med minst 3 timmar, utan att läroverken fått någon som helst slags förstärkning. Och vad har då blivit följden av detta? Jo, följden har blivit en förskjutning uppåt av den faktiska tjänstgöringstiden, vilket naturligtvis inte varit annat än riktigt, men som man därför heller inte bör underkänna.

Statsutskottets andra avdelning har haft till påseende en tabell, som sökte lägga fram lärarnas vid de högre allmänna läroverken tjänstgöring under hösten 1921. Jag vet ju inte hur man har läst den tabellen på avdelningen, men jag förmodar, att den omständigheten, att adjunkternas tjänstgöring på denna tabell rörde sig mellan timtalen 24 och 26, har givit anledning till den motivering, som jag nyss citerade. Men om detta förmodande är riktigt, då är statsutskottets utgångspunkt felaktig, ty läroverkslärarnas tjänstgöring — det är inte detsamma som deras veckotimmar.

Det har i 1920 års lönekommitté företagits en liten utredning. Man har där samlat in uppgifter om den tid, som våra läroverkslärare ägnade åt skolan utöver lektionerna. Denna tid, som då närmast var ägnad åt skrivlag, laborationer, herbariegranskning, konferenser, skötsel av institutioner o. s. v., visade sig vid sammanräkning gå upp till ungefär 3 timmar om dagen för varje läroverkslärare. Jag fäster mig inte så mycket vid dessa siffror, ty jag kan för min del inte kontrollera, hur de ha kommit till, utan jag vill i stället ännu en gång gå tillbaka till läroverksstadgan. Den säger: »För lärare, vilkens tid i större utsträckning tages i anspråk för lärarekandidaters handledning, ävensom för lärare, som fått sig ålagt ett på grund av lärjungeantalets storlek eller antalet skrivlag avsevärt drygare hemarbete med rättande av lärjungarnas skrivövningar eller annat därmed jämförligt arbete utom den egentliga undervisningstiden, må, där förhållandena sådant medgiva, de i mom. 2 stadgade lägsta timtalen kunna minskas, dock icke utan överstyrelsens medgivande med mera än två timmar i veckan.» — Således: det är inte bara så, att tjänstgöringstiden skall på grund av detta, som jag nu läste upp, kunna röra sig mellan de stadgade timtalen — exempel-

*Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.
(Forts.)*

Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.

(Forts.)

vis för adjunkt 24—28 — utan i särskilda fall skall man kunna gå under det lägsta timtalet.

Nu vet jag inte, hur högt man skall taxera ett skrivlag. Det beror naturligtvis på de olika lärarnas olika begåvning och skicklighet, men om man också mäter med de minsta måtten, så tror jag, att man inte kan sätta rättandet av ett skrivlag till mindre tid än en timme i veckan. Granskar man nu tabellen över lärarnas tjänstgöringstid höstterminen i fjol med utgångspunkt från läroverksstadgans alla bestämmelser — således inte bara den som gäller timtalen, utan också den jag sist läste upp — så finner man, att vid 26 av de 38 högste allmänna läroverken lektorernas tjänstgöring legat över maximum. Man finner vidare, att samtliga de adjunkter, som tjänstgöra på gymnasium, och de utgöra 36 procent av alla, ha en tjänstgöring, som ligger över maximum. Vad de övriga adjunkterna beträffar, så är det visserligen sant, att 16 skolor lämna mindre tillfredsställande siffror, men 7 stycken av dessa skolor äro provårsläroverk, som ha sina alldeles särskilda regler. Och vill man låta, såsom väl billigt är, lektorernas och gymnasieadjunkternas övertidstjänstgöring i någon mån kompensera adjunkternas mindre tjänstgöring, så tror jag, att det inte blir många fall, där inte förhållandet är tämligen så tillfredsställande, som departementschefen yttrat i statsverkspropositionen.

Jag har velat säga detta för att visa, att utskottets motivering inte är grundad i stadgans bestämmelser, och den gör heller inte rättvisa åt det arbete, som utföres av våra läroverkslärare. Det omdöme, som här fälles, kunde gälla år 1919, men det gäller inte år 1922.

Herr S k ö l d: Herr talman! Jag tror, att efter den utredning, som framlagts av departementschefen, och efter det anförande, som hölls av herr Dalgren, kammaren har fått den stadgade uppfattningen, att det är sällan man på ett så kort stycke som det, utskottets motivering utgör, har funnit samlade så många ovederhäftigheter. Men man behöver inte ens hava hört de anföranden, som här äro hållna, för att komma till den slutsatsen. Till samma slutsats kommer man, så snart man läser utskottets motivering och jämför densamma med den tabell, som finnes i den kungl. propositionen.

Det har ju här påpekats redan en hel rad av omständigheter, vilka enligt läroverksstadgan kunna medföra, att tjänstgöringstiden nedsättes under maximum. Dessa omständigheter äro alldeles tillräckliga för att visa, att utskottets omdöme, att tjänstgöringstiden ligger i underkanten, är oriktig.

Utskottet uttalar den förvissningen, att man skall kunna mera tillfredsställande utnyttja de ordinarie lärarnas arbetskraft. Enligt vad departementschefen sagt, har man därvid kommit så nära maximum, som man kan komma. Jag skulle vilja fråga herr Bengtsson i Norup, hur herr Bengtsson t. ex. vill bära sig åt för att taga ut maximumtjänstgöringstiden av en lektor i grekiska vid ett litet läroverk. Det kan herr Bengtsson icke; därvidlag blir han bet. Men han kan

ändå underskriva en motivering, som icke har med sanningen att skaffa.

*Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.
(Forts.)*

Det finns ännu en omständighet, som medverkar till att man ej kan gå upp till den i läroverksstadgan stadgade maximitiden för de ordinarie lärarna. Det finns nämligen en bestämmelse, att tjänstgöringstiden skall nedsättas för det fall, att läraren i sin klass eller avdelning har flera elever, än vad som i läroverksstadgan är stadgat som maximum. När man då i propositionen finner, att ett hundratal av klasser och avdelningar hava flera lärjungar, än vad som är bestämt i läroverksstadgan, och att man i alla dessa fall fått medgiva dispens från läroverksstadgans bestämmelser, så förstår var och en, att detta är en ytterligare omständighet, som gör, att tjänstgöringstiden icke kan uppnå maximum. Genom utskottets hemställan gör man vad man kan för att bibehålla denna oformlighet genom att vägra anslag till ett tillräckligt antal extralärare; man gör det ytterligare omöjligt att nå fram till maximum.

Jag vill ej säga något ont om de kommunala mellanskolorna, tvärtom, men jag kan icke underlåta att göra en liten jämförelse mellan de kommunala mellanskolornas möjligheter och de allmänna läroverkens. När elevantalet i en klass i en kommunal mellanskola överstiger 30, kan man där bilda en ny klass eller avdelning och få statsbidrag för sådant ändamål. Dessa skolor kunna suveränt skaffa sig nya extralärare. De allmänna läroverken kunna icke få nya extralärare annat än för den händelse riksdagen beviljar anslag till ett tillräckligt antal extralärare. Det är påtagligt, att de kommunala mellanskolorna i detta avseende ha företrädesrättigheter framför de allmänna läroverken. Jag anser icke, att det är oriktigt, att de kommunala mellanskolorna ha det som de hava, jag finner det alldeles riktigt, men jag frågar: kan det vara riktigt från riksdagens sida att ställa sina egna skolor, de direkt under staten sorterande allmänna läroverken i sämre kasus än de kommunala mellanskolorna?

Herr Bengtsson i Norup angiver ett skäl, varför man icke skall ställa dem i samma kasus, det skälet nämligen, att det går ett rykte att skolkommissionen kommer med vissa förslag. Jag tror inte, att vi hava att grunda våra beslut på rykten, och jag tror inte, att det är lämpligt heller, att vi här nu med förbundna ögon, så att säga, gå åstad att vidtaga en hel del åtgärder, som kanske skola vara ägnade att underlätta genomförandet av skolkommissionens förslag. Det är väl ej meningen, att riksdagen skall fatta beslut på förhand, som skola binda oss för vad skolkommissionen kommer med. Den dagen, då skolkommissionens förslag ligger framför oss på riksdagens bord, skola vi väl taga hänsyn därtill, men jag tycker icke, att vi behöva taga hänsyn till kommissionens förslag, när det bara föreligger som rykte.

Jag tror ej, att dessa 4 extraläraryjänster ha så förfärligt stor betydelse, och jag skulle för min del inte ha uppträtt i denna debatt, om det ej varit så, att man måste konstatera, att utskottets motivering står i strid mot verkligheten och att det enda skäl statsutskottet anfört icke är hållbart.

Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.
(Forts.)

På grund härav, herr talman, ber jag att få hemställa om bifall till det yrkande, som är framställt av herr Dalgren.

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman! Herr Skölds yttrande förtjänar knappast något bemötande, då han med sådan överlägsenhet i tonen vänt sig mot utskottet och talat om utskottets ovederhäftiga motivering. Jag tycker för övrigt, att herr Sköld själv då bort ha uppträtt med större vederhäftighet, än han gjorde.

Då han emellertid riktade sig mot mig personligen, gav det mig anledning att begära ordet. Jag vet ju mycket väl, att om jag jämför min bildning med herr Skölds, jag skall finna, att jag är bara en enkel bonde, som icke mycket förstår, och han en student — som han en gång i en debatt i kammaren låtit förstå — och det är ju en väsentlig skillnad. Jag vågar därför icke giva mig in på en diskussion med herr Sköld, ty då bleve jag naturligtvis förkrossad. Men jag vill emellertid säga till herr Sköld, att om man vore så viss på resultatet i andra utredningar, som man är i fråga om skolkommisionens och den avskärning, som de komma att föreslå på klasserna, då skulle man nog våga göra yrkande på andra punkter också, liksom man gjort det på denna. Då vi emellertid fått, som jag sade i mitt förra yttrande, tio nya extralärare, som skola börja höstterminen 1922 — det tiga herrarna med — är det då någon mening i, när vi troligen redan nästa år skola pröva skolkommisionens förslag, att nu bevilja ytterligare fyra? Och jag vågar alltjämt vidhålla uppgiften, att de ordinarie lärarnas undervisningsskyldighet icke är utnyttjad i enlighet med av sakkunniga uppgjord plan.

Därför herr talman, vidhåller jag mitt yrkande, och jag ber att få tacka herr Sköld för hjälpen att få utskottets förslag igenom.

Herr Rydén: Herr talman! Bara ett par ord!

Det är inga frågor, som äro så ömtåliga att röra vid, när det gäller vissa grupper av tjänstemän, som frågan om deras tjänstetid. De som voro med på den tiden, när vi genomförde löneregleringen för de centrala ämbetsverken, minnas, då det gällde första gången att fastslå en bestämd arbetstid på tjänsterummet, vilken oerhörd kamp det fördes från tjänstemannahåll mot löneregleringskommittén och riksdagen, innan det fastslogs. Det möter en vid alla tillfällen, och det är reminiscenser av samma strömning, som slår en till mötes, när det gäller föreliggande fråga. Jag tror emellertid, att det är oklokt av dem, som representera läroverkslärarnas synpunkter och intressen här, att motsätta sig att få på detta sätt genomförd successivt en höjning av tjänstgöringstiden, när det sker så måttligt, som det är fråga om här, för att bringa den till närmare överensstämmelse dels med vad läroverksstadgan faktiskt innehåller och menar och dels också med vad som med all säkerhet kommer att gälla, när den nya lönereglering, som förberedes inom lärarelönekommittén, kommer fram. När den nya löneregleringen för kommunikationsverken, för statsdepartementen och de centrala ämbetsverken bygger på höjda löner men också på ökning av tjänstetiden från sex till sju timmar om da-

gen, så antager jag, att om skolfolket — det gäller alla grupperna — skola komma in under det nya lönesystemet, så lär det icke gå utan att frågan om tjänstgöringstiden kommer upp i det sammanhanget. Och då tror jag det är en oklok politik av dem, som representera läroverkslärarnas synpunkter, att motsätta sig, att det får ske en liten successiv övergång till den högre tjänstgöringstid, som torde komma att inträda.

*Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.
(Forts.)*

Vad speciellt herr Sköld beträffar, så skulle jag vilja säga honom — eftersom han tillhör samma parti som jag, skall jag icke använda precis de ord, som jag kanske annars skulle använt — att när han förebrår statsutskottet för ovederhäftighet med anledning av vad det skrivit här, så vet jag icke egentligen på vem denna ovederhäftighet studsar tillbaka, om det är på den ärade talaren, som alldeles uppenbart icke läst hela framställningen, vilket visar sig av en del uppgifter han kommer med, eller om den återstudsar på Kungl. Maj:t eller statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Ty vi ha icke rört oss med några andra uppgifter än dem, som äro lämnade i den kungliga propositionen. Om huvudkontingenten av de lärare, som förekomma här och för vilka läroverksstadgan föreskriver en tjänstgöringstid av 24 till 28 timmar i veckan, meddelar statsrådet på sidan 293 i propositionen i anslutning till den tabell, som vi sett i statsutskottet, att den genomsnittliga tjänstgöringstiden för den gruppen är 24 $\frac{1}{2}$ timmar. Alltså, när det skall vara mellan 24 och 28 timmar och den genomsnittliga tjänstgöringstiden är 24 $\frac{1}{2}$ timmar, så är det väl ingen ovederhäftighet av statsutskottet att skriva, att den håller sig vid underkanten av vad stadgan föreskriver. Och det skall aldrig lyckas att driva den satsen, att stadgan icke förutsätter, att vederbörande lärare utöver det fastställda timtalet har *normalt* hemarbete med rättning av skripta.

Jag skall icke säga mer till herr Sköld, men det passar icke honom att komma med tal om ovederhäftighet hos utskottet och avdelningen, som verkligen satt sig in i den här saken. Vi få väl emellertid gå ut ifrån, att han själv varit så vederhäftig han förmår.

Herr Dalgren: Herr talman! Jag fick klart för mig av herr Bengtssons i Norup bägge anföranden, vad jag hade på känn förut, nämligen att det skäl, som statsutskottet anfört i sin motivering, icke är det verkliga skälet, utan att det verkliga skälet är det skolpolitiska skälet, att man icke vill ha fler extralärare, ty den den stora skolreformen kommer. Man resonerar som så: när skolreformen kommer, var skall man göra av dem då, när behovet blir mindre? Men jag tror i alla fall, att behovet av lärarekrafter blir väl egentligen icke mindre. De övertaliga komma nog mycket väl att behövas vid de kommunala mellanskolorna och kanske också vid flickläroverken. Behovet kvarstår nog.

Sedan skall jag icke giva mig in i en debatt med herr Rydén om tjänstgöringstidens längd i allmänhet. Jag vet mycket väl, att den kan diskuteras från olika synpunkter, men jag vill fram-

*Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.
(Forts.)*

hålla en synpunkt i alla fall, eftersom jag har tillfälle till det. När det gäller speciellt läroverkslärarnas arbetstid, får man icke resonera kvantitativt. Den måste, såvitt jag förstår, alltid vara så tillmätt, att den dessutom giver tillfälle för vederbörande lärare att följa med sin vetenskap och nyutkommen litteratur. Om man resonerar så, att det måste vara ett visst, helst mycket högt antal timmar, då tycker jag det är litet för mycket kvantitativt man ser på saken. Det kommer mig att tänka på en uppsats, som jag läste för en tid sedan av en författare, jag tror det var Oljelund, där han talar om kvantitetens djävul, och jag undrar, om den icke i någon mån även här har ett finger med.

Herr Sköld: Herr talman! Då herr Rydén säger ifrån, att han skall förfara med mildhet mot mig, så vill jag bara säga, att jag undanber mig all mildhet från herr Rydéns sida, trots att vi tillhöra samma parti.

När herr Rydén vidare talade om oss, som representera läroverkslärarnas synpunkter, så vill jag bara säga, att jag representerar icke läroverkslärarnas synpunkter i det hänseendet, att man icke skall få lov att taga ut tillräcklig tjänstgöringstid av läroverkslärarna. Jag representerar bara deras synpunkter, när man kommer med vilseledande framställningar om deras nuvarande tjänstetid, och jag tror icke, att herr Rydén med sitt exempel visade, att jag hade fel.

Och när herr Bengtsson i Norup talar om att jag begagnar starka ord, då jag ifrågasätter vederhäftigheten i statsutskottets betänkande, så vidhåller jag mitt påstående, tills herrar Bengtsson och Rydén bevisat motsatsen, vilket de ingalunda gjort. Herr Rydén rycker fram en punkt ur den där tabellen om 24^{1/2} eller 25^{1/2} timmar, vilket det var herr Rydén sade. Ja, men man tager då icke hänsyn till alla de omständigheter man skall taga med i beräkningen. Varför tog icke herr Rydén de tio läroverk, där det visat sig, att lektorerna ha en tjänstgöringstid under 20 timmar, som är det minsta de skola ha? Men där rör det sig om sådana läroverk, där lektorerna tillhöra domkapitel.

Vad sedan till slut beträffar herr Bengtssons i Norup tal om min lärdom och den blygsamma ställning, han intog till mig i det avseendet, så ber jag att få säga, att det nyttar icke, att herr Bengtsson i Norup uppträder så blygsamt, ty kammaren känner ändå herr Bengtssons självförtroende.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till Kungl. Maj:ts framställning i ämnet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes av herr Dalgren, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan, i punkten 121 av utskottets förevarande utlåtande nr 8 A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

*Ang. arvoden
åt extra och
vikarierande
ämneslärare
vid
de allmänna
läroverken.
(Forts.)*

Vinner Nej, har kammaren bifallit Kungl. Maj:ts framställning i ämnet.

Voteringen utvisade 155 ja mot 26 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 122—131.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 132, angående bidrag till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken m. m.

*Ang. bidrag
till biblioteks-
och materiell-
kassorna vid
de allmänna
läroverken
m. m.*

Kungl. Maj:t hade under punkten 130 av förevarande huvudtitel föreslagit riksdagen att dels medgiva, att terminsavgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken finge, enligt av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter, från och med höstterminen 1922 under en tid av tre år utgå med högst 10 kronor, lägst 4 kronor 50 öre för lärjunge, som ej därifrån i föreskriven ordning befriades, dels ock för understödjande efter Kungl. Maj:ts beprövande av biblioteks- och materiellkassorna vid allmänna läroverk anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 ett reservationsanslag av 20,000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) medgiva att, — — — ordning befriades; och

b) för understödjande efter Kungl. Maj:ts beprövande av biblioteks- och materiellkassorna vid allmänna läroverk bevilja ett anslag av 40,000 kronor och därav anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 såsom reservationsanslag ett belopp av 20,000 kronor.

Vid punkten var likväl fogad reservation av herrar *Nils August Nilsson, C. Petrus V. Nilsson, Widell, Carl G. Ekman, Hallin, I. Bergman, Nilsson* i Bonarp, *Bengtsson* i Norup, *Nilsson* i Landeryd och *Johanson* i Hallagården, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

a) medgiva, att terminsavgiften till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken finge, enligt av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter, från och med höstterminen 1922 under en tid av tre år utgå med högst 15 kronor, lägst 4 kronor 50 öre för lärjunge, som ej därifrån i föreskriven ordning befriades; och

Ang. bidrag
till biblioteks-
och materiell-
kassorna vid
de allmänna
läroverken
m. m.
(Forts.)

b) avslå Kungl. Maj:ts förslag i vad detsamma avsåge anvisande av anslag för understödjande av biblioteks- och materiellkassorna.

Sedan punkten föredragits, yttrade:

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman! Vid denna punkt finnes avgiven en reservation. Det är ju så, att 1911 beslöts, att till biblioteks- och materiellkassorna skulle få uttagas i terminsavgift lägst 4 kronor 50 öre och högst 7 kronor, och det bestämdes för 5 år. 1916 förnyades detta beslut och förlängdes då på tre år. Då gjorde riksdagen på utskottets förslag det uttalandet, att man förväntade nu, att man skulle kunna reda sig med detta. Det visade sig dock under kristiden 1919, att det icke gick för sig, utan då höjdes maximisiffran till 10 kronor.

Nu har emellertid styrelsen för rektorsföreningen kommit in till skolöverstyrelsen med ett förslag, att denna maximisiffran skulle höjas till 20 kronor. Skolöverstyrelsen går emellertid icke på den linjen utan föreslår i stället, att staten skall träda in här och bevilja ett anslag till biblioteks- och materiellkassorna av icke mindre än 200,000 kronor, fördelade på fem år med 40,000 kronor per år. Emellertid har icke Kungl. Maj:t velat gå med på den siffran för hela tiden utan stannat vid att — efter ett beräknat belopp av 40,000 kronor per år — för första halvåret 1923 föreslå en summa av 20,000 kronor för detta ändamål.

Nu är det ju på det sättet, att man har — såsom förut under debatten i dag har framkommit — tyckt, att vi nått höjdpunkten av prisstegringen, och vi äro på nedåtgående igen till mer rimliga priser. Och det är ju också antytt, när det gäller materiell, böcker, binding och sådant, att det där har blivit en sänkning. Vi reserveranter hade redan på avdelningen tänkt oss gå en medelväg och höja denna maximisiffran till 15 kronor. Och hade vi fått majoritet i statsutskottets plenum för detta förslag, hade det nog gått bra, men då vi nu blevo reserveranter, visserligen äro vi 10 stycken, så fingo vi dock nöja oss med det belopp, som Kungl. Maj:t här har föreslagit med avseende på avgifterna, och stanna vid 10 kronor, varom jag i slutet av mitt anförande, herr talman, skall be att få göra ett yrkande.

Vad nu själva denna Kungl. Maj:ts begäran angår, så är det ju en alldeles ny principfråga. Det är ett alldeles nytt anslag, som aldrig förut riksdagen har gått in för, och det skulle vara mycket egendomligt, om man i tider, som nu råda, då man på alla sätt bjuder till att gå ned med anslagen, här skulle gå in för en ny princip och bevilja statsanslag till sådana ändamål. särskilt som riksdagen så sent som 1916 skrev, att man förväntade att avgiften skulle hålla sig inom ramen av maximisiffran 7 kronor, som dock sedan höjts till 10 kronor.

Jag skulle här kunna föra samma motivering, som jag nyss hade beträffande det föregående anslaget, att här väntas skolkommisionens förslag komma fram på riksdagens bord, och vad dess förslag

innebär på olika områden kan man icke nu räkna med. Men att redan nu binda sig i denna principfråga och gå in på att med statsmedel hjälpa läroverkens biblioteks- och materiellkassor anse vi reservanter icke vara riktigt, utan ifall skolkommissionen tager upp ett dylikt förslag, så vilja vi ha frihet att pröva det i hela dess vidd. Det är också ett skäl, som jag tycker är bärande i denna anslagsfråga. Gent emot herr Sköld, som vid diskussionen i en föregående punkt undrade, om det var en hämnd av mig emot Kungl. Maj:t, att jag ville kvitta ut anslagen på ett par punkter, som han sade, vill jag säga: Nej, men då jag studerat propositionen i vad den avser åttonde huvudtiteln — får jag öppet bekänna — att denna icke vittnar om att det är en demokratisk regering, som lagt fram denna proposition. Ty det är så, att när det gäller folkbildningen — till och med på folkskolans område — föreläsningar och fortbildningskurser, då har icke folket fått vad det behöver. Men när det däremot gäller läroverken och universiteten, då har statsrådet försökt hålla anslagen uppe. Jag hade sannerligen icke väntat detta av denna regering, utan just när det gäller folkbildningen, regeringen skulle så att säga hålla folket om ryggen mer än som här skett.

Detta anslag som Kungl. Maj:t begärt skulle även komma rikemans barn till godo vid läroverken, vilka därmed få materiell och bibliotek så gott som fritt då de slipa betala något nämnvärt därför. Jämfört med privatläroverken, flickläroverken och samskolorna, där eleverna få betala dryga terminsavgifter, bliva dessa senare betydligt sämre ställda. Den far, som råkat få bara flickor, han får dragas med dryga terminsavgifter varje år, och han får ingen hjälp till dessa kostnader, men den, som har bara pojkar att skicka till läroverken, han får icke blott mycket billig undervisning, utan nu skall han även ha så gott som fri materiell o. s. v.

Herr talman! Jag skall icke uppehålla debatten längre, utan med anledning av att det förslag, som vi tänkt oss på avdelningen, blev i minoritet i statsutskottet, skall jag be att få yrka bifall till vår reservation, dock med den ändring, att i punkten a) siffran 15 utbytes mot 10 och att sista punkten i motiveringen får följande lydelse: »Däremot finner sig utskottet böra biträda Kungl. Maj:ts förslag, att i fortsättningen terminsavgiften till biblioteks- och materiellkassorna utgår med samma belopp, som för närvarande gäller.»

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Rydén: Jag blev verkligen något överraskad av den siste ärade talarens anförande, då han talade om saker, som ligga bra långt borta från det föreliggande ämnet och som ju komma upp i ett helt annat sammanhang, nämligen när skolkommissionens betänkande kommer. Då få vi diskutera frågan om hur vi skola kunna införa rättvisa i vårt undervisningsväsende i fråga om kostnaderna och möjligheterna för gossarnas och flickornas utbildning. Jag ber, att vi i stället samla tankarna på det föreliggande ärendet.

Nu ligger ju saken på det sättet, att alla i hela utskottet både

Ang. bidrag till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken m. m.
(Forts.)

Ang. bidrag till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken m. m.
(Forts.)

majoriteten och minoriteten varit överens om att under dessa många krisår, när all undervisningsmateriell var alldeles enormt dyr och det fanns i lag fastställda små belopp, lägst 4 kronor 50 öre, högst 7 kronor — sedan 1919 höjt till 10 kronor —, som man fick taga ut i elevavgifter för att inköpa den materiell, som behövdes. Under dessa år uppstod en sådan brist i särskilt småläroverkens materiell, att det icke är för mycket att använda de ord, som återfinnas i statsverkspropositionen, nämligen att det inträtt på många håll ett fullkomligt förfall. Det är klart, att vid en liten skola, som har låt mig säga 150 lärjungar — det är icke en av de minsta ändå — och som har att röra sig med 4 kronor 50 öre per elev i terminen, och då skola ändå alla fattiga och mindre bemedlade befrias, får man icke ens 1,000 kronor om året för att köpa den undervisningsmateriell, som behöves för läroverket, såsom böcker och allt sådant. På detta sätt har vid många läroverk uppstått ett verkligt förfall i fråga om undervisningsmateriaellens beskaffenhet.

Nu ha förhållandena förskjutits; allt har blivit billigare, så att om pengar finnes tillgängliga, skulle man i någon mån kunna komplettera sina förfallna samlingar och förråd. Därom ha vi varit fullkomligt överens, men vi ha skilt oss i fråga om hur man skall skaffa pengar för att hjälpa läroverken. Då har majoriteten velat på det sättet bifalla Kungl. Maj:ts förslag, att man velat giva ett engångsanslag på 40,000 kronor, närmast avsett för de fattigaste och minsta läroverken och fördelat på två år. Minoriteten ville icke bevilja detta anslag men ville i stället medgiva rätt att höja terminsavgifterna till 15 kronor. Majoriteten har i detta avseende följt Kungl. Maj:ts förslag och stannat vid 10 kronor.

Nu kan herr Bengtsson icke framställa yrkande om höjning av terminsavgifterna till 15 kronor, därför att han icke har fått majoritet härför i statsutskottet och någon motion icke väckts i sådant syfte. Men så ense som vi voro i utskottet under behandlingen av detta ärende om att de små läroverken borde få någon hjälp, så förstår jag icke, hur herr Bengtsson, då det är omöjligt för honom att framställa yrkande om högre terminsavgifter, kan vidhålla, att man icke skall giva dem pengar genom direkt statsanslag. Jag trodde och hoppades verkligen, när jag såg, att det icke blev majoritet i utskottet, att herr Bengtsson skulle följa vad som måste vara sakligt riktigt och gå med på utskottets förslag. Detta anslag är verkligen, det vill jag hava bestämt uttalat med hänsyn till kommande tider, från utskottets sida tänkt såsom ett engångsanslag fördelat på två år, och om man tänker på alla de små läroverken i småstäderna, vilka ha det allra värst, veta vi nog litet var, att det är icke blott rikemansbarn, som undervisas där. I och för sig äro dessa skolor svagare än de större läroverken, som kunna draga till sig goda lärarkrafter, och om man icke sörjer för att dessa skolor erhålla erforderlig materiell, begår man en orättvisa emot sådana landsändar, där det finnes små städer med mindre läroverk.

Jag yrkar, herr talman, bifall till utskottets hemställan.

Herr *Osberg* instämde häruti.

Herr Bengtsson i Norup: Jag vill blott säga gentemot herr Rydén, att anledningen till att jag stannat vid 10 kronor är den, att det är den siffra, som är bestämd för innevarande år. Då det räckt i år med 10 kronor, kunna vi väl behålla samma siffra även nästa år och sedan lösa principfrågan i sammanhang med den stora skolreformen.

Ang. bidrag till biblioteks- och materiellkassorna vid de allmänna läroverken m. m.

(Forts.)

Nu har jag icke sagt, att det är bara rikemansbarn, som gå i dessa skolor, utan att det även kommer dessa till del, men framför allt att icke slå in på en ny princip i dessa tider, då vi äro så illa ut-satta med avseende på kraven på statskassan.

Jag kan meddela, att första kammaren nyss utan votering bifallit det yrkande, som jag här tillåtit mig framställa, och då hoppas jag också, att denna kammare fattar samma beslut. Vi slippa då gemensam votering.

Herr Rydén: Det av herr Bengtsson i Norup sist anförda skälet är egentligen icke något stort skäl. Reservanterna inom utskottet voro huvudsakligen från första kammaren, medan de flesta av utskottsmedlemmarna från denna kammare voro ense om att taga hand om de fattigare läroverkens intresse. Vi böra väl icke vara rädda för en gemensam votering, i fall vi anse, att vi intaga en sakligt riktig ståndpunkt.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Efter härmed slutad överläggning gav herr förste vice talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på bifall till det av herr Bengtsson i Norup under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse den förra propositionen hava flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 132 av utskottets förevarande utlåtande nr 8 A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Bengtsson i Norup under överläggningen framställda yrkandet.

Omröstningen utföll med 109 ja mot 73 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 133—135.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Andra kammarens protokoll 1922. Nr 19.

Ang.
reservations-
anslaget till
privat-
läroverken.

Vid nu skedd föredragning av *punkten 136*, angående reservationsanslaget till privatläroverken, yttrade

Herr V e n n e r s t r ö m: Herr förste vice talman! Jag har endast begärt ordet för att vid denna punkt påtala ett förhållande, som enligt min tanke är ett missförhållande. Det har nämligen meddelats mig, att man vid vissa privata flickskolor tillämpar en tämligen hårdhjärtad praxis gentemot sådana lärarinnor, som antingen stå i begrepp att ingå äktenskap eller också redan gjort det. Det förelåg nyligen ett fall, då en lärarinna, som var förlovad och tänkte gifta sig, fick det ganska avkylande svaret, att hon i sådant fall skulle avföras såsom lärarinna vid det ifrågavarande läroverket. Det finnes även ett annat fall, då en synnerligen högt kvalificerad lärarinna, som ojämförligt var den bästa av alla, som sökte befattningen ifråga, fick det svaret, att då hon var förlovad, kunde hon alldeles icke reflektera på befattningen. Det har även meddelats att den byrå, som flick- och samskoleföreningen har, plägar avråda skolföreståndarinorna från att i sina läroverk antaga gifta lärarinnor. Man avviker i detta fall vid dessa privata, men av staten stödda läroverk från den praxis, som allmänt tillämpas vid statens egna läroverk. Såväl vid folkskolorna som de högre folkskolorna och även vid de kommunala mellanskolorna och statens samskolor anses ju för närvarande som bekant giftermål icke vara en vederbörlig diskvalifikationsgrund. Det synes mig då vara tämligen uppenbart, att statsmakterna böra sörja för att även vid de läroverk, till vilka de lämna understöd, samma praxis tillämpas.

Nu hava ju statsmakterna som bekant icke uppställt några villkor i detta avseende vid beviljande av anslag, och det kan icke heller ske nu. Men när så är fallet, synes mig detta missförhållande i alla händelser böra bringas närmare till statsmakternas kännedom. Det kan måhända sägas, att det endast är undantagsfall. Det är möjligt att så är. Nyligen kom en ledamot av denna kammare till mig och meddelade, att i hans hemstad fanns det en flickskola, där till och med föreståndarinnan själv hade begått den rysliga förbrytelsen att gifta sig, utan att detta medfört ämbetets förlust. Men även om de påtalade missförhållandena endast äro undantag böra de försvinna. Ty denna praxis tjänar enligt min bestämda tanke icke någon som helst nyttig samhällsuppgift.

Hur den kan verka för den, som drabbas härav, kan jag klargöra med ett citat ur ett brev, som jag erhållit från en lärarinna, som själv därför att hon tänkte gifta sig drabbats av bannet från en föreståndarinna vid den skola, där hon varit anställd. Hon säger följande: »Deras metod är i högsta grad ofosterländsk. Den undergräver moralen. Den skapar lönäktenskap och skenhelighet, för hur det är, så måste man leva.» Jag har velat anföra detta lilla citat för att därmed inför statsmakterna understryka min lilla gensaga mot den oriktiga praxis, som tillämpats i en hel del, jag hoppas undantagsfall.

Jag har självfallet intet yrkande att göra annat än om bifall, men jag har velat bringa saken till statsmakternas kännedom, och skulle så vara, att vårt ärade statsråd och chef för ekklesiastikdepartementet skulle med sin auktoritet vilja understryka mina synpunkter, så vore det så mycket bättre.

*Ang.
reservations-
anslaget till
privat-
läroverken.
(Forts.)*

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 137—142.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 143, angående understöd åt vissa anstalter för utbildande av lärarinnor i handarbete.

*Ang.
understöd åt
vissa anstalter
för utbildande
av lärarinnor
i handarbete.*

Under punkten 141 av förevarande huvudtitel hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till understöd enligt de bestämmelser, Kungl. Maj:t kunde finna gott meddela, åt vissa anstalter för utbildande av lärarinnor i handarbete anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 ett förslagsanslag, högst, 15,500 kronor, att utgå med högst högst 5,000 kronor till en var av Maria Nordenfelts kvinnliga yrkesskola i Göteborg samt föreningen Handarbetets vänner och Hulda Lundins högre slöjdseminarium i Stockholm och med högst 5,500 kronor till Andrea Eneroths handarbetsskola och seminarium i Stockholm.

Utskottet hemställde att riksdagen måtte till understöd enligt de bestämmelser, Kungl. Maj:t kunde finna gott meddela, åt Maria Nordenfelts kvinnliga yrkesskola i Göteborg, föreningen Handarbetets vänner och Hulda Lundins högre slöjdseminarium i Stockholm samt Andrea Eneroths handarbetsskola och seminarium i Stockholm anvisa på extra stat för tiden 1 januari—30 juni 1923 ett förslagsanslag högst, 13,550 kronor, att utgå med den fördelning, Kungl. Maj:t kunde finna gott bestämma.

Punkten föredrogs. Därefter yttrade:

Herr Eurén: Ehuru det ju är vanskligt att gentemot det högst respektabla statsutskottet göra en hemställan, så skall jag ändå försöka att göra det, men jag skall fatta mig kort och söka undvika att få en alltför kraftig avbasning av vederbörande.

Här har Kungl. Maj:t begärt ett anslag av 31,000 kronor till de tre privata läroverk, som sköta utbildningen av lärarinnor i handarbete. Utskottet har prutat ned detta till 24,000 kronor men tillagt ett belopp, som skall tjäna såsom tillfällig löneförbättring, av 3,100 kronor, så att summan blir 27,100 kronor. Denna summa understiger således vad Kungl. Maj:t föreslagit med endast 3,900 kronor. Som motiv säger utskottet, att det icke finner tillräckligt bärande skäl vara anförda för den nu föreslagna förhöjningen. Någon vidare motivering består icke utskottet. Men går man till Kungl. Maj:ts framställning, som återfinnes på sid,

*Ang.
understöd åt
vissa anställda
för utbildande
av lärarinnor
i handarbete.*

(Forts.)

341—345 i statsverkspropositionen, så kan man icke tycka annat. än att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet här har givit en synnerligen god och övertygande motivering. För det första har han konstaterat, och det med stöd av skolöverstyrelsen, att tillvaron av dessa privata seminarier är ett statsintresse, enär det icke finnes något statsläroverk, som utbildar handarbetslärarinnor, vilka dock redan nu äro nödvändiga i den utsträckning, som betingas av utexamineringen från dessa tre läroverk. Skulle den här förut omtalade skolkommissionens förslag bliva genomfört, komma de att bliva behöfliga i ännu större antal. För övrigt är deras behöflighet även konstaterad i framställningarna i föregående statsverkspropositioner.

Vad beträffar motiven för höjningen, så äro dessa också framställda i propositionen. Förutom ökade hyreskostnader m. m. är det framför allt en behöflig höjning av lärarinnornas löner samt ökade kostnader på grund av nödvändiga utvidgningar av undervisningsplanen. Vad beträffar höjningen av lärarinnelönerna, så hava alla, som haft att yttra sig därom, uppställt som norm, att här ifrågasvarande lärarinnor skola få samma löner som de lärarinnor, vilka tjänstgöra vid fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala. I en föregående punkt har nyss bifallits den framställning, som rör denna fackskola, och därmed hava lönerna för dess lärarinnepersonal blivit fastställda. Man måste då säga, att det är en bra rimlig begäran, att lärarinnorna vid de privata seminarierna för utbildande av handarbetslärarinnor skola få lika god avlöning som denna fackskolas lärarinnor.

Beträffande ett av dessa läroverk, nämligen Andrea Eneroths handarbetsskola, råder det ända sedan 1912 det speciella förhållandet, att utbildningstiden är fördelad på fyra läseterminer, d. v. s. två år, under det de andra båda ha tiden begränsad till tre terminer. På grund av denna omständighet har även Kungl. Maj:t föreslagit 1.000 kronor mera per år i statsanslag för detta läroverk än för de båda övriga. De senare skulle enligt förslaget erhålla 10.000 kronor vardera och det förstnämnda läroverket 11.000 kronor. Då anslaget här endast avser första halvåret 1923, står alltså en summa av 15.500 kronor gentemot det av utskottet föreslagna beloppet på 13.550 kronor.

Hur nu än skolkommissionens förslag kommer att behandlas och utfalla här i riksdagen, äro ändå läroverken ifråga och de från dem utbildade lärarinnorna behöfliga. Avlöningen för lärarinnorna vid dessa läroverk ställer sig nu så, att de i regel ha mindre lön, än vad de av dem utexaminerade lärjungarna erhålla, när de komma såsom arbetslärarinnor vid sina respektive läroanstalter.

Ehuru jag väl senterar det sparsamhetsnit som hos statsutskottet gör sig gällande och som tidsomständigheterna göra fullt berättigat, måste jag ändå av dessa grunder anse, att denna lilla besparing på 3.900 kronor per år, som det här gäller, är oberättigad. Det är dock huvudsakligen endast fråga om att förbättra dessa svagt avlönade lärarinnors löner till likhet med fackskolelärarinnornas i

Uppsala, i fråga om vilka alla vederbörande, genom att bevilja dem deras avlöning, ha erkänt, att lönekravet är berättigat.

Jag tycker, att det är bra litet, man vinner genom en avprutning, och, hur vanskligt jag än inser det vara, tillåter jag mig därför hemställa, om icke Kungl. Maj:ts proposition skulle kunna vinna kammarens beaktande. Jag hoppas, att möjligtvis herr statsrådet och chefen för ekklesiastikdepartementet åtminstone ville vitsorda riktigheten och rimligheten av min framställning.

Herr talman! Jag ber på anförda grunder att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Med herr Eurén förenade sig herr *Lithander*, fröken *Wellin*, fru *Östlund* och fröken *Tamm*.

Herr Rydén: Herr talman! För att det icke skall bliva någon lång debatt, skall jag icke säga mycket, utan jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Dessa seminarier hade till år 1920 ett anslag på 6,000 kronor för var, 1920 höjdes det mitt under dyrtiden till 8,000 kronor plus något över 1,000 kronor till en var för beredande av tillfällig löneförbättring. Vederbörande ha nu trots fallande konjunkturer begärt 12,000 kronor för varje läroanstalt, varav Kungl. Maj:ts dock endast föreslagit en del. Jag måste för min del vidhålla den uppfattningen, att det är mycket vackert av riksdagen, om den under nuvarande förhållanden låter dem behålla statsbidrag efter samma grunder, som gälla för innevarande år. Som det är just vad utskottets hemställan innebär, ber jag att få yrka bifall till densamma.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr förste talmannen givit propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till Kungl. Maj:ts framställning i ämnet, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 144.

Lades till handlingarna.

Punkterna 145—153.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 154.

Lades till handlingarna.

Punkterna 155—176.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Ang.
understöd åt
vissa anstalter
för utbildande
av lärarinnor
i handarbete.
(Forts.)*

Ang. anslag
till vissa
fattiga barns
skolgång.

Härpå föredrogs *punkten 177*, angående anslag till upphjälpan-
de av folkskoleväsendet inom Hotagens och Frostvikens församlingar; och begärdes ordet därvid av

Herr Öberg, som anförde: Herr talman! I ändamål att gagna vissa avlägsna församlingar i Norrland och för upphjälpande av deras skolväsende, har jag tillåtit mig att i en motion föreslå, att ett belopp av 50.000 kronor ställes till Kungl. Maj:ts förfogande för att bereda Kungl. Maj:ts möjlighet att lämna inackorderingsbidrag för barn, som bo på avlägsna platser, i och för förflyttning till en mera central del av församlingen, där mera fullständig skolgång är förhanden.

Förhållandena i Norrland äro sådana, att det på grund av kommunernas svaga ekonomi icke låter sig göra att bygga nya skolhus, varhelst det vore önskligt, och att åstadkomma den skolundervisning, som kan anses vara lämplig, och varav envar med rätt kan säga sig böra få taga del. Församlingarnas ekonomi är här och var i obygdena ganska svag, och ur den synpunkten låter det sig, som sagt, icke göra, därför att det skulle rendera församlingarna alltför stora kostnader. Att sammanföra de olika byarnas barn till någon större skolrote för att såmedelst liksom centralisera undervisningen och göra möjligt för varjom och enom, som därav är i behov, att få taga del av undervisningen, låter sig icke heller göra, därför att avståndet äro alltför stora. Herrarna veta ju sedan gammalt, att vi i Norrland ha utomordentligt gott om mil. Det blir därför svårt att såsom annorstädes i mellersta och södra Sverige ordna vårt skolväsende på ett sätt, som för oss envar bör vara önskligt.

Skall vår folkskoleundervisning bliva likvärdig för alla, vilket den givetvis bör bli, måste staten draga försorg om att kommunerna hjälpas på ett annat sätt än genom den vanliga formen, bidrag till lärarens avlöning, varhelst nya skolor anordnas. En annan form måste utfinnas för att möjliggöra vårt stora syftemål. Därvid är det enligt min uppfattning en väl funnen form, som tidigare kommit till användning, när man från vissa församlingar utverkat s. k. inackorderingsbidrag.

När jag nu tillåtit mig framföra denna motion, däri jag föreslår ställande till Kungl. Maj:ts förfogande av ett anslag på 50,000 kronor åt de avlägsna församlingarna i Norrland, har jag förmånen att kunna stödja mig på en av folkskoleöverstyrelsen åvägabragt utredning i detta avseende. Denna visar, att det förfaringssätt, som kommit till synes tillföre, och som jag nu tillåtit mig peka på, blivit till fullo erkänt och bevisats vara nödvändigt icke allenast i de församlingar, som redan kommit i åtnjutande av dessa inackorderingsbidrag, utan jämväl i ett flertal andra församlingar i Norrland och märk väl, mina herrar, icke allenast i Norrland utan jämväl i Svealand. Då jag hade ett sådant stöd att åberopa mig på, var det väl förklarligt, att jag vågade fram med en framställning som denna, helst som jag också tillika vet mig vara stödd av många, många församlingars skolråd i Norrlands bygder,

Nu är emellertid statsutskottet obevekligt och vill icke vara med samt har därför hemställt om avslag å motionen. Vad skulle ni, mina herrar vinnas, om min motion, stödd på denna utredning, som jag hänvisat till, skulle vinna kammarens bifall? Jo, man skulle efter min mening vinna en bättre undervisning åt barnen, en jämnare och fullständigare undervisning i de skolor, dit barnen blivit överförda, med en bättre och fullständigare skolform än den, som kan förekomma, då man bygger skolhus, mindre, här och var i de avlägsna rotarna. Större hushållning skulle också vinnas med barnens krafter. Genom att icke taga ut dem på så långa vägar, som nu så ofta sker, skulle man hushålla säkerligen rätt mycket med deras krafter, och de skulle kunna tillgodogöra sig långt mera av den vetenskap, som bjödes dem ur folkskolans källa. Därmed vore icke så litet vunnet. Ekonomisk lättnad skulle desslikes vinnas åt dessa ekonomiskt betryckta församlingar genom att på detta vis befria dem från att här och var i en dyrtid bygga kostsamma skolhus samt från anskaffande av lärarkrafter och skolornas förseende med dyrbart material. Den vinst, som i det avseendet härigenom skulle uppstå, är enligt mitt förmenande ingalunda ringa.

Ang. anslag till vissa fattiga barns skolgång. (Ports.)

Härtill torde också läggas, att ur statsverkets synpunkt även en vinst skulle kunna göras. En skolrådsordförande i en av dessa Norrlandsförsamlingar skriver till mig och säger, att om han exempelvis finge fritt förfogande över det bidrag, som i vanliga fall utgår till lärarens avlöning, för att använda till inackordering av barn från avlägsna byar, skulle statsverket därpå säkert för endast hans församlings vidkommande göra en vinst på 4,000 kronor, med andra ord vad som skulle behövas för barnens inackordering skulle med 4,000 kronor understiga, vad statsverket måste utbetala till avlöning av lärare, om man skulle framtvinga skolhusbyggnad.

När jag stöddes av dessa skäl, borde det vara såsom en bjudande plikt för statsutskottet att följa mig på den vägen. Såsom antytt blivit, vill emellertid statsutskottet icke vara med, och varför? Jo, därför att statsutskottet såsom så ofta icke vill föregripa Kungl. Maj:t och följa en enskild motionär i hans framställning utan vill avvakta en ytterligare utredning. Vad skall då, mina herrar, utredas för någonting? Frågan är genom folkskoleöverstyrelsen utredd, och av densamma har klarlagts, att ett sådant förfaringssätt är av nöden, och när folkskoleöverstyrelsen samt respektive skolinspektörer och skolråd med varandra äro ense om att denna form, detta förfaringssätt är väl funnet och bör komma till vidare användning, vad vore då naturligare än att statsutskottet skulle våga sig en bit längre in på den redan inslagna vägen.

Nu har jag, herr talman, tagit till orda dels för att få ge uttryck åt denna min misstämning dels också för att liksom få efterlysa vad statsutskottet självt egentligen vill. Vad menar statsutskottet här måne? Såvitt jag av utskottets betänkande kan finna, har nämligen utskottet icke uttalat någon mening, och det skulle säkerligen för Kungl. Maj:t varit av värde, om utskottet velat säga något av vad utskottet i själva verket tror och tycker. Därför har det känts såsom ett behov för mig att liksom verkställa en sådan efterlysning.

Ang. anslag
till vissa
fattiga barns
skolgång.
(Forts.)

Nu skall det icke falla mig in, herr talman, att i det läge, frågan ligger, göra något yrkande och besvära kammaren med votering, men om vi, såsom för en stund sedan, haft förmånen att hava herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet här närvarande, skulle jag vågat mig fram med en vördsam framställning till honom att till nästa riksdag gå in för denna fråga med en ingående prövning och försöka lösa den på det sätt, som ifrågasatts av folkskoleöverstyrelsen, och som jag i fjol och i år tillåtit mig att förorda.

Jag stannar, herr talman, därvid och gör icke något yrkande.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Den vidare behandlingen av förevarande utlåtande uppsköts till kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta sammanträde komme att fortsättas.

§ 10.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Starbäck*, nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 125, angående pensionstillägg åt vissa f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl. pensionärer samt vissa änkor och barn efter befattningshavare i statens tjänst m. fl.;

herr *Bäcklund m. fl.*, nr 220, i anledning av dels Kungl. Maj:ts nyssnämnda proposition nr 125, dels ock Kungl. Maj:ts proposition, nr 131, angående dyrtidstillägg åt pensionerade båtsmän och marin-soldater samt Vadstena krigsmanshuskassas understödstagare;

herr *Lithander m. fl.*, nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 89, angående godkännande av tullverkets utgiftsstaten för tiden 1 januari—30 juni 1923 m. m.;

herr *Lithander*, nr 222, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 89;

herr *Osberg m. fl.*, nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 114, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 5, § 8 mom. 4 och § 9 mom. 2 i förordningen med tulltaxa för inkommande varor den 9 juni 1911; och

herr *Karlsson* i Gasabäck *m. fl.*, nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 108, med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. 3 § rättegångsbalken m. m.

Dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,56 e. m.

In fidem
Per Cronvall.